

Utenriksdepartementet
Aktuelle utenrikspolitiske spørsmål
Rapport 6a:2000

Globalisering og ulikhet

Verdens inntektsfordeling og levestandard 1960-1998

Oktober 2000

Arne Melchior
Kjetil Telle
Henrik Wiig
ved Norsk Utenrikspolitisk Institutt (NUPI)

Utgitt av:

Det kongelige utenriksdepartement

7. juni plassen/Victoria Terrasse

Postboks 8114 Dep

0032 Oslo

Oktober 2000

Internett-sider: <http://odin.dep.no/ud>

E-post: eval@mfa.no

ISSN 1502-1416

Rapporten kan fås ved henvendelse til:

Utenriksdepartementet

Postboks 8114 Dep

0032 OSLO

Tel +47 22 24 35 01

Fax +47 22 24 27 51

E-post: eval@mfa.no

Informasjon finnes også på internett-siden: <http://odin.dep.no/ud>

Forfattere:

Arne Melchior, seksjonsleder

Kjetil Telle, vitenskapelig assistent, p.t. Statistisk Sentralbyrå

Henrik Wiig, forsker

Norsk Utenrikspolitisk Institutt (NUPI)

Postboks 8159 Dep

0033 OSLO

Tlf +47 22 05 65 00

Fax +47 22 17 70 15

E-post: info@nupi.no

Forord

Denne rapporten er resultatet av et utredningsprosjekt finansiert av Utenriksdepartementet. Inspirasjonen til prosjektet lå i den offentlige debatt om virkningene av globalisering, spesielt påstander om at globalisering entydig har ført til større ulikhet på global basis. Forestillingen om økt global ulikhet utgjør et viktig premiss for utformingen av internasjonal politikk. Hvis det er riktig at global integrasjon generelt fører til mer fattigdom og ulikhet, trengs andre reformer enn dersom integrasjon skaper mer likhet. Vår analyse griper dermed inn i politikk ved at den analyserer viktige premisser. Vår interesse er å analysere saksfeltet på en grundig og balansert måte, og med dokumenterte metoder som kan etterprøves og diskuteres.

Rapporten er blitt til i en prosess over noen måneder, med 3,5 måneders arbeidsinnsats til sammen. Det sier seg selv at man innenfor rammene av et slikt begrenset utredningsprosjekt ikke kan dekke eller analysere alle viktige problemstillinger. Spesielt ville det være urealistisk å skulle "forklare fattigdommen" innenfor en slik ramme. Vi har derfor satset på en grundig empirisk gjennomgang av en del saksfelter, uten å følge dette opp i forskningsbidrag som tester ut årsakssammenhenger. Materialet vi legger fram, reiser et vell av interessante problemstillinger for videre forskning som vi håper at vi får mulighet til å følge opp senere.

Forfatterne står felles ansvarlig for rapporten. Arne Melchior har vært prosjektleder og vært hovedansvarlig for kapitlene 1 og 4. Kjetil Telle har gjort hovedarbeidet med kapittel 2, og Henrik Wiig kapittel 3.

NUPI takker Utenriksdepartementet, Planleggings- og evalueringsavdelingen for den finansielle støtten til prosjektet. Vi takker deltakerne i prosjektets referansegruppe (Svein Åge Dale, Ingunn Tysse Nakkim og Olav Stokke), samt andre medarbeidere i UD (Gunvor A. Endresen, Torbjørn Frøysnes, Olav Kjørven, Are-Jostein Norheim, Torild Skard, Sølve Steinhovden, Ann Kristin Westberg) og kolleger på NUPI (Birgitte Kjos Fonn, Leo Andreas Grünfeld, Arne Jon Isachsen, Sverre Lodgaard, Per Botolf Maurseth) for nyttige kommentarer til tidligere utkast, innspill og positiv interesse i ulike faser av prosjektet. Dessuten takk til Eilert Struksnes som med vanlig nøyaktighet foretok språksjekk, samt til Andreas Bjørnebye for teknisk bearbeiding. Prosjektet har vært en spennende utfordring med fokus på fundamentale spørsmål i verdensøkonomien. Vi har lært mye av det, og kom til konklusjoner vi ikke hadde klart for oss på forhånd.

Oslo, 25. september 2000

Arne Melchior
Seksjonsleder, internasjonal økonomi, NUPI

Innholdsfortegnelse

Kort sammendrag.....	5
Introduksjon og sammendrag	7
Abstract.....	13
Kapittel 1: Globalisering og ulikhet: Et riss av noen mulige sammenhenger.....	15
1.1. Globalisering versus regionalisering.....	16
1.2. Lønnsforskjeller og integrasjon	20
1.3 Teknologi, institusjoner og vekst.....	24
1.4 Lønninger, profitt og multinasjonale selskaper.	27
1.5 Globalisering og offentlig sektor	30
1.6 Avslutning	32
Kapittel 2: Har inntektsgapet mellom rike og fattige land økt?	
2.1 Innledning.....	34
2.2 Inntektsdata	35
2.3 Utviklingen i ulikhet i verden.....	37
2.4 Inntekt i ulike grupper av land.....	48
2.5 Det rikeste og fattigste landet i verden.....	52
2.6 Velferdsvurderinger av ulikhet.....	54
2.7 Globalisering og fattigdom.....	55
2.8 Konklusjon	57
Kapittel 3: Inntektsforskjeller innad i land	
3.1 Innledning.....	59
3.2 Teori	59
3.3 Empiri.....	63
3.4 Konklusjon	75
Kapittel 4: Levekår og inntekt-to sider av samme sak?	
4.1. Introduksjon.....	76
4.2. Global utvikling i forventet levealder	78
4.3. Utdanning og ulikhet.....	85
4.4. Andre indikatorer for utvikling.....	92
4.5. Human Development Index (HDI)	94
4.6 Konklusjon	99

Vedlegg A1: Utrekning av Ginikoeffisienten	100
Vedlegg A2: Varlog.....	103
Vedlegg A3: Noen av tallene bak fig. 2.2, 2.3, og 2.6.....	104
Vedlegg B1: Oppdeling av Ginikoeffisienten i innen-land og mellom-land variasjon.....	105
Vedlegg B2: Inntektsnivå i verden.....	106
Vedlegg B3: Regionalt aggregert inntektsfordeling innad i land.....	107
Vedlegg B4: Ulikhet innad i enkeltland.....	109
Vedlegg C1: Regresjonsanalyse av endringer i forventet levealder.....	111
Vedlegg C2: Skoledeltakelse for ulike grupper av land, 1960-1995....	115
Vedlegg C3: HDI-indekser for ulike landgrupper, 1960-1993.....	116
Referanser.....	117

Kort sammendrag

Er globalisering en prosess som skaper vinnere og tapere, og dermed fører til økt ulikhet? Slike påstander høres ofte i den offentlige debatt, og de er understøttet av enkelte rapporter utgitt av blant annet UNDP (FNs utviklingsprogram).

Denne studien undersøker om det har blitt mer eller mindre global ulikhet i perioden fra 1960-tallet til 1998. Konklusjonen er klar: Det har på global basis skjedd en reduksjon i ulikheten mellom land i løpet av perioden. Dette gjelder enten vi analyserer forskjeller i inntekt (kapittel 2) eller forskjeller i levekår (kapittel 4).

Det er likevel stor variasjon mellom ulike regioner. Mens Øst- og Sørøst-Asia har opplevd kraftig vekst og forbedring i levekår og har tatt innpå de rike landene, er utviklingen svakere for andre utviklingsland. Etter 1980 har utviklingen vært særlig svak i deler av Øst-Europa og Afrika sør for Sahara.

Konklusjonen om redusert inntektsulikhet er oppnådd med bruk av tall for inntekt per innbygger som er justert for kjøpekraft. UNDPs påstand om økt ulikhet er basert på tall som ikke er justert for prisforskjeller. Med slike tall finner man en økning i ulikhet mellom land i perioden vi studerer, bortsett fra perioden 1993-98 der ulikheten er blitt redusert. Det er imidlertid utbredt enighet om at kjøpekraftsjusterte tall bør benyttes dersom man er ute etter å sammenlikne velferd eller levestandard.

Resultatet om redusert ulikhet ovenfor tar ikke hensyn til graden av ulikhet innad i land. Analysen av dette i kapittel 3 viser et sammensatt bilde, med økt ulikhet i halvparten av landene og redusert ulikhet i den andre halvparten. Mens det er minst ulikhet i rike land, er sammenhengen mellom økonomisk vekst og ulikhet over tid uklar. Det er derfor ikke noen enkel sammenheng mellom vekst og ulikhet som tilsier at inntektssammenlikninger mellom land gir et systematisk skjevt bilde.

Kina er et folkerikt land som i høy grad påvirker verdensgjennomsnittet; hvis vi fjerner Kina fra våre data har graden av global ulikhet mellom land ikke endret seg særlig fra 1965 til 1997. Utviklingen av ulikhet internt i Kina er derfor av spesiell interesse. Har den betydelige økonomiske veksten i Kina kommet de fattige til gode eller ikke? Svaret er ja; selv om ulikheten i Kina har økt, er det ingen tvil om at veksten også har kommet de fattige til gode.

Rapporten viser at ulikheten i verden er redusert fra 1960-tallet, og avkrefter dermed en del svakt dokumenterte påstander som er fremmet i debatten. Analysen gir imidlertid ikke endelige svar på hvordan globalisering påvirker graden av ulikhet. Dette er et omfattende forskningsprosjekt, og vi nøyer oss i kapittel 1 med å gi et riss av mulige mekanismer. For å finne svar, må vi også ta hensyn til at globalisering skjer samtidig med endringer i teknologi og politiske forhold som påvirker graden av ulikhet. Selv om vi har funnet at det har blitt mer likhet, kan vi ikke dermed konkludere at "globalisering skaper likhet". Globalisering er en sammensatt prosess der ulike mekanismer kan trekke i forskjellig retning.

Utviklingen etter 1960, med redusert global ulikhet, betyr at en langvarig trend i retning av økt ulikhet er brutt. Dette er oppløftende og fortjener oppmerksomhet. Likevel

er inntektsforskjellene og ulikheten i levestandard mellom rike og fattige land fortsatt enorme. Den reduserte ulikhet mellom verdens land over tid skyldes dels inntektsvekst for andre u-land enn de aller fattigste. Hvis vi sammenligner de aller fattigste og de aller rikeste landene har forskjellen økt over tid. Det forhold at nesten en fjerdedel av verdens befolkning lever under fattigdomsgrensen, er nok en påminnelse om at utfordringene i forhold til fattigdom og ulikhet fortsatt er enorme.

Introduksjon og sammendrag

Har globalisering ført til økt ulikhet i verdensøkonomien? Fører internasjonal handel og investeringer til at industrilandene blir rikere og utviklingslandene fattigere? I den offentlige debatt om globalisering og internasjonal handelspolitikk høres ofte slike påstander. I den offentlige debatt om WTO hevder en del av kritikerne at fri handel skaper ulikhet.¹ I debatten om innføring av en multilateral investeringsavtale, i tilknytning til OECDs forhandlinger om MAI-avtalen (Multilateral Agreement on Investment), ble det også hevdet at internasjonale investeringer hadde en negativ virkning i utviklingsland. Debatten om globalisering og ulikhet utgjør derfor et viktig premiss i debatten om internasjonal politikk.

For å finne ut om det er sant at globalisering fører til mer ulikhet, må vi for det første finne ut om det har blitt mer ulikhet eller ikke. For det andre må vi undersøke sammenhengen mellom globalisering og endringer i ulikhet - slike endringer kan skyldes helt andre forhold enn globalisering. Denne rapporten gir svar på spørsmålet om det har blitt mer ulikhet (kapitlene 2-4), og skisserer *mulige svar* når det gjelder sammenhengen mellom globalisering og ulikhet (kapittel 1). Vi legger vekt på å presentere en grundig analyse av ulikhet over en lang tidsperiode (1960-98), med sammenlikning av ulike mål og metoder.

En viktig kilde til forestillingen om at det er blitt mer ulikhet i verden de siste tiårene, er FNs utviklingsprogram (UNDP): De hevder i sin Human Development Report (UNDP 1999, 3) at inntektsulikheten mellom rike og fattige land har økt kontinuerlig mot slutten av 1900-tallet. I vår rapport hevder vi at UNDP bruker et skjevt mål, og at man med en mer rimelig metode finner at det er blitt mer likhet mellom rike og fattige land siden tidlig på 1960-tallet. Til og med med det mål UNDP selv bruker, har det blitt mindre ulikhet på 1990-tallet.

Det er bred enighet - inkludert UNDP - om at dersom hensikten er å sammenlikne forskjeller i levestandard mellom land, bør man bruke tall for inntekt som tar hensyn til forskjeller i kjøpekraft. Det er i de senere år brukt mye ressurser internasjonalt på å utvikle slike tall. I det datasett vi benytter i analysen i kapittel 2, foreligger de nødvendige tall for 115 land for hele perioden 1965-1998. Analysen basert på slike data i kapittel 2 viser at det, med noen mindre variasjoner, har vært en *entydig reduksjon i internasjonal inntektsulikhet i fra slutten av 1960-tallet og fram til 1997*. Dette gjelder enten vi bruker forholdet mellom de land som omfatter den rikeste og fattigste femtedelen av verdens befolkning, eller statistiske mål på ulikhet som for eksempel Ginikoeffisienten.²

Hva er da grunnlaget for UNDPs påstander om at det har blitt økt global ulikhet? I UNDP (1999) er det som framlegges, noen få spredte (og mangelfullt dokumenterte) tall

¹ For et norsk eksempel, se f.eks. Forum for Utvikling og Miljø, Med rett til å handla - eit informasjonshefte om Verdas Handelsorganisasjon (WTO), s. 23-24.

² En reservasjon er at det mangler data for kjøpekraftsjustert inntekt for de tidligere Sovjetrepublikkene, og at disse er utelatt i det datasett som er brukt. Vi har undersøkt betydningen av dette ved å beregne ulikhetsmål med og uten disse landene, med bruk av inntektstall som ikke er justert for prisforskjeller. Denne analysen tyder på at utelatelsen av det tidligere Sovjet bare har liten innvirkning på våre ulikhetsmål.

basert på inntektsmål som ikke tar hensyn til kjøpekraft. Tallene gjelder forholdet mellom inntekten til den femtedel av verdens befolkning som bor i de rikeste landene, sammenliknet med inntekten til den femtedelen som bor i de fattigste landene. Ifølge UNDP (1999, 3 og 36) økte dette forholdstallet fra 30:1 i 1960 til 60:1 i 1990 og 74:1 i 1997. I UNDPs rapport for året før (UNDP 1998, 29), hevdes det at forholdstallet i 1995 var 82:1. Ifølge dette ble med andre ord tendensen til økt ulikhet *brutt* mellom 1995 og 1997. Dette var ikke nevnt i UNDP (1999) - der globalisering og ulikhet var et hovedtema. Som det framgår av vår egen beregning av slike tall for 1980-98 i kapittel 2, økte ulikheten i perioden 1985-93 mens den falt i perioden 1993-98.

UNDP har forsvart sin metode med henvisning til kvalitetsproblemer ved de kjøpekraftsjusterte dataene, og med noe uklare resonneringer om at dollarverdien av landets inntekt var mer relevant for analysen av marginaliseringen av fattige land i global handel og makt i internasjonale forhandlinger.³ Det fins problemer med slike data, og de foreligger for færre land enn de data som ikke tar hensyn til kjøpekraft. Likevel er det etter vår oppfatning klart at det er kjøpekraftsjusterte tall som bør brukes når man skal sammenlikne globale inntektsforskjeller. UNDP bruker selv slike tall når de lager sin indeks for menneskelig utvikling (HDI - Human Development Index).

Av analysen i kapittel 2 framgår det også at våre resultater er på linje med en del andre forskningsbidrag (som har analysert perioden fram til omkring 1990). Forskningen på området tyder på at internasjonal ulikhet økte fram til 1960-tallet, men at denne langvarige trenden ble brutt mot slutten av århundret. En viktig årsak til denne endring er veksten i deler av Asia, og spesielt Kina. Dersom vi fjerner Kina fra våre data, har det vært liten endring i graden av global ulikhet i den perioden vi studerer. Fordi Kina er et folkerikt land, påvirker det - som rimelig er - i høy grad den globale utvikling.

Globale ulikhetsmål vil uunngåelig skjule viktige forskjeller mellom regionene i verdensøkonomien. Mens de nyindustrialiserte landene i Øst- og Sørøst-Asia har opplevd enorm økonomisk vekst og tatt innpå de rike landene, har Afrika sør for Sahara stagnert - spesielt etter 1980. Kollapset i Øst-Europa fra slutten av 1980-tallet er også en økonomisk tragedie. På tross av redusert ulikhet på global basis er det fortsatt enorme forskjeller mellom rike og fattige land.⁴ Vår hensikt er ikke å bagatellisere ulikheten, men å gi et mest mulig sannferdig bilde av den - som grunnlag for å diskutere hvordan den kan bekjempes. Ettersom historiske analyser viser at det fram til 1960-tallet var en jevn vekst i global inntektsulikhet, er resultatene oppløftende ved at de viser at en langvarig trend er brutt.

Konklusjonen om redusert internasjonal ulikhet er basert på sammenlikning mellom land, og ser bort fra ulikhet innad i land. Dersom vi tar hensyn til ulikheten innenfor land og beregner en indeks for ulikhet for personer i verden, kan resultatet bli forskjellig. Det fins upubliserte resultater av denne type som tyder på økt global ulikhet fra 1988 til 1993. Metode- og dataproblemene med denne typen studier er imidlertid store, og for å si noe sikkert om dette trengs mer forskning med data for en lengre tidsperiode. Andre

³ Se UNDP (2000), Response to Mr. Castles' Room Document on Human Development Report 1999, tilgjengelig på www.undp.org. I begrunnelsen (s. 5) henvises det til og med til lønninger og hotellpriser i Geneve som et argument for å bruke tall som ikke er justerte for kjøpekraft. Dette ville være relevant for en analyse av forhandlingskapasitet i WTO, men neppe for internasjonale sammenlikninger av velferd.

⁴ Selv om ulikheten er redusert, består fortsatt enorme fattigdomsproblemer. På dette punkt presenterer vi ikke nye og egne resultater, men refererer noen andre undersøkelser. Resultater fra Verdensbanken tyder på at antall fattige (personer som lever på mindre enn en kjøpekraftsjustert dollar per dag) i 1998 var omtrent det samme som i 1987, men er blitt redusert noe etter 1993.

forskningsresultater tyder på at 80-90 prosent av den globale ulikhet fanges opp av forskjellene mellom land. Dette gjør det meningsfylt å analysere global ulikhet basert på sammenlikninger mellom land.

En mulig innvending er likevel at vår konklusjon neglisjerer ulikhet innad i land og dermed gir et for positivt bilde. Forskning om intern inntektsulikhet viser imidlertid at det er *minst ulikhet i rike land*. Som analysen i kapittel 3 viser, er imidlertid sammenhengen mellom økonomisk vekst og ulikhet over tid komplisert: Fra 1970-tallet til 1990-tallet har ulikheten økt i omtrent halvparten av landene, og blitt redusert for den andre halvparten. Det har vært variasjoner over tid, med større ulikhet mot slutten av perioden. Bortsett fra Øst-Europa, der det stort sett har blitt mer ulikhet, finner vi stor variasjon mellom enkeltland i de samme regionene. Vi finner rike og fattige land både på pluss- og minussiden. Noen forskningsresultater tyder på at økonomisk nedgang fører til mer ulikhet. Det er i tråd med dette at ulikheten har økt kraftig i Afrika sør for Sahara og Øst-Europa etter 1980. Forskningen tyder dessuten på at økonomisk vekst har en mer tvetydig virkning - med mer likhet i noen tilfeller og mer ulikhet i andre. Det er dermed ikke noen enkel sammenheng mellom økonomisk vekst og ulikhet som tilsier at sammenlikninger mellom land gir et grunnleggende feil bilde av global ulikhet. En studie fra Verdensbanken nylig (Dollar og Kraay 2000) tyder på at økonomisk vekst er til like stor fordel for fattige som for rike i de enkelte landene.

Ettersom resultatene om internasjonal ulikhet i høy grad er påvirket av utviklingen i Kina, er det av spesiell interesse om veksten i Kina har kommet de fattigste til gode eller ikke. Studier av dette (Verdensbanken 1997) viser at den økonomiske veksten i Kina særlig har skjedd i byene og kystregionene, og at ulikheten i Kina derfor har økt etter 1978. Fortsatt er det imidlertid mindre ulikhet i Kina enn i Latin-Amerika og Afrika sør for Sahara. Inntektsveksten i Kina har også kommet de fattige til gode; spesielt i periodene 1980-84 og 1990-95 var det betydelig inntektsvekst også for de fattige i befolkningen. Denne inntektsvekst førte til at antall absolutt fattige i Kina i 1995 var 250 millioner lavere enn det ville ha vært uten inntektsvekst for de fattige.

En annen mulig innvending mot konklusjonen om redusert global ulikhet er at inntekt ikke er noe godt mål på levestandard, og at man derfor bør analysere utviklingen i andre indikatorer på levekår. I kapittel 4 analyseres derfor den globale utvikling i levekår, med hovedvekt på forventet levealder og utdanning. Gjennomsnittlig forventet levealder i verden økte fra 55 til 67 år fra 1962 til 1997. Det har vært en betydelig forbedring i en rekke fattige land. En del av endringen skyldes økonomisk utvikling, mens en del av økningen har skjedd uavhengig av inntekt og kan skyldes framskritt innen medisinsk teknologi og kunnskap om sykdommer. I det tidligere Sovjetunionen og Afrika sør for Sahara fins en del land som etter 1982 har opplevd en reduksjon i forventet levealder, som følge av økonomisk krise, konflikter eller AIDS. For verden som helhet har det likevel vært en klar tendens i retning av større likhet med hensyn til levealder.

Analysen av utdanning (skoledeltakelse) viser også at det i perioden 1960-95 har vært betydelige framskritt på global basis. Mens utviklingslandene fortsatt henger betydelig etter for høyere utdanning, er den relative økning for utviklingslandene - for grunnskole, sekundær- og høyere utdanning sett under ett - sterkere enn for de rike landene. Et unntak fra denne utvikling er Afrika sør for Sahara etter 1980, der det ikke har vært noen vekst i samlet skoledeltakelse. Vi bør føye til at vår analyse av skoledeltakelse ikke tar hensyn til forskjeller i kvaliteten på utdanningen, og at dette vil være viktig for å få et presist bilde av utdanningsgapet mellom rike og fattige land.

Både forventet levealder og skoledeltakelse øker med landenes inntektsnivåer. Sammen med leseferdighet og inntektsnivå inngår disse i den såkalte Human Development Index (HDI) som publiseres av UNDP. Beregning av HDI-indeks over en lang tidsperiode (foretatt av UNDP og andre forskere) gir et bilde som tyder på at de fattige land tar innpå de rike. Faktisk gir analysen av levekår unntatt inntekt et enda mer positivt bilde enn det som framkommer basert på inntektsdata. Dette, sammen med vår egen analyse av levekår, understøtter derfor konklusjonen om at det er blitt mindre global ulikhet i løpet av de siste tiårene. Det indikerer også at inntektsdata som er justert for kjøpekraftsforskjeller neppe gir et "for positivt" bilde av den globale utvikling.

Analysen av inntekt og levekår peker dermed i samme retning. Ettersom inntekt, levealder og utdanning henger sammen, er også HDI-indeksen som helhet sterkt påvirket av landenes inntekt. For 1997 fanger inntekten opp hele 84% av variasjonen i HDI-indeksen. Konklusjonen er derfor at HDI-indeksen gjør oss litt - men ikke så veldig mye - klokere. HDI-indeksen skiller relativt godt mellom de fattigste landene men er et dårlig instrument for å analysere land høyere på inntektsstigen. For å skape oppmerksomhet rundt utvikling i levekår har imidlertid indeksen vært en suksess.

Den empiriske analysen i rapporten viser dermed at det i de siste tiårene av det tjuende århundre har skjedd en reduksjon i den globale ulikhet, mens utviklingen i ulikhet innad i land gir et mer blandet bilde. Vi har dermed besvart spørsmålet om hvorvidt det har blitt mer global ulikhet eller ikke. Spørsmålet er så: I hvilken grad kan den observerte utvikling forklares av "globalisering"? Analysen har bidratt til å avkrefte lettvinne resonnementer om at globalisering skaper mer ulikhet. Fra dette til å konkludere at "globalisering skaper mer likhet" er imidlertid et langt skritt. En slik påstand er dessuten altfor enkel. Globalisering er en sammensatt prosess der noen mekanismer trekker i retning av mer likhet, mens andre kan generere ulikhet. Videre skjer globalisering samtidig med andre fenomener som kan påvirke graden av ulikhet, og man må ta hensyn til disse når effekten av globalisering skal kartlegges. Spesielt viktig er her endringer i politiske forhold samt teknologi. En presis analyse av årsakssammenhenger er et omfattende prosjekt som ligger utenfor denne rapportens rammer. I kapittel 1 gir vi likevel en oversikt over en del mulige mekanismer; som et bakteppe og en tolkningsramme for den empiriske analysen, og for å skissere viktige problemstillinger som kan følges opp i senere forskning. Oversikten er basert på teori så vel som anvendt forskning. I noen tilfeller fins empirisk forskning som understøtter teoriene; for mange sentrale problemstillinger gir imidlertid forskningen ennå ikke klare svar.

Globalisering er en prosess med stadig raskere endringer i den internasjonale arbeidsdeling. "Lavprisimport" - spesielt fra Øst- og Sørøst-Asia - har for lengst fortrent en del av OECD-landenes produksjon av for eksempel klær og elektronikk. Integrasjonen av folkerike og fattige land som Kina i verdensøkonomien skyver prosessen videre: Når Kina tar større andeler av verdensmarkedet for klær, tvinger det andre asiatiske land til å omstille seg til annen industri, og det stiller større krav til andre utviklingsland som vil slippe til i dette markedet. Den økte handelen er en toveisprosess; når Kina selger klær til de rike landene, kjøper de for eksempel mer maskiner tilbake. Den økte handelen fører derfor til omstilling i hvert land: Mens tekstilarbeidere i OECD mister jobben blir det skapt tusener av nye arbeidsplasser i Kina, og mens maskinindustrien i OECD vokser må mindre effektive fabrikker i Kina stenge. Handelen kan være til fordel for både rike og fattige land, men den kan føre til at enkelte grupper i

landene taper. Handelen kan ifølge teorien føre til mindre ulikhet mellom rike og fattige land, og den kan føre til mer ulikhet innad i rike land og mindre ulikhet i fattige land.

Dersom tekstilarbeiderne i Vesten kan få andre jobber, eller gis utdanning til andre yrker, kan omstillingen skje uten at de taper på det. I Vesten har man likevel sett at gapet mellom utdannet og ufaglært arbeidskraft har økt de siste par tiårene. Er det globaliseringen som har skylda? Forskningen tyder på at globaliseringen har noe av skylda, men at en enda viktigere årsak er teknologisk endring som betyr at kravet til utdanning øker i de fleste bransjer. Det fins omfattende forskning på dette feltet om utviklingen i OECD, men forbausende lite om virkningen i utviklingsland. Dessuten fins lite forskning om virkningene for andre utviklingsland av at Kina (og etter hvert India) integreres i verdensøkonomien.

Forskningen om skjebnen til de ufaglærte i Vesten illustrerer at globalisering skjer samtidig med radikale endringer i teknologi som forandrer Verden. Nyere forskning om økonomisk vekst fokuserer spesielt på teknologisk utvikling som en kilde til vekst, og spredning av teknologi som avgjørende for om det blir mer eller mindre ulikhet. Utviklingen for elektronikk etter 1960 illustrerer at mens innovasjon i stor grad har skjedd i rike land, har en del fattige land utviklet seg gjennom å kopiere teknologi, og etter hvert blitt betydelige eksportører. Globalisering øker potensialet for teknologioverføring gjennom økt internasjonal handel (spesielt import av kapitalvarer) og investeringer over landegrensene. Oppsplittingen av verdikjeden innenfor multinasjonale selskaper muliggjør også produksjon i fattige land uten at de må beherske teknologien fra A til Å. Forskningen på området tyder på at multinasjonale selskaper bidrar positivt til overføring av teknologi, men under den forutsetning at mottakerlandet har en viss minste standard med hensyn til utdanning og kunnskap, eller en viss "mottakerkapasitet". Et viktig spørsmål er om revolusjonen innenfor informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT) høyner terskelen for fattige land. Bruken av IKT er så langt preget av et betydelig gap mellom rike og fattige land, men utviklingen på feltet skjer hurtig og land som India og Taiwan har allerede bevist at IKT ikke er forbeholdt de rike.

Uttrykkene "mottakerkapasitet" eller "sosial kapasitet" i forskningen om teknologi gir assosiasjoner til andre felter: Dersom landene for eksempel har for svake institusjoner til å klare omstilling, kan de også bli tapere i den globale konkurransen. Institusjonell svikt er en mulig forklaring på at regioner som Afrika sør for Sahara og deler av Øst-Europa har hatt en svak utvikling mot slutten av 1900-tallet.

En annen mulig forklaring på at det har gått bra i enkelte regioner og dårlig i andre, er at begge er del av en felles prosess som skaper tapere og vinnere. Nyere forskning om økonomisk geografi og vekst forteller oss en del slike historier om at globalisering kan skape "næringsklynger" eller vekstsentra noen steder, og stagnasjon andre steder. Gode eller onde sirkler, eller ulike typer stordriftsfordeler, kan føre til slik ulikhet. Det fins imidlertid ikke empirisk forskning som til nå har påvist at for eksempel "veksten i Asia og fattigdommen i Afrika er to sider av samme sak". Forskningen på feltet tyder i liten grad på at et slikt globalt skjebnefellesskap er til stede. Det er mer sannsynlig at klyngedannelser i enkelte land eller regioner i verdensøkonomien kan ha lokale "skadevirkninger"; for eksempel at integrasjon i regioner kan føre til marginalisering av nærliggende land som ikke deltar. Mer forskning trengs imidlertid for å bevise om dette er tilfelle - andre steder enn i teorien.

For omfanget av ulikhet i enkelte land er offentlig sektor viktig. I globaliseringsdebatten har noen hevdet at internasjonal konkurranse fører til en undergraving av skattegrunnlaget og dermed et “kappløp mot bunnen” som undergraver statlig velferdspolitikk. Forskningslitteraturen viser imidlertid at internasjonalisering i Vesten har vært ledsaget av kontinuerlig vekst i offentlig sektor, og videre at åpne økonomier har større offentlig sektor enn lukkede. Forskningen på feltet tyder på at de offentlige inntekter er opprettholdt, og at statens muligheter til å drive omfordelingspolitikk ikke er radikalt beskåret. Offentlige utgifter som er direkte relatert til produksjonssystemet (f.eks. utdanning, veier osv.) ser imidlertid ut til å være mer positive for økonomisk vekst enn rene velferdsutgifter. Det er ikke dermed slik at velferdsutgiftene reduseres: Enkelte forskere har understreket at globalisering kan føre til økt behov for omfordeling og dermed et press for økte velferdsutgifter. På statens inntektsside har det skjedd en viss omfordeling fra kapitalbeskatning til skattlegging av arbeid. Økt kapitalmobilitet over landegrensene er en mulig forklaring på dette.

Gjennomgangen i kapittel 1 illustrerer at det ville bli ren gjetning om vi - basert på vår konklusjon om redusert global ulikhet - konkluderte at “de positive sidene veier tyngst” og at “globalisering skaper mer likhet”. Til dette kreves mer spesifikke analyser, som vi håper å kunne bidra til i senere forskning.

Abstract

Is globalisation a process that creates winners and losers, and thus leads to greater inequality? Such arguments are frequently heard in the public debate, and they are supported by some reports published by, among others, the UNDP (United Nations Development Programme).

In this study, we examine whether global inequality has increased or decreased during the period from the 1960s until 1998. Our conclusion is that on the whole, global inequality between countries has decreased during this period. This applies to the analysis of income gaps (Chapter 2) and the analysis of living standards (Chapter 4).

In spite of this, there is considerable variation among regions. While countries in East and South East Asia have experienced strong growth in income and living standards and reduced their gap vis-à-vis richer nations, the development is weaker in other developing regions. After 1980, the development has been particularly weak in parts of Eastern Europe and Sub-Saharan Africa.

The conclusion on reduced income inequality between countries is based on figures for income per capita that are adjusted for differences in purchasing power. Some of UNDPs statements about increased inequality are based on income data that are not adjusted for price differences. Using such figures, one finds that inequality between countries increased during the period we study, except for the years after 1993 when inequality declined. There is, however, widespread agreement that if the purpose is to compare welfare or living standards, adjusted figures reflecting purchasing power should be applied.

The result on reduced inequality does not take into account the extent of inequality inside countries. The analysis of this in Chapter 3 reveals a mixed picture, with reduced inequality in half the countries and increased inequality in the other half. While rich countries have less inequality, the relationship between economic growth and inequality over time is unclear. There is, thus, no simple relationship between growth and inequality which implies that comparisons of income differences between countries over time give a systematically biased picture.

China is a populous country that strongly influence the global average; if we remove China from our sample, international inequality between countries has not changed substantially from 1965 to 1997. Due to the influence of China on the results, the development if inequality inside China is of special interest: Has the strong economic growth in China benefited the poor or not? The answer is yes; even if inequality in China has increased, economic growth has undoubtedly also benefited the poor.

The report shows that international inequality has been reduced since the 1960s, and thus falsifies some weakly documented statements in the debate on globalisation. In spite of this, the analysis does not render final answers concerning how globalisation affects

---

* A shorter english version of the report is simultaneously published as Melchior, A., K. Telle, and H.Wiig, (2000), *Globalisation and inequality – world income distribution and living standards 1960 – 1998*, Oslo; The Royal Norwegian Ministry of Foreign Affairs, Studies on Foreign Policy Issues No. 6b: 2000

the extent of inequality. This is a giant research project, and we restrict ourselves to sketching out in Chapter 1 some possible mechanisms. In order to find answers, we also have to take into account that globalisation occurs simultaneously with changes in technology and political conditions that affect inequality. Even if we have found that inequality has been reduced, we cannot conclude that “globalisation promotes equality”. Globalisation is a complex process where different mechanisms may pull in different directions.

The development since the 1960s, with reduced global inequality, seems to imply that a long-lasting trend towards more inequality has been broken. This is positive and deserves attention. In spite of this, gaps in income and living standards between rich and poor countries remain huge. The reduction in inequality between countries over time is partly caused by income growth at intermediate income levels; the gap between the few richest and the few poorest countries has in fact increased. The fact that almost a quarter of the world’s population still lives in poverty, is yet another reminder that the challenges related to inequality and poverty are still enormous.

Kapittel 1: Globalisering og ulikhet: Et riss av noen mulige sammenhenger

Selv om globalisering er et uklart begrep, er en del av innholdet klart for de fleste. Økt internasjonal handel og investeringer over landegrensene, multinasjonale selskaper og valutabevegelser vil for de fleste være elementer i globaliseringen. Integrasjonen av nye områder i verdensøkonomien er også et sentralt trekk: Vekstprosessen i Asia, der først Japan og senere mange andre land i Øst-Asia i løpet av noen få tiår ble forvandlet fra fattige til rike land gjennom eksport og integrasjon i verdensøkonomien, er en del av globaliseringen. Det samme gjelder integrasjonen av en rekke tidligere planøkonomier i den globale markedsøkonomien.

Globalisering er et moteord som i videste forstand kan omfatte alle typer internasjonal integrasjon; så vel økonomisk som politisk og kulturell. Å skulle lage en entydig “vitenskapelig” definisjon av globalisering er neppe realistisk fordi det på sett og vis er valgfritt hvor vidt begrepet skal være. Det er likevel viktig å presisere hva man legger i begrepet, og enhver definisjon av globalisering vil inneholde noen felles elementer. I dette arbeidet vil vi fokusere på *økonomisk* globalisering, og bruke dette synonymt med økonomisk *internasjonalisering*. Med økonomisk internasjonalisering mener vi en økning av økonomiske transaksjoner over landegrensene, og organisering og kontroll av næringsvirksomhet på tvers av landegrensene.⁵ Vi vil spesielt fokusere på *global* internasjonalisering og dermed rette blikket mot integrasjon mellom kontinenter, mellom rike og fattige land, og mellom land med forskjellig historie og kultur.

Politisk og kulturell integrasjon påvirker omfanget av økonomisk globalisering. Kulturell integrasjon kan for eksempel redusere kostnader knyttet til kommunikasjon, og føre til utvisking av nasjonale forskjeller i etterspørsel. Informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT) øker mulighetene for overføring av informasjon på tvers av landegrensene, og fremmer derfor også kulturell integrasjon. Selv om vi ikke eksplisitt drøfter kulturell integrasjon, vil det være implisitt med når vi analyserer hvordan reduserte transaksjonskostnader ved informasjon påvirker økonomien. Politisk integrasjon gjennom multilaterale organisasjoner har fremmet globalisering gjennom å påvirke reguleringer knyttet til internasjonale transaksjoner. Politikken vil være implisitt med når vi f.eks. drøfter hvordan handelsliberalisering påvirker fordeling. Vi vil imidlertid ikke diskutere hvordan politikken utformes ettersom dette ville utvide studiens rammer for mye.

Hvordan påvirker økonomisk globalisering graden av ulikhet i verdensøkonomien? Fører økt internasjonal handel og investeringer over landegrensene til at det blir mer eller mindre ulikhet? Fører teknologiske framskritt til at gapet mellom rike og fattige øker, eller er det tvert om slik at teknologi kan overføres lettere til fattige land og dermed redusere forskjellene? Fører internasjonal konkurranse til at landenes skatteinntekter reduseres og at fordelingspolitikk i land blir umulig, eller er dette en myte? Kan Afrika på sikt kopiere Asias suksess, eller er det slik at vekst i noen områder skjer på bekostning av andre? Vi kan i denne rapporten ikke gi svar på alle disse kompliserte spørsmål. I

⁵ Noen har brukt uttrykket “transnasjonalisering” om multinasjonale selskaper og næringsvirksomhet organisert av flernasjonale økonomiske aktører. Slik virksomhet hører med i en definisjon av globalisering (terminologien er her ikke avgjørende).

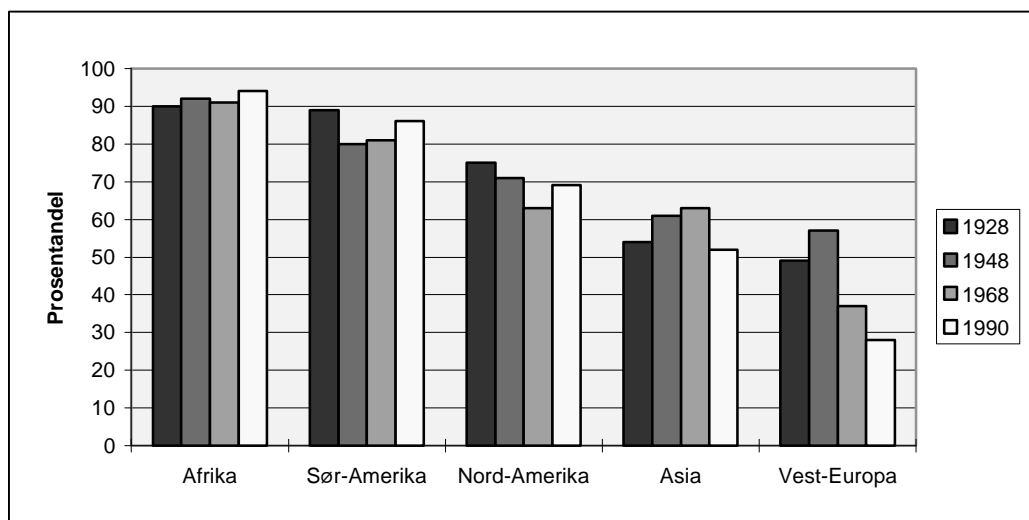

dette kapitlet skal vi imidlertid gi et riss av noen mulige sammenhenger. Dette utgjør en referanseramme for tolkning av og diskusjon om resultatene, og dessuten problemstillinger som kan følges opp i videre forskning.

1.1. Globalisering versus regionalisering

I diskusjoner om globalisering blir det ofte trukket fram at en viktig del av den økonomiske internasjonaliseringen har skjedd innenfor geografiske regioner, og ikke på global basis. Integrasjonen i Vest-Europa har for eksempel ført til at de vest-europeiske landene er langt mer integrert seg imellom enn de er overfor andre verdensdeler. Betyr dette at de europeiske landene er mindre “globaliserte”? Eller er det slik at regional og global integrasjon henger sammen, slik at den økonomiske veksten i Vest-Europa og senere i deler av Asia henger sammen med utviklingen i andre regioner?

Det er liten tvil om at det i den siste halvdel av det tjuende århundret skjedde en betydelig *internasjonalisering*. Riktignok var internasjonaliseringsgraden, målt ved de internasjonale transaksjonenes størrelse sammenliknet med BNP, høy også i perioden fram til 1913. Perioden 1913-50, med to verdenskriger og kriseperioder mellom dem, førte til redusert internasjonalisering. Det var først etter den sterke internasjonaliseringen i perioden 1950-73 at man tok igjen og passerte nivåene fra før første verdenskrig (se f.eks. Temin 1999, 84). Etter 1973 var veksten i internasjonalisering gjennom handel svakere, men fortsatt vokste handelen raskere enn BNP på verdensbasis.⁶ I perioden 1981-97 var forholdet mellom handel og BNP stabilt for industrilandene, mens forholdstallet økte betydelig for utviklingslandene (Verdensbanken 1999b, 5).

Figur 1.1: Andel av handelen som skjer med land utenfor regionene, for ulike landgrupper.

Det har med andre ord vært internasjonalisering i siste del av 1900-tallet, men har handelen også økt på tvers av kontinenter? Den europeiske integrasjonen i etterkrigstida, spesielt perioden 1950-73 som er betegnet som “the golden age of economic growth”,

⁶ For eksempel finner Wiig (1999) at det for OECD har vært en svak vekst i utenrikshandel/BNP i 1973-1996. Resultatet avhenger av målemetode, men vi unnlater å ta opp slike tekniske spørsmål her. Se Wiig (1999) for en drøfting av ulike mål.

var ledsaget av sterk vekst i den intra-europeiske handelen, men hva med handelen med resten av verden? Figur 1.1, basert på Anderson og Norheim (1993), viser, for ulike grupper av land, hvilken andel handelen med land utenfor gruppen utgjorde av deres samlede handel.⁷

Paradoksalt nok kan det se ut som om Afrika er mest “globalisert”, mens Asia og Vest-Europa er minst globale. Med unntak for Afrika har den ekstra-regionale handelens andel gått ned fra 1928 til 1990 for alle gruppene. Betyr så dette at det har vært mest “regionalisering”, og ikke globalisering? På en måte er svaret ja: Sterk økonomisk vekst i regionene har på 1900-tallet vært ledsaget av økning i intra-regional handel. Dette har vært tilfellet for Vest-Europa i store deler av etterkrigstida, og for Øst-Asia på slutten av århundret (se f.eks. Maurseth 1997). Dette kan leses av figur 1.1, med fallende andeler for ekstra-regional handel for Europa etter 1948, og for Asia etter 1968.

Vekstprosessene i Vest-Europa og Øst-Asia kan ha sammenheng med mekanismer som er belyst i nyere teorier om internasjonal handel og økonomisk geografi. I henhold til slik teori kan tilgang til regionale markeder fungere som en motor for industrialisering og vekst (se f.eks. Baldwin og Venables 1995). Regionaliseringen utgjør en plattform for næringsutvikling og eksport, også til land utenfor regionen. Selv om andelen for ekstra-regional handel synker, kan handelsvolumet øke. Regionalisering og globalisering henger derfor sammen. Bak Afrikas høye andel av ekstra-regional handel ligger et ubetydelig handelsvolum, mangel på integrasjon i Afrika, og som kjent svak økonomisk vekst. Regionaliseringen i Europa og nå Asia har også vært ledsaget av økt handelsvolum med andre verdensdeler. I perioden 1970-92 økte f.eks. Øst-Asias andel av verdenshandelen fra 10 til 22% (Maurseth 1997, 434). Selv om den ekstra-regionale handelens andel sank, økte den kraftig i verdi. Det har derfor vært globalisering, på tross av regionaliseringens dominans i relativ forstand. Det er ikke nødvendigvis slik at det *enten* er regionalisering *eller* globalisering.

Denne sammenhengen mellom regionalisering og globalisering gir oss en første hypotese om hvordan integrasjon påvirker ulikhet mellom land. Nyere teori tilsier at regionalisering er gunstig for industriell og økonomisk vekst i de land som deltar, og at dette skjer dels *på bekostning* av land utenfor regionen (se f.eks. Puga og Venables 1997). Mekanismen er følgende: Regionale handelsblokker, eller reduksjon i handelskostnadene innenfor en region av andre grunner, skaper et regionalt hjemmemarked som er gunstig for lønnsomheten i produksjon der stordriftsfordeler (i form av faste kostnader, læringseffekter e.l.) er av betydning. Dette øker produksjonen i slik industri og gjør landene i blokken til nettoeksportører av slike varer til land utenfor blokken. “Utenforlandene” blir spesialisert i tradisjonelle varer, og kan tape velferdsmessig på at deres produksjon i sektorer med stordriftsfordeler blir redusert. Hvis man tar hensyn til geografisk avstand, vil denne negative effekt for utenforlandene bare gjelde de landene som ligger nær handelsblokken (Melchior 1999a).

Dannelsen av slike regionale næringsklynger kan dempes av endringer i lønninger eller andre faktorpriser. Hvis f.eks. et land øker sin produksjon i kunnskapsintensive sektorer som følge av slik klyngedannelse, kan det føre til at lønningene for høyt kvalifisert arbeidskraft stiger. Dette vil svekke landets konkurransevne for kunnskapsintensive varer. Når man tar hensyn til slike virkninger, sier teorien at det kan være en invers “U-formet” sammenheng mellom integrasjon og agglomerasjon. Ut fra

⁷ Andelene er basert på verditall. For nærmere omtale av landgrupper og data, se Anderson og Norheim (1993).

dette vil f.eks. handelsliberalisering mellom ulike partnere først føre til mer ulikhet, men når handelsbarrierene blir lave nok, vil dette utjevnes igjen (se f.eks. Krugman og Venables 1990).

Hvis nyere teori om regional integrasjon er riktig, skulle man forvente at:

Hypotese 1: Regional integrasjon skaper geografiske klynger av land med høy vekst, med svakere vekst i landene som omgir blokkene.

En liknende effekt, med regionale vekstklynger, kan begrunnes i vekstteori der spredning av teknologi er sentralt. Dersom spredningen av teknologi er begrenset av geografisk avstand, vil man også i dette tilfellet få regionalisering i den forstand at geografisk nære land danner vekstklynger (se f.eks. Maurseth 1999). Med introduksjonen av endogen vekstteori på 1990-tallet endres synet på økonomisk vekst (Romer 1986, Lucas 1988). Kunnskap er en nødvendig innsatsfaktor i produksjon og deler av denne vil være overførbare mellom aktører i økonomien, dvs. når en bedrift investerer i utvikling av ny teknologi, vil kunnskapen etterhvert bli tilgjengelig for andre bedrifter. Denne overføringen antas å være sterkere jo mindre avstand det er mellom bedriftene, og vi kan dermed forklare vedvarende forskjeller i vekst mellom land og geografiske regioner, men også mellom næringer.

Det er hevet over tvil at regionale klynger med sterk vekst har oppstått i Vest-Europa etter krigen, og i Øst-Asia mot slutten av hundreåret. Selv om det fins mye litteratur om veksten i både Vest-Europa (se f.eks. Crafts og Toniolo 1996) og Øst-Asia (se f.eks. Verdensbanken 1993a), er den nye integrasjonsteoriens hypoteser om de diskriminerende virkningene på utenforland ikke empirisk bekreftet. Dette er derfor et interessant forskningsprosjekt.

Dersom det er riktig at integrasjon gjennom handel kan slå ulikt ut i ulike land, vil vi ikke forvente å få bekreftet hypoteser av typen “handelsliberalisering er alltid bra for alle land”. Det er liten tvil om at internasjonal handel var viktig for vekstprosessene både i Vest-Europa og Øst- og Sørøst-Asia, men det er ikke dermed sikkert at fri handel alltid skaper vekst i alle land. Det fins en del forskning som peker i retning av at handelsliberalisering er gunstig for økonomisk vekst (se f.eks. Edwards 1998), men også forskere som hevder at resultatene ikke er pålitelige (Rodriguez og Rodrik 1999). Debatten fokuserer på data- og metodeproblemer som vi ikke vil omtale her. Mer prinsipielt er det viktig at forskningen på dette felt istedenfor å si at “handelsliberalisering er alltid bra” sier at “handelsliberalisering kan være bra, og vi vil finne ut når og hvorfor”. I nyere teori er det for eksempel slik at adgang til eksportmarkedene i regelen er en forutsetning for vekst, mens det ikke alltid er entydig slik at åpning av eget marked er nødvendig. I empirisk forskning burde man derfor ikke bare undersøke om åpning av ens eget marked fremmer vekst, men også om markedsadgang for eksporten fremmer vekst. I henhold til teorien er det mer sannsynlig at sammenhengen er entydig for det siste. Om åpning av ens eget marked er bra for den økonomiske veksten, avhenger blant annet av om import betyr overføring av teknologi og dermed produktivitetsvekst. Forskningen om handelsliberalisering og vekst peker i denne retning (se f.eks. Edwards 1998). I internasjonal handelspolitikk kan også gjensidig liberalisering være nødvendig for å få adgang til eksportmarkedene - i så fall vil egen liberalisering være en forutsetning for eksportledet vekst. Dette utelukker ikke at land som “sluntrer unna” med hensyn til egen liberalisering, kan oppnå høy vekst. Vekstlandene i Asia har nytt godt av relativt god markedsadgang i OECD, men deres

egne markeder har ikke alltid vært like åpne. Det kan også være en del fattige land som ikke har kapasitet til å dra nytte av muligheten for teknologioverføring gjennom import (mer om dette senere): Dette kan føre til at importliberalisering ikke gir de ønskede resultater. Slike forhold kan bidra til å forklare at det fortsatt er noe tvil om hvorvidt det er en entydig positiv sammenheng mellom handelsliberalisering og vekst. Det er imidlertid liten tvil om at internasjonal handel har vært viktig for vekstprosessene i Vest-Europa og Asia etter krigen. Det er også all grunn til å tro at internasjonal handel vil være viktig for nye utviklingsland som vil oppnå rask økonomisk utvikling.

Den type klyngedannelse som vi i dette avsnittet har drøftet i sammenheng med regionalisering, kan også skyldes andre former for ulikhet i markedsadgang. For eksempel kan forskjeller i hjemmemarkedsstørrelse bety at store land har bedre forutsetninger for vekst. Empirisk forskning for OECD tyder på at denne effekt var viktig rundt 1970, men deretter har avtatt i betydning (Melchior 1998). Dette kan skyldes at integrasjonen i OECD har undergravet betydningen av nasjonale markeder som forutsetning for vekst. Det er mer usikkert hva dette betyr for u-land. Dette er viktig å nevne fordi en rekke utviklingsland er små, både når det gjelder befolkning og økonomi. Vi kan formulere dette som:

Hypotese 2: Svak vekst kan for en del utviklingsland skyldes at de er for små.

Ifølge Puga og Venables (1998) kan liten størrelse også begrense de mulige gevinster som følge av regional integrasjon mellom utviklingsland. Konklusjonen er basert på modellsimuleringer.

For økonomisk integrasjon, regionalt og globalt, er teknologiske framskritt innenfor transport og kommunikasjon viktige endringer som har skjedd det siste hundreåret (se f.eks. UNDP 1999, 30). I lys av IKT-revolusjonen kan det være viktig å huske at revolusjonen har vært gradvis; den første kabel over Atlanterhavet ble lagt for over hundre år siden, og telegraf, telefon, radio, TV og satellitter var også revolusjonerende endringer. Transportkostnadene har gått dramatisk ned. IKT-revolusjonen reduserer transaksjonskostnadene ved kommunikasjon og informasjonsoverføring betydelig. Man kunne lett tro at reduserte transport- og kommunikasjonskostnader nødvendigvis fører til mer likhet på global basis. Budskapet fra nyere forskning om industrilokalisering er imidlertid at ulikhet er en del av dagens orden. I økonomiske modeller der geografisk avstand er tatt hensyn til, fører reduserte transaksjonskostnader ofte til en ujevn fordeling av produksjonen, med vekstsentra omgitt av områder med svak vekst (se f.eks. Fujita, Krugman og Venables 1999). Hvorvidt reduserte transaksjonskostnader fører til mer eller mindre geografisk sentralisering av produksjonen innenfor land eller geografiske regioner, er tvetydig (Melchior 1999a). Forskning om geografisk økonomi tilsier at vi uansett hvor sterk veksten er i gjennomsnitt kan vente oss ulikhet på grunn av agglomerasjonsmekanismer av den typen vi har beskrevet.

Mens handel ovenfor er brukt for å illustrere sammenhengen mellom globalisering og regionalisering, gjelder det også for kapitalbevegelser og arbeidskraftmigrasjon at internasjonaliseringen er sterkere regionalt enn globalt. Også internasjonale finansbevegelser ble i mellomkrigstida redusert (selv om de ikke ble hindret av restriksjoner slik som handelen), blant annet som følge av at gullstandarden brøt sammen i 1931-33 (se f.eks. Kenwood og Lougheed 1999, 181 ff.) og verden ble inndelt i ulike valutablokker. Til forskjell fra hva som er tilfelle for handelen, er det imidlertid ikke entydig slik at integrasjonen med hensyn til migrasjon og direkteinvesteringer var

sterkere i år 2000 enn ved begynnelsen av århundret. For eksempel var det, relativt til befolkningen, mindre immigrasjon til USA på 1980-tallet enn rundt 1880 (Temin 1999, 85). De europeiske landene hadde i 1914 direkteinvesteringer i utlandet som relativt til BNP var langt høyere enn i 1995 (Wiig 1999, basert på Woodruff 1973). Det har likevel vært en betydelig vekst i utenlandske direkteinvesteringer på slutten av århundret. I tillegg kommer kortsiktige kapitalbevegelser, som - stimulert av teknologisk endring - har økt betydelig. Vi vil senere komme tilbake til betydningen av direkteinvesteringer for ulikhet.

1.2. Lønnsforskjeller og integrasjon

Typisk for de regionalt baserte vekstprosessene i Vest-Europa og (i noe svakere grad) Øst-Asia er veksten i såkalt *næringsintern handel* innad i regionen, dvs. toveishandel med samme type varer. Mye av handelsveksten i Europa etter krigen har vært slik handel der man bytter biler mot biler osv. Fra empirisk forskning vet vi at betydningen av slik handel avtar med avstand (se f.eks. Balassa og Bauwens 1988). Dette betyr at handelen mellom ulike regioner i større grad enn den intra-regionale er "tradisjonell" handel der ulike varer byttes, basert på komparative fortrinn i produksjonen. Det fins naturligvis også næringsintern handel på tvers av kontinenter, men denne handelens andel er mindre enn i den intra-regionale handelen. En vanlig antakelse er at økning i den næringsinterne handel medfører mindre omstillingskostnader enn økning i tradisjonell handel. Grunnen er at sistnevnte betyr en omfordeling av kapital og arbeidskraft mellom sektorer. Dersom Tyskland selger 1000 folkevogner mer til Frankrike, og til gjengjeld importerer 1000 Peugeot, betyr det ingen omstilling. Når tekstilfabrikker i Vesten legges ned som følge av import fra Asia, må ressursene flyttes til andre sektorer. I større grad enn innenfor regionene betyr globalisering også *spesialisering*.

Ettersom globalisering ofte betyr spesialisering basert på komparative fortrinn i produksjonen, kan tradisjonell handelsteori bidra til forklaring av mekanismer ved globaliseringen som øker eller reduserer ulikhet. Slik teori predikerer at økt handel mellom to land er til fordel for begge landene, men at den endrer inntektsfordelingen innad i land slik at noen kan tape på handel.

Globalisering betyr handel mellom land på forskjellige inntektsnivåer. Fattige land har en høy andel ufaglært arbeidskraft, mens rike land har en høy andel utdannede arbeidere. Noen typer produksjon krever mye utdannet arbeidskraft, la oss i vår illustrasjon kalle dette "maskiner". Andre typer produksjon - som vi kaller "klær" - kan utføres med en stor andel ufaglært arbeidskraft. Et normalt mønster for handelen med industrivarer mellom nord og sør er at man bytter maskiner mot klær. Økt produksjon av maskiner i nord betyr økt etterspørsel etter utdannet arbeidskraft, mens eksporten av klær gir flere jobber til de ufaglærte arbeiderne i sør. I nord øker lønningene for faglært arbeidskraft mens ufaglærte arbeidere taper terreng. I sør skjer det motsatte. Ved full frihandel tilsier tradisjonell handelsteori at lønningene for de to typer arbeidskraft utjevnes mellom nord og sør - dersom landene ikke er altfor forskjellige. Vi antar at lønningene for faglærte arbeidere i denne situasjonen med like lønninger er høyere enn for ufaglærte. Integrasjon gjennom handel fører dermed normalt til at (i) det blir mindre ulikhet i sør (de ufaglærte "tar innpå"), (ii) det blir mer ulikhet i nord (de faglærte "drar fra"), og (iii) begge land tjener på handel. Det er mer uklart om ulikheten mellom landene (forskjellen i gjennomsnittlig lønn) øker eller avtar: Siden totalinntekten i begge

land vil øke som følge av mer effektiv global ressursbruk, trenger ulikheten mellom landene ikke å endre seg særlig. Hovedbudskapet i denne modellen er derfor at handel påvirker inntektsfordelingen innenfor land, men ikke nødvendigvis det relative forhold mellom land. Vi kan formulere dette som hypotese 3:

Hypotese 3: *Integrasjon gjennom handelsspesialisering skaper mer likhet innad i fattige land og mer ulikhet i rike land. Samlet kan både rike og fattige land tjene på handel.*

Et trekk ved globaliseringen som potensielt kunne forklares av en slik modell, er det økende gapet mellom faglært og ufaglært arbeidskraft i OECD-landene. I USA har dette kommet til uttrykk i markert økende lønnsforskjeller, og i Europa har arbeidsløsheten blant ufaglærte økt betydelig. Kan dette skyldes mekanisme (ii) ovenfor, det vil si at import av klær og liknende varer fra lavprisland fortrenger arbeidsplassene for ufaglærte i OECD? At mekanismen er til stede, er hevet over tvil - det er ingen tvil om at handel betyr omstilling og at arbeidsintensiv industri er bygd ned i Vesten som følge av lavprisimport. Er dette en hovedforklaring? Mens det er enighet om at lavprisimporten betyr noe, er mange forskere (se f.eks. Burtless 1995 for en oversikt) av den oppfatning at hovedforklaringen er økt etterspørsel etter kvalifisert arbeidskraft som følge av teknologisk endring.⁸ Ikke alle deler denne "Transatlantic consensus" (som Atkinson (1999, 66) kaller den). Wood (1994, 1995) har f.eks. hevdet at betydningen av lavprisimport er undervurdert i andre studier. En nyttig oversikt over metodeproblemene i denne type forskning fins i Richardson (1995). Hovedproblemet i empirisk forskning på området er at en rekke variabler (handels- og produksjonsmønster, lønninger, priser, BNP osv.) er korrelerte, og man trenger en helhetlig modell for å si noe om årsakssammenhenger. For eksempel kan handelsmønsteret endre seg som følge av økonomisk vekst *uten* at det påvirker forholdet mellom lønningene for faglært og ufaglært arbeidskraft. Hvis man undersøker sammenhengen mellom endringer i handel og faktorpriser, må man derfor ta hensyn til dette dersom resultatene skal bli pålitelige (ibid., 40 ff.). Videre påviser Richardson at ikke alle typer teknologisk framskritt skaper mer ulikhet i lønningene. Dersom f.eks. alle de faglærte arbeiderne må lære seg mer data, vil det ikke nødvendigvis skape mer ulikhet. Dersom teknologiske framskritt skjer raskere i i-landenes eksportsektorer enn i u-landenes, vil det derimot kunne oppstå mer ulikhet.

Mens globalisering uansett må antas å ha en viss betydning for ulikhet i nord, er det mer uklart om prediksjonen stemmer for sør - det vil si om handelen fører til mer likhet. En del studier av land i Øst-Asia for 1960- og 1970-tallet gir støtte til teorien (se f.eks. Wood 1997, 42). For Latin-Amerika, derimot, har handelsliberalisering oftere ført til et økt lønns-gap mellom ufaglært og faglært arbeidskraft (ibid., se også Pissarides 1997, 19). Dette gjelder særlig på 1980-tallet. En mulig forklaring på dette er at 1980-tallet var forskjellig fra tiårene før. Wood angir to mulige grunner: For det første betyr Kinas inntreden i verdensøkonomien en massiv økning i konkurransen for arbeidsintensiv produksjon. Dette er utdypet av Wood og Ridao-Cano (1998). Deres studie av relative lønnsforhold i Latin-Amerika viser at produsenter som benytter lavt utdannet arbeidskraft, ikke klarer å konkurrere med Kina. De har dermed hittil ikke lyktes i å kopiere de suksessrike asiatiske landenes strategi for eksportledet vekst. En åpning av de latin-amerikanske økonomiene har dermed ført til en reduksjon i lønningene også for lavt utdannet arbeidskraft. Som en annen mulig forklaring på utviklingen i Latin-

⁸ Et slikt etterspørselsskift har skjedd i mange OECD-land, også i Norge. Norge er imidlertid utypisk fordi skiftet ikke har ført til lønnsforskjeller eller arbeidsløshet i den utstrekning det har skjedd i USA og EU (Salvanes og Møen 1999). En mulig forklaring er det norske lønssystemet.

Amerika framhever Wood (1997) at teknologisk endring kan ha ført til mindre etterspørsel etter ufaglært arbeidskraft og påvirket utfallet. Begge disse endringer er viktige for diskusjonen om globalisering og ulikhet. Vi kan kalle disse hypotese 3a (fordi det er en utdyping av hypotese 3) og 4:

Hypotese 3a: *Integrasjonen av nye land i den globale markedsøkonomien øker relativt det globale tilbud av ufaglært arbeidskraft og reduserer derfor inntekten for denne typen arbeidskraft i de land som tidligere var integrert.*

Hypotese 4: *Teknologisk endring øker etterspørselen etter utdannet arbeidskraft i verdensøkonomien og svekker de ufaglærtes posisjon.*

Ettersom fattige land har mer ufaglært arbeidskraft, er det de som vil rammes hardest i begge tilfeller. Paradoksalt nok er det ikke dette som har vært fokus for den empiriske forskning på området de senere år; tvert imot er det gjort mye forskning på hvordan slike effekter kan ramme ufaglærte i de rike landene. Merk at mens hypotese 3 fokuserer på inntektsforskjeller innad i land, betyr 3a at integrasjon kan påvirke ulikhet mellom land. Så vidt vites er det ikke gjort teoretisk arbeid som analyserer dette presist. Hvis vi opprinnelig har handel mellom et rikt land A, og et ganske fattig land B, og et tredje land C som er veldig fattig dernest blir integrert, vil de ufaglærte i B tape mens de faglærte i B tjener på det. Det er naturlig å tro at land B som helhet kan tape på handel i dette tilfellet, men det er faktisk ikke eksplisitt utforsket.

“Kina-syndromet” (hypotese 3a) er en viktig endring ved at et land med et enormt reservoar av ufaglært arbeidskraft (om Kinas arbeidsstyrke, se f.eks. Melchior 1999b) integreres i verdensøkonomien. Kinas andel av verdenshandelen skjøt for alvor fart fra rundt 1980. Mens de nyindustrialiserte land i Asia kunne starte på utviklingsstigen ved å eksportere arbeidsintensive varer til Vesten, er dette vanskeligere for land i Afrika og Latin-Amerika etter 1980 (se også Diwan og Walton 1997). Naturligvis importerer Kina også varer, og veksten i Kinas import utgjør et grunnlag for vekst i andre land. Kinas import består imidlertid ikke primært av t-skjorter, og det er ikke de fattigste landene som først vil ekspandere gjennom eksport til Kina. Når f.eks. Sør-Korea eksporterer flere maskiner til Kina, vil det imidlertid bety at landet flytter ressurser fra arbeidsintensiv produksjon til maskiner. Over tid vil andre lands tilbud av arbeidsintensive varer reduseres. Etter hvert som Kina gradvis utvikler bedre utdanning og andre typer eksportproduksjon, blir det rom for nykommere innenfor arbeidsintensiv industri. “Kina-syndromet” bør derfor betraktes som et temporært sjokk i verdensøkonomien. Ikke desto mindre er det mulig at det har mye å si for næringsutviklingen i fattige land mot slutten av 1900-tallet. Naturligvis har saken to sider; selv om effekten er negativ for ufaglærte arbeidere i andre utviklingsland, er den positiv for Kina. Som vi skal se senere i analysen, har økonomisk vekst i Kina en positiv innflytelse med hensyn til å redusere global ulikhet. Og Kina har naturligvis ikke gjort “noe galt”, på samme måte som Vest-Europa ikke gjorde noe galt da de integrerte. Mer forskning trengs imidlertid for å si noe mer presist om omfanget av “Kina-effekten”, ettersom empirisk forskning som eksplisitt tester hypotesen, så vidt vites ikke er utført. Et sentralt problem i forskning om u-land så vel som i-land vil være å skille mellom hypotesene 3/3a og 4.

Hypotesene om handel og ulikhet belyser viktige mulige mekanismer i verdensøkonomien, men det må tas forbehold fordi de er basert på stiliserte resonnementer og modeller som ikke tar høyde for en rekke viktige forhold. En viktig

begrensning er at modellene stort sett forutsetter full ressursutnyttelse.⁹ Videre er en del av handelsmodellene (til forskjell fra vekstmodeller) statiske og ser bort fra at kunnskapsnivå og landenes beholdning av produksjonsfaktorer endres over tid.

Konklusjonene kan endres kvalitativt hvis det ikke er full ressursutnyttelse i økonomien, eller hvis det er en stor skjermet sektor med lavere lønnsnivå - som beskrevet i en del klassiske modeller for dual-økonomi (se f.eks. Basu 1984, 59 ff.). Med en slik struktur kan industrialisering føre til at arbeidskraft trekkes fra rurale områder eller den uformelle sektor, til jobber med høyere lønninger. Utviklingen vil dermed i starten være preget av større ulikhet. Etter hvert som stadig flere trekkes inn i industrien eller den formelle del av økonomien, kan man komme til et punkt der de fleste har fått høyere lønninger, og større likhet igjen oppstår. Denne hypotesen ble formulert av Kuznets (1955) basert på en empirisk studie av inntektsfordeling i mange land. Kuznets-hypotesen sier med andre ord at:

Hypotese 5: Det er en invers U-formet sammenheng mellom økonomisk utvikling og ulikhet, slik at ulikheten først øker og deretter avtar med inntektsnivå.

Som vi skal se i kapittel 3, blir studier av ulikhet og vekst for mange land vanskelig gjort på grunn av usikker datakvalitet. Mens Kuznets-hypotesen ble ansett som understøttet av empirisk forskning fram til 1970-tallet, er den i dag mer omstridt. Anand og Kanbur (1993) trekker i tvil analyser som hevder at hypotesen passer for u-land. For industriland er økningen i ulikhet fra 1970-tallet en strek i regningen (se f.eks. Atkinson 1999, 60). Med data for 125 land fant Dollar og Kraay (2000) at inntektsutviklingen for den fattigste femtedelen av befolkningen ikke skilte seg ut fra landets gjennomsnitt. Konklusjonen holdt også når forfatterne kontrollerte for ulike tidsperioder, rike versus fattige land, høy eller lav vekst, eller vekst versus stagnasjon. Den empiriske støtte for Kuznets-hypotesen er derfor blandet. Det er likevel ikke vanskelig å finne eksempler som passer inn: I Kina er det for eksempel klart at ulikheten har økt fordi inntekten har økt mest i byene og kystprovinsene (Verdensbanken 1997a).

Kuznets-hypotesen kan stride mot hypotese 3 (dersom vi antar at økt handel er ledsaget av vekst). Dette er likevel ingen grunn til å forvente at sammenhengen er så enkel som hver av hypotesene sier. I empirisk forskning må hensikten være å forklare ulike mekanismer snarere enn å finne en universell kurve som skal passe i alle sammenhenger.

Empirisk er det støtte til hypotesen om at eksportsektoren drar opp lønningene sammenliknet med resten av økonomien i u-land (se f.eks. Verdensbanken 1995, 3, 5). Dette kan være konsistent med både Kuznets historie og hypotese 3. En tredje mulig forklaring skisseres av Pissarides (1997). Pissarides tar utgangspunkt i en del empirisk forskning som viser at avkastningen av utdanning øker i utviklingsland som følge av friere handel, og at dette bidrar til økt ulikhet. Dette er et paradoks i lys av tradisjonell handelsteori (hypotese 3). En mekanisme som kan forklare sammenhengen, oppstår dersom nord-sør-handel medfører overføring av teknologi til sør, og anvendelsen av denne teknologien øker etterspørselen etter utdannet arbeidskraft. Dersom høykvalifisert

⁹ En annen viktig forutsetning gjelder etterspørselen; i noen modeller etterspørres relativt sett like mye av de ulike varene i rike og fattige land. Den siste forutsetningen er ikke så kritisk; så lenge nettohandelsmønsteret er slik vi har antydnet, gjelder de kvalitative konklusjonene. Hvis f.eks. de rike landene forbruker relativt mer kunnskapsbaserte varer, vil de konsumere en større del av sin produksjon selv. Så lenge de eksporterer slike varer til de fattige landene, vil påvirkningen av faktorpriser være som antydnet her.

arbeidskraft brukes spesielt til å imitere produkter fra nord, vil behovet for slik arbeidskraft være størst så lenge det er mange produkter igjen å imitere. Siden det tar tid å utvikle utdanning og kunnskap, er det rimelig å anta at elasisiteten i tilbudet er lavere for utdannet enn ukvalifisert arbeidskraft (der mange u-land har en betydelig reserve). Dermed kan lønnsforskjellene øke. Denne økte forskjell kan imidlertid være midlertidig. Dette avhenger av hvor kunnskapskrevende den nye teknologien er, og av om tilbudet av utdannet arbeidskraft øker over tid.

Det siste poenget er viktig for analysen av ulikhet i land: Mens handelsmodellene ofte betrakter landenes beholdning av ulike typer arbeidskraft som gitt og konstant, er det i praksis slik at dette endres over tid gjennom investeringer i utdanning. Således avhenger det endelige utfall av landenes evne til å endre utdanningssystemet (se f.eks. Gregg og Manning 1997), samt deres evne til å flytte ressurser mellom sektorer når det trengs. Vi kan formulere poenget generelt som:

***Hypotese 6:** Globaliseringens virkning på inntektsfordelingen i land avhenger av landenes evne til å utvikle kompetanse samt sørge for mobilitet i arbeidsstyrken på tvers av sektorer.*

1.3 Teknologi, institusjoner og vekst

Hypotese 4 ovenfor kan skape det inntrykk at teknologisk framgang er til ulempe for fattige land. Dette er naturligvis feil; hypotesen gjelder kun teknologisk endring som relativt øker etterspørselen etter utdannet arbeidskraft, og kun effekter av dette på lønningene til ufaglærte arbeidere. Det fins en rekke historiske eksempler på teknologiske endringer som har økt forutsetningene for masseproduksjon. Moderne konsumentelektronikk ble f.eks. først utviklet i rike land, men teknologien ble deretter standardisert slik at en rekke varer masseproduseres i tidligere fattige land. Dette er i tråd med det som kalles "produksyklusshypotesen" (Vernon 1966) og som innebærer at lokaliseringen av industri følger et syklisk forløp, med overføring til fattige land i den seneste del av perioden. Selv om man kan klage over at det sjelden er de fattige landene som finner opp nye produkter, betyr overføringen av produksjon senere i produksyklusen muligheter for utviklingsland.

Mens vi ovenfor har skrevet om ufaglært og utdannet arbeidskraft, er det i praksis en lang skala for arbeidernes kvalifikasjoner. Etablert grunnskole og god sekundærutdanning (se analysen i kapittel 4) har i hovedsak vært et tilstrekkelig grunnlag for industrialiseringen i Øst-Asia. Et viktig spørsmål for u-land er derfor hvordan teknologisk endring slår ut i ulike sektorer når det gjelder nye krav til arbeidskraften. Allerede for 15 år siden ble det antydnet at automasjon og skjorteproduksjon i butikken kunne føre til at klesproduksjon ble eliminert som mulighet for fattige land (Hoffmann 1985a). Dette har ikke slått til, fortsatt er arbeidsintensiv industri av denne type viktig i fattige land. Forestillingen om at de rike landene har "trukket stigen opp etter seg" har iallfall ikke til nå blitt bekreftet. "Kina-syndromet" betyr i denne sammenheng at det er mange som kjemper om plassen nederst på stigen, men etter hvert kan dette jevne seg ut.

En tilsvarende varsomhet med å dramatisere ulikheten bør utøves for vurdering av IKT-revolusjonens virkninger for u-land. Mange IKT-produkter har lav brukerterskel - våre barn blir fort bedre enn oss i mange datafinesser. Selv om bruken av datamaskiner

og Internett foreløpig er kommet kort i u-land, er dette en fersk teknologi der utviklingen så vidt er begynt. Land som India og Taiwan har vist at IKT ikke er forbeholdt de rikeste.

For både IKT og annen teknologi er graden av teknologispredning avgjørende for utviklingsland. I nyere vekstteori er det i hovedsak slik at jo hurtigere teknologien spres, jo mindre ulikhet oppstår det (se f.eks. Grossman og Helpman 1995). Teknologi kan spres på forskjellige måter; gjennom imitasjon eller “reverse engineering”, gjennom investeringer, import av utstyr, lisensiering, personellforflytning eller gjennom åpne informasjonsstrømmer. Globalisering har ført til selskaper fra rike land har økt sine investeringer i fattige land (se f.eks. UNCTAD 1996, 4), mer handel og lettere tilgjengelig informasjon (blant annet gjennom IKT). Det er derfor mulig at globalisering øker mulighetene for overføring av teknologi fra rike til fattige land. Vi kan formulere dette som:

Hypotese 7: Globalisering gjennom handel, investeringer og informasjonsstrømmer øker muligheten for teknologioverføring fra nord til sør og kan dermed redusere global ulikhet.

Muligheten for teknologioverføring innebærer at utviklingslandene har et potensial for å “ta igjen” i-landenes forsprang (“catch-up”), eller til og med hoppe over stadier i den teknologiske utvikling som industrilandene har vært gjennom (“leapfrogging” - man trenger ikke å prøve skrivemaskin før man bruker datamaskin, eller fast telefon før mobiltelefon). Muligheten for catch-up er formulert innenfor forskning om teknologi. Den er også formulert på en annen måte i nyklassisk vekstteori: I fattige land (med lite kapital) vil avkastningen av kapitalinvesteringer være høy (som følge av knappheten på kapital). Dette vil føre til at de fattigste landene vil vokse raskest og ta innpå de rike landene.

Teknologioverføring kan imidlertid begrenses dersom et land ikke har den nødvendige kunnskap eller infrastruktur for å anvende ny teknologi. I teknologilitteraturen snakker man ofte om “absorptive capacity” eller “sosial kapasitet” (Abramovitz 1986a). Hvis inntekt, utdanning og institusjoner i et land er på et for lavt nivå, kan teknologioverføringen bli svært begrenset. Dette er en av de mulige forklaringene på at en del fattige land henger etter i den økonomiske utviklingen. Hvis et land har de nødvendige forutsetninger, kan f.eks. handel være en viktig kilde for overføring av teknologi, både gjennom imitasjon og import av utstyr. Som Abramovitz (1986b) uttrykker det: “A country’s potential for rapid growth is strong not when it is backward without qualification, but rather when it is technologically backward but socially advanced.” Dersom forutsetningene er for dårlige, kan denne positive effekt av handel bortfalle. Vi har dermed:

Hypotese 8: Internasjonal teknologioverføring fra nord til sør kan slå feil for de land som har teknologisk kapasitet under et visst nivå, og dermed øke den globale ulikhet.

Et viktig spørsmål for u-landene er hvor høy denne “terskelen” for å nyttiggjøre seg teknologi er. En mulighet er at teknologiske framskritt gradvis høyner terskelen, slik at flere land “faller igjennom”. Mens det på 1960-tallet - sagt litt forenklet - holdt med et par symaskiner for å starte produksjon for eksport, kreves i dag bedre logistikk, kvalitetskontroll og helst også automatisert utstyr for skjæring av stoff. Som påpekt av Hoffmann (1985b) og i vår drøfting ovenfor, er det viktig å ikke overdramatisere dette.

Et forhold som gjør at empiriske analyser av slike spørsmål er vanskelige, er at det kan ta lang tid før effektene av en ny teknologi slår ut i økonomien. Et eksempel er IKT-revolusjonen i industrilandene, som ennå ikke har hatt de forventede positive virkninger på produktiviteten. Likeledes er det mulig at utviklingslandenes investering i utdanning først får full effekt etter lang tid. Japan etablerte f.eks. et godt utdanningssystem mange tiår før landets vekstfase begynte (Morishima 1982). Vi er usikre på konklusjonene her, men framhever:

Hypotese 8a: *Teknologisk endring kan øke kravet til teknologisk “absorbsjonskapasitet” i utviklingsland og gjøre at flere fattige land faller utenfor.*

Teknologispredning kan også begrenses gjennom eiendomsrett til patenter eller teknologi. Avtalen om immaterielle rettigheter i WTO påbyr patentbeskyttelse i u-land og begrenser dermed adgangen til kopiering av teknologi i en viss tidsperiode. Dersom det var fritt fram for å kopiere teknologi, kunne det imidlertid bli ulønnsomt å utvikle ny teknologi fordi den aktuelle bedrift ikke kunne være sikker på å tjene inn FoU-investeringene. Resultatet kunne dermed bli for lite innovasjon, og dermed også mindre teknologi å overføre til u-land. Det er derfor gode grunner for å håndheve et internasjonalt patentregime, men det er et spørsmål for diskusjon hvor strengt dette bør være.¹⁰

Når Abramovitz omtaler “absorbsjonskapasitet” alternativt som “sosial kapasitet”, minner det oss om at en beslektet grunn til at en del fattige land har mislyktes i å oppnå økonomisk og sosial utvikling, kan være styringssvikt. Analyser av vekst tyder for eksempel på at stabilitet m.h.t. lovverk og makroøkonomi er viktige forutsetninger. Utdanning og infrastruktur er andre viktige vekstfremmende faktorer som det trengs en fungerende stat for å ivareta. For å få en fungerende stat må igjen andre politiske og rettslige forutsetninger være oppfylt. Dette er et omfattende tema som er vektlagt i nyere utviklingsdebatt (jfr. Verdensbanken 1997b). Eksistensen av styringssvikt er mest åpenbar i land som er rammet av krig og konflikt. Dette er med stor sikkerhet en hovedgrunn til lav vekst i en del land i Afrika, og i noen grad også andre deler av den tredje verden. Styringssvikt er også et stikkord om utviklingen i det tidligere Sovjetunionen, som hadde høy teknologisk kapasitet, men der det økonomiske og statlige kollaps har ført til at høyt kvalifisert personell kjører privatdrosje istedenfor å bidra med sin kunnskap til landets vekst. Russland er en god påminnelse om at en markedsøkonomi ikke er et system uten institusjoner, men tvert imot krever en betydelig oppbygging av infrastruktur, lover og institusjoner for å lykkes. Som vi vil se av den senere analyse, er Afrika sør for Sahara og deler av Øst-Europa de deler av verden der utviklingen har vært negativ mot slutten av 1900-tallet. Mye mer kunne sies om dette viktige tema, men vi nøyer oss med å uttrykke det kortfattet:

Hypotese 9: *Styringssvikt i en del u-land og en del land i Øst-Europa betyr for dårlige rammevilkår for næringsutvikling og bidrar til forklaringen av vekstforskjeller og ulikhet.*

Tilfellene med styringssvikt og manglende evne til å nyttiggjøre seg teknologi er eksempler på “onde sirkler”. I nyere økonomisk teori er det mange eksempler på mekanismer som skaper denne type selvforsterkende effekter. Omtalen av regionale “klyngedannelser” ovenfor var basert på teori som ikke har denne dynamiske effekt.

¹⁰ Det vil føre for langt å gå inn på diskusjonen her. Telle (2000) drøfter hvordan patentregimer påvirker teknologioverføring til utviklingsland.

Med små endringer kan imidlertid slike modeller føre til onde og gode sirkler. Migrasjon av arbeidskraft er en slik mekanisme; hvis inntekten i ett land øker og dette utløser immigrasjon, blir markedet større og skaper forutsetninger for ytterligere vekst. Motsatt fører utvandring til at forutsetningene blir dårligere i det land migrantene kommer fra. Resultatet kan derfor bli sterk ulikhet mellom de to områdene (se f.eks. Krugman 1991). En liknende spiraleffekt oppnås dersom vi innfører “positive eksternaliteter” (positive ringvirkninger) i produksjonen av stordriftsvarene. Slike ringvirkninger oppstår dersom økt produksjon også øker produktiviteten. Hvis f.eks. produksjonen av mange typer innsatsvarer betyr at andre bedrifter kan produsere mer effektivt på grunn av bedre tilgang til innsatsvarene, oppstår en slik virkning (se f.eks. Venables 1993). Hvis ett land har en liten fordel som betyr økt produksjon av industrivarer, øker produktiviteten, dermed øker produksjonen ytterligere osv. I modeller med slike virkninger kan historiske tilfeldigheter bli avgjørende for om det ene eller andre landet lykkes: En liten fordel på ett tidspunkt kan være nok til at “snøballen begynner å rulle”. Et annet trekk i slike modeller er at det kan være flere mulige utfall, og historiske tilfeldigheter kan avgjøre om utfallet blir det ene eller det andre. Hvis vi tar slike modeller bokstavelig, kunne vi konkludere med at ulikhet avhenger av hvem som hadde “flaks”. Dette kan være frustrerende for den tålmodige forsker som leter etter entydige mekanismer bak ulikhetene. En trøst er at det i de fleste modeller av denne type er en “tradisjonell” årsak til at prosessen starter (f.eks. et stort hjemmemarked, en teknologisk fordel e.l.). Vi kan derfor fortsette å lete etter slike. En implikasjon av denne typen resonnementer for empirisk forskning er at den statistiske sammenheng mellom opprinnelig årsak og virkning blir mer uklar. Hvis det f.eks. er nok med “en liten fordel” for å utløse et skred, kan vi ikke forvente å finne noen sammenheng mellom fordelens og skredets størrelse. Selvfosterkende prosesser utgjør derfor en utfordring i empirisk analyse, og kan i prinsippet bety at “enten-eller”-variabler kan fange opp årsaken like bra som kontinuerlige variabler. Vi kan formulere dette som:

Hypotese 10: *Eksistensen av selvfosterkende prosesser som skaper ulikhet betyr at den statistiske sammenheng mellom årsaker til ulikhet og omfanget av ulikhet blir mer kompleks.*

1.4 Lønninger, profitt og multinasjonale selskaper

Drøftingen av lønnsforskjeller ovenfor fokuserte på forskjeller mellom ulike typer arbeidskraft. Fordelingen av verdiskapningen mellom lønnsinntekt og profitt er også viktig for analysen av ulikhet. Mens BNP inkluderer profitt, vil Gini-koeffisienter for ulikhet innad i land ofte baseres på personenes disponible inntekt - slik at reinvestert fortjeneste utelates. Det er derfor grunn til å diskutere den såkalte “funksjonelle inntektsfordeling” som belyser fordelingen mellom lønnsinntekt og kapitalinntekt. Fører globalisering til økning i kapitalinntektens andel? Vi har ikke tilgjengelig omfattende dokumentasjon om dette, men vil referere noen kilder.¹¹

For OECD fant f.eks. Oxley et al. (1997, 70) at i perioden 1975-94 bidro økning i kapitalinntekt og inntekt for selvstendige næringsdrivende til mer ulikhet i ni av 13 land

¹¹ Studier av dette vanskelig gjøres av at antallet selvstendige næringsdrivende varierer sterkt mellom land: I noen sør-europeiske land er f.eks. antallet selvstendige næringsdrivende høyt og inkluderer en rekke personer med lav inntekt.

som ble studert. Skatter og overføringer bidro imidlertid til å dempe effektene av dette på disponibel inntekt (ibid., 56).

UNCTAD (1997, 138 ff.) fant at lønnsandelen i samlet verdiskapning i industrisektoren falt for mange utviklingsland på 1980-tallet. Dette gjaldt samtlige afrikanske og latinamerikanske land som var dekket av studien, og fem av ti asiatiske land. Andelen økte i Pakistan, Hongkong, Sør-Korea, Indonesia og Thailand. UNCTAD hevder at utviklingen i en del land - spesielt i Latin-Amerika - skyldtes importliberalisering etter langvarig anvendelse av "importsustitusjonspolitik" med høye handelsbarrierer. I en del land i Asia var imidlertid veksten gjennom industrialisering og eksport sterk nok til å presse opp lønningene (ibid., 140). Hvis denne versjonen er riktig, ser vi at globalisering bidro til mindre intern ulikhet i landene i Øst-Asia, men - iallfall på kort sikt - ikke i Latin-Amerika.

Det er vanskelig å generalisere ut fra denne begrensede dokumentasjon, men vi kan uttrykke tendensen ved:

Hypotese II: *Tendensen til økt ulikhet i inntektsfordelingen innad i en del land kan i noen grad skyldes omfordeling fra lønnsinntekt til profitt. I enkelte land med sterk vekst gjennom internasjonalisering har tendensen vært motsatt.*

Vi har i denne sammenheng ingen ambisjon om å *forklare* denne endring i inntektsfordelingen; det ville i seg selv fordre en omfattende studie. Et bidrag til forklaringen kunne være utviklingen i og forskjellene mellom landenes regler for beregning av inntekt og skatt. Fradragsregler og avskrivningsregler er avgjørende for inntektsberegningen. For disponibel inntekt er endringer i skattesatsene avgjørende. Når det gjelder kapitalinntekt, konkluderer Schulze og Ursprung (1999, 321), i sitt survey av empirisk forskning på feltet, med at skattesatsene for kapital er redusert mens de effektive skattesatsene på lønn er økt. Siden skattegrunnlaget for kapitalskatt er økt, er den samlede skatteinntekt fra kapitalinntekt stabil. Det har ellers vært internasjonal konvergens i skattesatsene for kapital, noe som er i samsvar med en hypotese om at kapitalmobilitet fremmer internasjonal skattekonkurranse.

Fordelingen av inntekt mellom arbeid og kapital påvirkes i høy grad av de enkelte landenes systemer for lønnsfastsettelse. En mulighet er at kapitalbevegelser og multinasjonale selskaper kan styrke bedriftenes forhandlingsmakt overfor arbeiderne og dermed føre til redusert lønnsandel. Empirisk er imidlertid dette tvilsomt. En grunn er at de utenlandskeide bedriftene konkurrerer om høyt kvalifisert arbeidskraft og derfor kan tilby relativt høye lønninger. Bedriftenes makt er derfor begrenset av konkurransesituasjonen i arbeidsmarkedet. Empiriske studier tyder faktisk på at utenlandskeide selskaper både i industri- og utviklingsland betaler høyere lønninger enn nasjonale bedrifter (UNCTAD 1994, 197 ff.), og at differansen i en del land er betydelig. Forskjellen holder også dersom man kontrollerer for bransjetilhørighet. En hovedforklaring synes å være de utenlandskeide bedriftenes behov for arbeidere med høyere gjennomsnittlig kompetanse enn de som arbeider i nasjonale bedrifter. Denne forskjellen gjelder i noen grad også for arbeidsvilkår unntatt lønn (ibid., 200). I utviklingslandene har de utenlandskeide selskapene i regelen minst like gode, og ofte bedre, arbeidsvilkår enn de nasjonale bedriftene. At de utenlandskeide selskapene tilbyr høyere lønn, trenger naturligvis ikke å bety at det blir mer likhet; det kan like godt generere mer ulikhet i inntektsfordelingen - på den måte som Kuznets-hypotesen tilsier. Selv om muligheten for at multinasjonale selskaper har en negativ innvirkning, og det

helt sikkert fins eksempler på det, tilsier den empiriske dokumentasjonen at vi formulerer:

Hypotese 12: *Utenlandske direkteinvesteringer trekker i mange tilfeller opp lønninger og arbeidsvilkår som følge av at de utenlandskeide bedriftene konkurrerer om kvalifisert arbeidskraft.*

Dette er i strid med forestillingen om at globalisering skaper et “kappløp mot bunnen” for arbeidsstandarder. Tilgjengelig dokumentasjon tyder mer generelt på at det fins en viss støtte til påstanden om at konkurranse m.h.t. arbeidsstandarder betyr noe for konkurransen innenfor arbeidsintensiv industri, og at vi her finner eksempler på at land som utvikler seg og forbedrer arbeidsstandardene, “eksporterer” problemet videre til fattigere land. For intra-asiatiske investeringer i arbeidsintensiv industri er det f.eks. dokumentert eksempler på at utenlandskeide bedrifter tilbyr lønn og arbeidsvilkår som ikke er bedre enn, og i en del tilfeller dårligere enn, nasjonale bedrifter (Melchior 1999b). Hypotesen ovenfor antyder at gjennomsnittseffekten er positiv, men vi bør føye til at det fins en del unntak og at det foreløpig fins en begrenset mengde forskning på feltet.

Så langt er vår beretning om de multinasjonale selskapene positiv ved å framheve at de bidrar til høyere kunnskapsnivå og avlønning. Virkningen av multinasjonal produksjon har imidlertid flere sider. En side som ofte framheves, er hvordan multinasjonal produksjon “splitter opp verdikjeden” slik at ulike deler av produksjonen kan lokaliseres i ulike land. Dette kan skje også for nasjonale bedrifter (ved at de kjøper deler osv. i andre land), men det antas å være sterkest i de multinasjonale selskapene. Moderne informasjons- og kommunikasjonsteknologi revolusjonerer muligheten til koordinering av produksjon på verdensbasis. Mens teknologiutvikling og masseproduksjon under “Fordismen” skjedde i samme land og dels under samme tak, kan bedriftene i dag lokalisere ulike deler av produksjonen i mange land. For ufaglærte arbeidere i industrilandene betyr dette at arbeidsplassene kan bli nedlagt; for de ufaglærte i utviklingslandene betyr det nye arbeidsplasser. Denne “outsourcing” som det heter i sjargongen betyr også at utviklingslandene får overført teknologi. En tilsvarende effekt fins faktisk for tradisjonell import; en betydelig del av lavprisimporten av klær er basert på design utviklet i handelsbedrifter av typen Hennes & Mauritz. Handelsbedriftene produserer design og markedsføring; lavprislandene produserer varen.

Til en viss grad betyr oppsplitting av verdikjeden, ved at enkel produksjon legges i fattige land, det samme som internasjonal handel. Derfor gjelder de samme konklusjoner som i vår drøfting av lavprisimport; “outsourcing” av produksjon basert på ufaglært arbeidskraft er til fordel for u-landene. Faktisk er det sannsynlig at effekten er enda mer positiv fordi produksjon innenfor multinasjonale selskaper betyr en ekstra tilgang til design, teknologi og markedsføringsapparat. Det er de ufaglærte i industrilandene som kan tape på dette.

En mulig ulempe med slik multinasjonal produksjon kunne være at de fattige landene blir låst til å være underleverandører av arbeidsintensiv produksjon, og ikke investerer nok i utvikling ev egen teknologi. Et skrekkebilde er at de multinasjonale selskapene sentraliserer all kunnskapsproduksjon i sitt opphavsland, og hindrer teknologioverføring. Tilgjengelig dokumentasjon peker imidlertid i motsatt retning: Borensztein et al. (1994) finner at utenlandsinvesteringer i høy grad bidrar til teknologioverføring og at dette stimulerer økonomisk vekst. For at dette skal gjelde, må imidlertid mottakerlandet ha et

visst kunnskapsnivå.¹² Ifølge Kokko (1992) er det helt avgjørende å kontrollere for “mottakerkapasitet” - bare da framtrer en klar sammenheng mellom utenlandsinvesteringer og teknologioverføring. Tidligere forskning som ikke kontrollerte for mottakerlandenes særtrekk, fant i en del tilfeller ingen støtte for at de multinasjonale selskapene bidrar til teknologioverføring (for en oversikt, se Kokko 1992).

Det fins utvilsomt fortsatt et stort teknologigap mellom industri- og utviklingsland, men forskningen tyder på at dette gapet hadde vært større uten multinasjonal produksjon. Det fins også eksempler på at multinasjonal produksjon har gitt grunnlag for senere etablering av nasjonal produksjon, for eksempel i Taiwans dataindustri. I Norge utgjorde utenlandsinvesteringer et viktig grunnlag for utviklingen av vår nasjonale industri, både i den kraftkrevende industri tidlig på 1900-tallet og senere i oljesektoren. Å hevde dette betyr ikke at man er mot regulering og inntektsutjevning. I Norges tilfelle har f.eks. en bevisst reguleringspolitikk overfor de multinasjonale selskapene vært viktig.

En annen mulig ulempe med “transnasjonalisering” av produksjonen kan være omstillingskostnader knyttet til stadig flytting av produksjonen. Dette er ikke bare et problem som gjelder arbeidsplasser for ufaglærte i Vesten, det gjelder også utviklingsland som utsettes for knivskarp priskonkurranse for å være de utvalgte underleverandører til de multinasjonale selskapene. Når det gjelder de rike landene, fins det for USA en viss empirisk støtte til påstanden om økt volatilitet i produksjonen (Rodrik 1997a), dvs. at arbeidsplasser nedlegges og opprettes oftere enn før. For utviklingslandene har vi ikke oversikt over forskningsmessig dokumentasjon, men vi velger å framheve problemstillingen som:

Hypotese 13: Globalisering betyr økte omstillingskostnader i industri- og utviklingsland som følge av hardere priskonkurranse og hyppigere relokalisering av produksjonen.

Det bør føyes til at denne økte volatilitet kan forventes å være sterkest for “enkel” industri uten betydelige krav til kunnskap. I mer kunnskapsbasert industri tar det tid å bygge opp en kvalifisert stab, og kostnadene ved å flytte produksjonen er dermed større for bedriften. Dette er enda viktigere hvis det er betydelige læringseffekter (“learning-by-doing”, slik at kostnadene synker med produksjonsvolumet) i produksjonen. I prinsippet betyr dette at kostnadene ved volatilitet kan være viktigst i utviklingsland.

1.5 Globalisering og offentlig sektor

Den globale inntektsfordeling, i noen grad mellom land, men særlig innenfor land, er i høy grad påvirket av aktiviteten i offentlig sektor. Offentlig sektor spiller en viktig rolle for økonomisk utvikling ved å etablere nødvendige institusjoner, og ved å produsere kollektive goder som er direkte “produktive” i den forstand at de inngår direkte som forutsetninger for produksjon og distribusjon. Infrastruktur, veier og utdanning er eksempler. I tillegg omfordeler staten inntekt gjennom skatter og overføringer, og gjennom kollektive goder som virker omfordelende og som er sosiale forsikringsordninger (f.eks. helsevesen). Etableringen av allmenn utdanning virker omfordelende samtidig som den er mer direkte relatert til produksjonen. Andre typer omfordeling kan likevel være viktige for økonomien på lang sikt, for eksempel ved å

¹² Dette resultatet er også i tråd med hypotese 8 om “absorpsjonskapasitet”.

motvirke sosial konflikt og dermed skape politisk stabilitet. Det er for eksempel slik at "politisk stabilitet" er et viktig kriterium for bedrifter som skal foreta investeringer i andre land (se f.eks. Grünfeld og Battistin 1997). Gitt at slik stabilitet er sikret, er det mulig at den internasjonale konkurransen kan vri offentlige utgifter mot de som er mer direkte relatert til privat produktiv virksomhet (Schulze og Ursprung 1999, 337 ff.)

Mens det er tatt hensyn til skatter og overføringer i disponibel inntekt (som brukes som grunnlag for beregning av ulikhet i inntektsfordeling), er produksjonen av kollektive goder ikke tatt med. Utviklingen i omfordeling via offentlig sektor er derfor et viktig og omfattende tema, der vi må nøye oss med et svært kompakt survey som ikke yter rettferdighet til alle de ulike tilnærminger og bidrag som fins.

En første observasjon, som utgjør et viktig utgangspunkt, er at internasjonaliseringen i siste halvdel av 1900-tallet har vært ledsaget av vekst i offentlig sektor (Boltho og Toniolo 1999). For de seks største industrilandene økte offentlige utgifters andel av BNP i gjennomsnitt fra 25% i 1950 til 44% (anslag for 2000) (ibid., 5). Offentlig sektor i OECD-landene har fortsatt å vokse de siste tiårene.

Hypotese 14: Internasjonalisering ledsages av vekst i offentlig sektor.

Ekstreme forestillinger om at globalisering raderer ut velferdsstaten gjennom å fjerne dens inntektsmuligheter, er derfor feil. Som Schulze og Ursprung (1999, 347) uttrykker det: "Globalisation is not about to exterminate the nation state." Som nevnt er en fungerende offentlig sektor også en forutsetning for vekst, slik at kausaliteten her er toveis.

Derimot fins det en viss støtte til andre hypoteser om sammenhengen mellom globalisering og offentlig sektor. Som nevnt tidligere er det en viss støtte til hypotesen om at kapitalmobilitet svekker grunnlaget for skattlegging av mobil kapital, og tilsier en omlegging til andre typer skatter - f.eks. skatt på arbeidskraft, formue og immobile ressurser. Konklusjonen er basert på Schulze og Ursprung (1999) som inneholder et survey av tilgjengelig empirisk forskning på feltet.

En annen problemstilling som undersøkes av forfatterne, er hva som forklarer økningen i offentlige utgifter i de rike (og internasjonaliserte) landene. I litteraturen er det grovt sagt to hypoteser som konkurrerer: Den ene, som omtales som *effektivitetshypotesen*, sier at globalisering fører til et press på omfordelingsordninger og kollektive goder som ikke er direkte relatert til privat produksjon. Ifølge denne hypotesen betyr skattekonkurransen et press på offentlige inntekter, samtidig som den internasjonale konkurransen fører til et press for at staten skal tilby bedriftene bedre utdanning, infrastruktur og liknende som er direkte relatert til produksjonen.¹³ Dette er med andre ord en hypotese om at velferdsstaten er truet av globaliseringen.

Den andre hypotesen er basert på politisk økonomi, det vil si at den legger vekt på den politiske respons på endringer i økonomien som følge av globalisering. Hvis globalisering fører til mer ulikhet innad i land, øker presset for å utvikle omfordelingsordninger som kompenserer taperne. Dette skjer også dels automatisk

¹³ Kneller et. al. (1999) finner f.eks. at "produktive" offentlige utgifter er positive for økonomisk vekst mens "ikke-produktive" offentlige utgifter ikke påvirker veksten. Produktive utgifter inkluderer her utdanning, helse, transport/ veier, bolig, forsvar og generelle offentlige tjenester. "Uproduktive" utgifter omfatter i studien trygd og velferdsutgifter, "expenditure on recreation" samt utgifter til "economic services".

gjennom f.eks. arbeidsløshetsstrygd. Hvis globalisering fører til mer arbeidsløshet i enkelte grupper, øker trygdeutgiftene og dermed de offentlige utgiftene. Vi kan kalle dette *kompensasjonshypotesen*.

Hva sier empirisk forskning om disse forklaringene? Som nevnt er det liten støtte for påstander om at globalisering fører til en reduksjon i offentlige utgifter. Ifølge Schulze og Ursprung (1999, 346) er det heller ikke slik at globalisering betyr en kraftig innsnevring i statenes handlingsrom for omfordelingspolitikk. Det fins en viss empirisk støtte for kompensasjonshypotesen (se f.eks. Rodrik 1997b, 16). Det fins imidlertid en del motstridende resultater, og det er vanskelig å trekke en entydig konklusjon. Selv om dommedagsprofetiene er falske, drister vi oss til å konkludere med:

***Hypotese 15:** Global konkurranse kan øke kravet til statlige utgifter rettet mot formål som er direkte relatert til produktiv virksomhet (utdanning, infrastruktur og liknende). Dette, sammen med internasjonal skattekonkurranse, kan medføre et press på statlig omfordelingspolitikk.*

Omfordeling av inntekt via staten er et politisk spørsmål. De tidligere planøkonomiene hadde for eksempel en uttalt målsetning om likhet og de sørget for betydelige sosiale framskritt, blant annet på feltene utdanning og helse. I perioden etter 1970 feilet de imidlertid med hensyn til økonomisk vekst, og dette bidro til kollapset fra 1989, og den etterfølgende utvikling med produksjonsfall og mer ulikhet. I mange utviklingsland fins det regimer som i liten grad legger vekt på omfordeling. Utfallet av globalisering vil derfor i høy grad påvirkes av de ulike nasjonale politiske systemene. Da UNDP nylig hadde sin konferanse om fattigdomsbekjempelse i Oslo (mars 2000), ble dette politiske aspekt vektlagt (UNDP 2000).

1.6 Avslutning

Denne oversikten har omtalt et enormt forskningsfelt. Det sier seg selv at vi ikke har kunnet yte rettferdighet til alle viktige bidrag og tilnærminger på feltet. Viktige temaer er utelatt, som for eksempel "børskapitalismen" der formuer skapes og forsvinner over natten som følge av svingninger i aksjekursene. Økt handel med såkalte "derivater" (f.eks. retten til å kjøpe eller selge aksjer på et senere tidspunkt) betyr at man kan tjene på å spå riktig, også når aksjene synker i verdi. Derivathandelen styrker dermed betydningen av forventningsdannelse og eventuelt saueflokk-mentalitet i økonomien. Når formuer skapes på slik spekulasjon, er det uansett slik at andre må tape. Dette har viktige fordelingsmessige aspekter som vi ikke har drøftet.

Et annet viktig tema som ikke er dekket i denne oversikten, er konsekvensene for vekst og fordeling av kortsiktige kapitalbevegelser. Asia-krisen viste til fulle at denne typen kapitalbevegelser kan ha dramatiske konsekvenser, iallfall på kort sikt. Krisen førte til redusert vekst og for noen land til nedgang i produksjonen, og reduserte inntekter, økt arbeidsløshet og fattigdom i enkelte land. Etersom Asia-krisen stort sett ligger utenfor den perioden vi studerer (som stort sett går fram til 1997), har vi ikke fokusert mer på den. En nærmere drøfting av virkningene av kortsiktige kapitalbevegelser kunne vært interessant, men er utelatt for at rapporten ikke skulle bli for omfattende.

De tentative konklusjonene er formulert som hypoteser. I noen tilfeller fins det empirisk forskning som understøtter dem, i andre tilfeller er det hele mer usikkert. Hensikten har imidlertid vært å presentere en bred oversikt og en tolkningsramme som bakgrunn for diskusjonen om det empiriske materialet vi vil legge fram i de følgende tre kapitler.

Kapittel 2: Har inntektsgapet mellom rike og fattige land økt?

2.1 Innledning

Human Development Report 1999 (UNDP 1999) fra United Nations Development Programme (UNDP) maler et mørkt bilde av utviklingen i fattigdom og ulikhet de siste tiårene. Tall som viser at gjennomsnittspersonen i verdens rikeste land i 1992 hadde en inntekt som var 72 ganger høyere enn inntekten til gjennomsnittspersonen i det fattigste landet (UNDP 1999, 38.), er opprørende. Så får da også utsagn om at globaliseringen medfører større ulikhet og økt rikdom for de rike, stor plass i den aktuelle politiske debatten. Under demonstrasjonene i Seattle i forbindelse med toppmøtet i Verdens handelsorganisasjon i desember 1999, fremstod det som en påvist sannhet at globaliseringen har medført større ulikhet og mer fattigdom. I den hjemlige debatten er liknende synspunkter fremtredene. Eksempelvis skriver Forum for Utvikling og Miljø i sitt informasjonshefte om Verdens handelsorganisasjon at det ”med den økonomiske globaliseringa er (...) dokumentert ei negativ utvikling når det gjeld inntektsutjamning” (Forum 1999, 24) og videre at vårt handelssystem ”fører til større ulikskap mellom folk, både mellom land og innan land” (Forum 1999, 23).

Vår intensjon i dette kapitlet er å undersøke om disse underliggende premissene¹⁴ i debatten rundt globalisering og handelsliberalisering i regi av Verdens handelsorganisasjon har støtte i tilgjengelige data.

I forrige kapittel ga vi et riss av mulige forklaringer på hvordan globaliseringen kan påvirke ulikhet og fattigdom i verden. Å påvise klare kausale sammenhenger mellom globalisering og ulikhet/fattigdom er et omfattende prosjekt som ligger utenfor denne rapportens rammer. Det vi derimot vil si noe om er hvordan utviklingen faktisk har vært i globaliseringens tidsalder: Hva sier tilgjengelige data om utviklingen i ulikhet mellom land i verden de siste 40 årene av det 20. århundre? Ble det flere fattige i verden? Dette er temaet her. I de påfølgende kapitler analyserer vi ulikhet innad i land (kapittel 3) og ulikhet i levekår mellom land (kapittel 4).

Svarene på disse spørsmålene kan gi oss indikasjoner på hvilke utviklingsstrategier som kan være fruktbare i den videre kampen mot fattigdom og ulikhet. Selv om økt handel åpenbart ikke er det eneste saliggjørende, finnes det klare eksempler fra Asia på at handelsliberaliseringer har vært en del av den utviklingen som der har gitt økt velstand for mange. Når politiske beslutninger om globalisering og handelssamarbeid skal tas, vil det være av betydelig verdi å ha en nyansert og begrunnet oppfatning av hvordan utviklingen i fattigdom og ulikhet har vært de siste 40 årene.

Vi ønsker her å gi en helhetlig framstilling av utviklingen i ulikhet mellom land i verden de siste tiårene. Det innebærer en drøfting av ulike inntektsmål, datasett og

¹⁴ Et treffende eksempel på at disse underliggende premissene er fullt ut akseptert, finner vi i Steinar Lems intervju med Kristin Clemet i Folkevett (nr. 2 2000, 16). Det faktiske grunnlaget for premissene i følgende spørsmålet trekkes ikke i tvil av Kristin Clemet, ”Verdenshistoriens sterkeste vekst har også gitt flere fattige, og økte forskjeller...” (vår understrekning).

ulikhetsmål, samt en utfylling av tidligere empiriske analyser med egne. Våre resultater vil bli sammenliknet med annen forskning på området.

Ulikhet innenfor land berører vi først i neste kapittel. Men det betyr ikke at dette kapitlet bare har begrenset verdi når vi skal si noe om utviklingen i global ulikhet generelt. De største inntektsulikhetene i verden finner vi i all hovedsak mellom land, ikke innenfor land. Ulikheten mellom borgere i USA er eksempelvis liten sammenliknet med forskjellene mellom gjennomsnittsborgeren i USA og gjennomsnittsborgeren i Etiopia. Korzeniewicz og Moran (1997) finner at ulikheten mellom land forklarer omlag 80% av ulikheten i verden. På et litt større datasett bestående av 49 i- og u-land, beregner Li et al. (1998) at ulikheten mellom land forklarer ca. 90% av ulikheten. På denne bakgrunn kan man som Korzeniewicz og Moran (1997, 1017) si at "the between-country distribution of world income can indeed be used as appropriate indicators of inequality". Resultatene i dette kapitlet gir derfor et godt bilde av den totale utviklingen i ulikhet i verden.

I avsnitt 2.2 drøfter vi forskjellige inntektsmål og vurderer tilgjengelige data. Ulikheten i verden målt ved Ginikoeffisienten og forholdstallet mellom inntekten til den rikeste og fattigste femtedelen av verdens befolkning, analyseres ved hjelp av disse dataene i avsnitt 2.3. Avsnitt 2.4 ser på hvordan inntekten i verden er fordelt mellom de ulike verdensdelene, og i avsnitt 2.5 har vi tatt med et mål på hvor mye rikere verdens rikeste land er i forhold til verdens fattigste. Endringer i fordelingen av inntekten i verden kan være av mindre betydning enn den absolutte størrelsen på inntekten, særlig gjelder det de aller fattigste (avsnitt 2.6). I avsnitt 2.7 ser vi derfor på hvordan utviklingen har vært for verdens fattigste. Til slutt konkluderer vi i avsnitt 2.8.

2.2 Inntektsdata

2.2.1 Ulike typer data

I studier av ulikhet og fattigdom ønsker man i prinsippet å bygge på informasjon om velferden eller levestandarden til individer. Dette er begreper som vanskelig lar seg måle. Som en tilnærming til velferd brukes ofte konsum eller inntekt. Slike data har man i hovedsak fra to kilder. Den første er tall for brutto nasjonalprodukt (BNP) per capita¹⁵ som rapporteres til internasjonale organisasjoner som FN eller Verdensbanken. Den andre kilden er spørreundersøkelser. BNP-tall finnes for nærmest alle verdens land i dag, og dekningen bakover i tid er også brukbar. Spørreundersøkelser er derimot gjennomført mer sporadisk og mest i den senere tid. Fordelen med spørreundersøkelser er at disse, i motsetning til BNP-tall, ikke bare gir et aggregat for landets inntekt som så fordeles på alle innbyggerne, men ofte også gir den interne inntektsfordelingen. På grunn av utforming og manglende representativitet er det oftest vanskelig å kombinere ulike spørreundersøkelser i den hensikt å sette sammen ett datasett. Det vanligste er derfor å basere seg på BNP-tall. Slike tall finnes i ulike versjoner.

¹⁵ Det kan innvendes at bruttonasjonalinntekt (BNI) er et bedre mål i vår sammenheng (Korzeniewicz og Moran (1997), 1011), men det er i dag bedre tilgang på BNP-data. I tillegg finner Korzeniewicz og Moran (1997, 1025) bare små forskjeller som følge av at BNP brukes i stedet for BNI.

2.2.1.1 BNP i US dollar

Enklest er det å hente inn nominelle BNP-tall fra nasjonale offisielle organer, og så regne om til US dollar ved hjelp av valutakursen. Da har man et mål som kan sammenliknes mellom land på et bestemt tidspunkt. Dette målet er mye brukt, men har minst tre svakheter som knytter seg til valutakursen. For det første har det liten betydning for velstanden til individer i et land om valutakursen endres dersom det daglige konsumet i liten grad består av importgoder. I fattige eller store land vil dette kunne være tilfelle for store deler av befolkningen. Den andre svakheten, som henger sammen med dette, er at valutamarkedene kan gjennomgå store svingninger på kort tid uten at individens velferd påvirkes i samme grad. Til sist kan det være vanskelig å legge en rimelig valutakurs til grunn da valutamarkedene i stor grad har vært regulert.

2.2.1.2 BNP i kjøpekraftjusterte dollar

For å bøte på dette har man utarbeidet et alternativt mål: en kjøpekraftjustert dollar (PPP¹⁶). Tanken er at man for én kjøpekraftjustert dollar skal kunne kjøpe akkurat de samme varene i alle land. I et land som Norge med høyt prisnivå vil man trenge omlag fem US dollar for å kjøpe en hamburger, mens den samme hamburgeren kan kjøpes for bare to US dollar i for eksempel Kina. På denne måten gir ikke én US dollar den samme kjøpekraften i de to landene Norge og Kina. Derimot skal én kjøpekraftjustert dollar gi den samme kjøpekraften i de to landene, noe som ville vært tilfellet dersom hamburgerprisen var tre kjøpekraftjusterte dollar både i Kina og Norge. En slik prisforskjell kan for eksempel forklares med at arbeidskraften i konkurranseutsatt sektor i fattige land er mindre produktiv enn i rike, for eksempel fordi u-land har færre og eldre maskiner (se Rødseth 1998). Denne konkurranseulempen i forhold til rike land kompenseres ved lavere lønninger. Det er derimot ikke grunn til å tro at produktivitetsforskjellene er like store i skjermet (tjenesteytende) sektor - en frisør er tilnærmet like effektiv i Norge som i Kina. Men lønna i skjermet sektor må likevel være høyere i et rikt land fordi dersom den ikke var det, ville alle i det rike landet valgt å jobbe til den høyere lønna i konkurranseutsatt sektor. Dette kan forklare hvorfor man får mer for 9 rmb (=1 US\$) i Kina enn for 8 kroner (=1 US\$) i Norge.

I praksis innebærer beregningen av PPP-tall store problemer selv om metodene er forbedret siden et stortilt arbeid med å samle PPP startet i 1967 (UN 1994 og Summers og Heston 1991). Radetzki og Jonsson (2000, 55 flg.) har et par eksempler på at ulike beregninger av PPP kan gi svært forskjellige resultater, og bruker dette som et argument for i stedet å legge vekt på vekslingskursbaserte BNP-tall. Dette er en tvilsom slutning da det også kan gis eksempler på helt urimelige resultater av å bruke BNP i US dollar (Firebaugh 1999, 1610). Vi må erkjenne at vi ikke har tilgang til gode tall som uttrykker levestandard; både BNP i US dollar og BNP i kjøpekraftjusterte dollar har klare svakheter. De fleste forskere (se Firebaugh 1999, 1609 og vårt avsnitt 2.3.5) er i denne situasjonen enige om å velge det konseptuelt

¹⁶ Purchasing Power Parity er den engelske betegnelsen.

beste tallmaterialet, nemlig BNP i kjøpekraftjusterte dollar. Det er et synspunkt vi deler, og som støttes av analysen i kapittel 4.

2.2.2 Våre datakilder

Vi opererer i hovedsak med to datasett. Det første, som vi kaller WB99,¹⁷ består av BNP per capita målt i kjøpekraftjusterte dollar (PPP). At dataene er i kjøpekraftjusterte dollar, gjør dem egnet til sammenlikning av inntekt mellom land; inntekten er i tillegg i faste 1985-priser noe som gjør det mulig å sammenlikne inntekten over tid. Vi har tall for 115 land, noe som utgjør ca. 85 % av verdens befolkning. Alle folkerike land er med, og vi har data fra og med 1965 og fram til 1998 (for 1998 mangler vi data for en del land, og året refereres derfor bare unntaksvis). Hovedsvakheten ved settet er at Sovjetunionen/de tidligere sovjetrepublikkene (TSR) ikke er med. Årsaken til dette er at det ikke finnes pålitelige data for denne regionen over en så lang periode.¹⁸ Til tross for denne svakheten mener vi datasettet gir et godt bilde av utviklingen i verden. 41 afrikanske land sør for Sahara er med i utvalget.

Vårt andre datasett er konstruert blant annet med tanke på å inkludere Sovjetunionen/TSR. Vi vil således kunne sammenlikne resultatene med og uten Sovjetunionen/TSR. Dette settet vil vi kalle WB00, og det inneholder BNP per capita målt i løpende US dollar. Hele 92% av verdens befolkning - i 136 land¹⁹ - dekkes. Også disse dataene har vi fått fra Verdensbanken. Tall for Sovjetunionen på 1980-tallet er hentet fra WB1993, og i tillegg har vi mottatt Verdensbankens siste oppdateringer for 1998.²⁰ Settet består av data for perioden 1980-98.

2.2.2.1 Dataproblemet i Sovjetunionen/TSR

Milanovic (1998) finner på bakgrunn av data fra spørreundersøkelser at ulikheten i TSR har økt betydelig de siste årene. En slik utvikling vil ingen av våre datasett kunne fange opp: WB99 fordi Sovjetunionen/TSR ikke er med, og WB00 fordi Sovjetunionen/TSR bare er med som et aggregat. Kvaliteten på data for det tidligere Sovjetunionen er lav. Om man i tillegg splitter opp tallene i enkeltstater, senkes påliteligheten ytterligere. Vi vil derfor bare unntaksvis gjøre dette.

2.3 Utviklingen i ulikhet i verden

Forskjellige mål benyttes for å beskrive ulikhet. Vi vil konsentrere framstillingen om et av de mest brukte; Ginikoeffisienten. Etter en behandling av denne og forholdstallet mellom inntekten til den rikeste og fattigste femtedelen av verdens befolkning, vil vi se litt på regionale forskjeller i avsnitt 2.4, samt utviklingen i

¹⁷ Dataene bygger på Penn World Table 5.6 (RGDPCH) og ble lastet ned fra Verdensbankens hjemmeside i desember 1999: <http://www.worldbank.org/html/prdmg/grthweb/GDNdata.htm#1>. Komplette landliste er tilgjengelig ved henvendelse til forfatterne.

¹⁸ Summers og Heston (1991) nevner dataproblemet i Sovjetunionen på s. 342

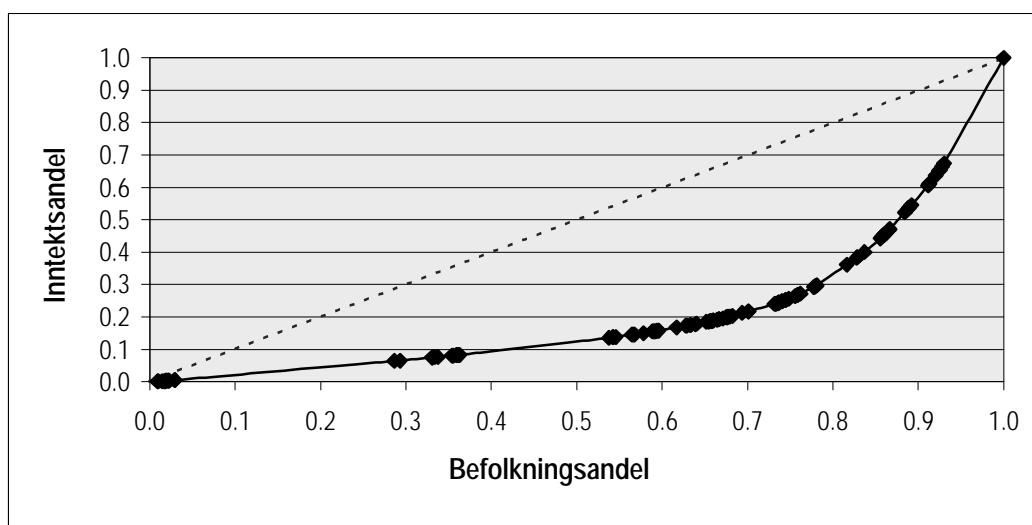
¹⁹ Sovjetunionen/TSR er ikke splittet opp i de 15 enkeltstatene som i dag inngår i Samveldet av uavhengige stater (SUS) og de tre baltiske statene. Komplette landliste for datasettet er tilgjengelig ved henvendelse til forfatterne.

²⁰ Takk til William Prince i Verdensbanken som maillet oss dataene.

forholdstallet mellom inntekten til det rikeste og fattigste landet i verden (avsnitt 2.5).

2.3.1 Om Ginikoeffisienten

Ginikoeffisienten gis ofte en tolkning der arealet under Lorenzkurven benyttes. Denne kurven framstiller hvilken andel av den totale inntekten i verden en gitt andel av verdens befolkning, rangert fra de fattigste til de rikeste, besitter. Det er for eksempel slik at de 10% fattigste i verden har langt mindre enn 10% av verdens samlede inntekt. Dersom alle i verden hadde den samme inntekten, ville Lorenzkurven vært sammenfallende med diagonalen (se figur 2.1), og vi ville fått en Ginikoeffisient²¹ på 0.

Figur 2.1: Lorenzkurven (PPP) i 1965. Datakilde: WB99.

Hvis én person hadde hatt all inntekt i verden, ville Lorenzkurven først fulgt førsteaksen fram mot 1 før den spratt opp til punktet (1,1). I dette tilfellet ville Ginikoeffisienten²² vært 1.

Ginikoeffisienten mellom land kan regnes ut uten å vekte for befolkning, eller vektet for befolkning. Når vi vekter for befolkning, vil en økning i per capita-inntekten i for eksempel Norge få mye mindre betydning for endringen i Ginikoeffisienten enn en økning i per capita-inntekten i for eksempel USA. En inntektsoverføring som øker per capita-inntekten i Kina med én dollar, er åpenbart mer betydningsfull for velferden i verden enn en tilsvarende økning i per capita-inntekten i et lite land som for eksempel Malta. Vi vil derfor begrense framstillingen til Ginikoeffisienter som er vektet for befolkning.

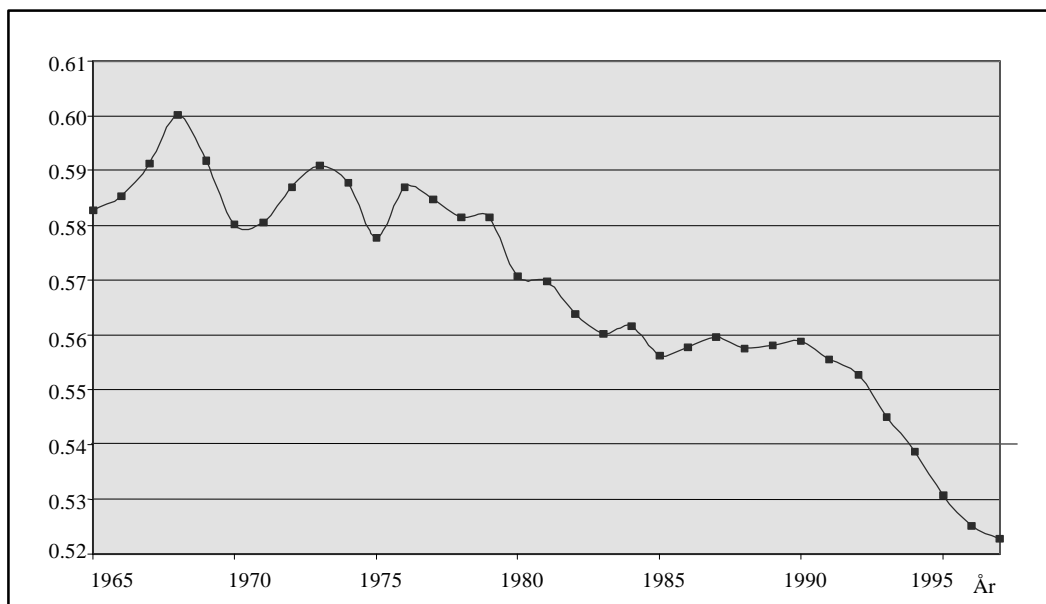
²¹ Ginikoeffisienten (G) kan defineres som $G=2A=1-2B$, der A er arealet mellom diagonalen og Lorenzkurven og B er arealet under Lorenzkurven.

²² Se Tungodden (1999), avsnitt 2.3.2, for en nærmere eksemplifisering av hvordan forskjellige inntektsfordelinger påvirker Ginikoeffisienten, samt verddivurderinger knyttet til dette.

2.3.2 Utviklingen i Ginikoeffisienten

Når inntekten måles i kjøpekraftjusterte dollar, finner vi et fall i Ginikoeffisienten²³ fra 1965 og fram til 1997, se figur 2.2. Koeffisienten faller fra 0,58 til 0,52 noe som tilsvarer drøye 10 prosent.²⁴

I vårt PPP-utvalg er som nevnt Sovjetunionen ikke med. Ifølge Milanovic (1998) har ulikheten økt betydelig i TSR de siste 10 år. Dette vil ikke kunne komme fram i vårt datasett fordi vi mangler tall for TSR.

Figur 2.2: Ginikoeffisienter (PPP) for verden fra 1965 til 1997. Datakilde: WB99.

Det andre datasettet vi bruker inneholder tall som ikke er justert for kjøpekraftforskjeller. Som nevnt anser vi at slike data gir et skjevt bilde av internasjonal ulikhet. Beregninger med slike data har likevel en viss interesse, av to grunner. Den første er at vi kan sammenlikne med beregninger foretatt av blant annet UNDP. Den andre grunnen er at dette datasettet inneholder tall for Sovjetunionen/TSR i hele perioden 1980-1998. Vi kan dermed undersøke om resultatene i figur 2.2 er påvirket av at Sovjetunionen er utelatt. Hvis det viser seg at Sovjetunionen påvirker utviklingen i Ginikoeffisienten i dette datasettet, kan det gi en indikasjon på at utelukkelsen av Sovjetunionen i vårt kjøpekraftjusterte datasett er av betydning. Figur 2.3 består av Ginikoeffisienter framkommet på tre ulike variasjoner av vårt WB00-datasett: Ett der WB00 brukes som det er, dvs. med Sovjetunionen som et aggregat; et annet der Sovjetunionen/TSR er disaggregert; og et tredje der Sovjetunionen/TSR er tatt ut av utvalget.

²³ En simpel lineær regresjon gir signifikant (negativ) helningskoeffisient for trendvariabelen.

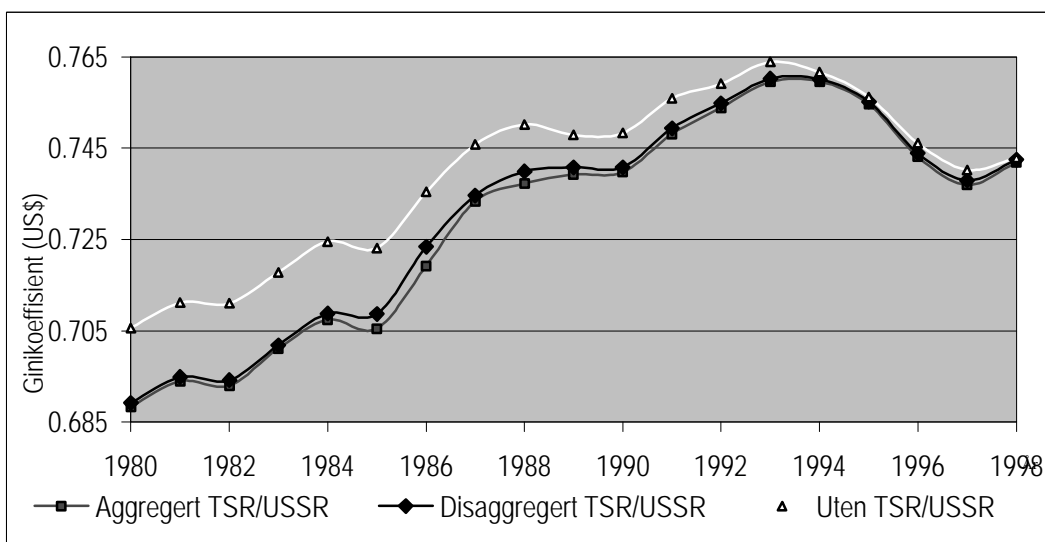
²⁴ Det er liten grunn til å tro at fallet avhenger av ulikhetsmålet (i andre studier påvirkes resultatene sjelden veldig mye av ulikhetsmålet, se for eksempel Schultz 1998, Firebaugh 1999 eller Korzeniewicz og Moran 1997 (hvor forskjellene er litt større)). Dette bekreftes av at vi finner et liknende fall når ulikhet måles i VarLog (15%, se figur A.1 i vedlegget) og når målet er forholdstallet mellom den rikeste og fattigste femtedelen av verdens befolkning (15%, se avsnitt 2.3.3). Ginikoeffisientene i figur 2.2 er gitt i vedlegg A.3.

For det første ser vi at også her faller Ginikoeffisienten utpå 1990-tallet (figur 2.3). Fallet kommer etter en relativt jevn økning i hele den foregående perioden. Det er vanlig å finne økning i Ginikoeffisienten når inntektsmålet er BNP i dollar, se for eksempel Korzeniewicz og Moran (1997). Det mest overraskende ved vårt datasett er derfor det klare fallet fra 1994 og framover.

For det andre ser det ikke ut til at disaggregeringen av Sovjetunionen/TSR påvirker Ginikoeffisienten utover det generelle faktum at koeffisienten alltid vil øke dersom én enhet splittes opp i flere enheter hvor gjennomsnittsinntektene ikke er identiske. Av figuren ser vi at fallet i Ginikoeffisienten utpå 1990-tallet også forekommer når TSR disaggregeres, og en aggregering av Sovjetunionen/TSR kan derfor ikke forklare fallet i Ginikoeffisienten i våre data mot slutten av 1990-tallet.

For det tredje fører utelukkelsen av Sovjetunionen/TSR til at Ginikoeffisienten ligger høyere enn den "virkelige" koeffisienten. Denne tendensen er størst tidlig i perioden og blir nærmest borte mot slutten av 1990-tallet. Dette kan gi en indikasjon på at om vi hadde hatt tall for Sovjetunionen/TSR i datasettet med kjøpekraftjusterte dollar (figur 2.2), ville vi funnet noe lavere ulikhet.²⁵

Figur 2.3: Ginikoeffisienter når inntekten måles i US dollar. Aggregert og disaggregert TSR/USSR.
Datakilde: WB00.

Denne tendensen blir nærmest borte mot slutten av perioden, og selv tidlig i perioden utgjør avviket ikke mer enn 2,5 %. Vi kan derfor slutte at det ikke er grunn til å tro at utviklingen i Ginikoeffisienten ville vært veldig annerledes om Sovjetunionen/TSR hadde vært med i utvalget i figur 2.2.

2.3.2.1 Faktorer bak endringen i Ginikoeffisienten

Ginikoeffisienten er blant annet avhengig av befolkningsandeler og landenes inntekt i forhold til gjennomsnittsinntekten i verden. Eksempelvis vil et land med en høy

²⁵ Dette bekreftes av grafen "Våre (PPP) med Sovjet" i figur 2.7, der tall for Sovjetunionen er tatt inn i datasettet fram til 1989 (se note 33).

inntekt i forhold til gjennomsnittsinntekten i verden kunne påvirke utviklingen i Ginikoeffisienten ved bare små endringer i befolkningsandelen. På samme måte vil et land med en stor befolkning påvirke Ginikoeffisienten ved bare små endringer i relativ inntekt. I det følgende benyttes disse egenskapene ved Ginikoeffisienten til å se på hvordan noen land har vært viktige for endringen i den aktuelle perioden.²⁶

2.3.2.2 Inntekten måles i US dollar

Når vi ønsker å studere om ulikheten i levestandarden i verden er forandret, taler mye for å benytte inntekt målt i kjøpekraftjusterte dollar og ikke i US dollar. Om vi likevel bruker BNP i US dollar, så vi i figur 2.3 at Ginikoeffisienten hadde økt med drøyt 0,05 fra 1980 til 1998. De to landene som bidrar mest til denne økningen er Japan og USA. Selv om deres andel av verdensbefolkningen sank noe i perioden, ble dette mer enn kompensert av den betydelige økonomiske veksten. Derimot er en av hovedårsakene til fallet i Ginikoeffisienten fra 1993 til 1997 en nominell nedgang i inntekten i Japan.

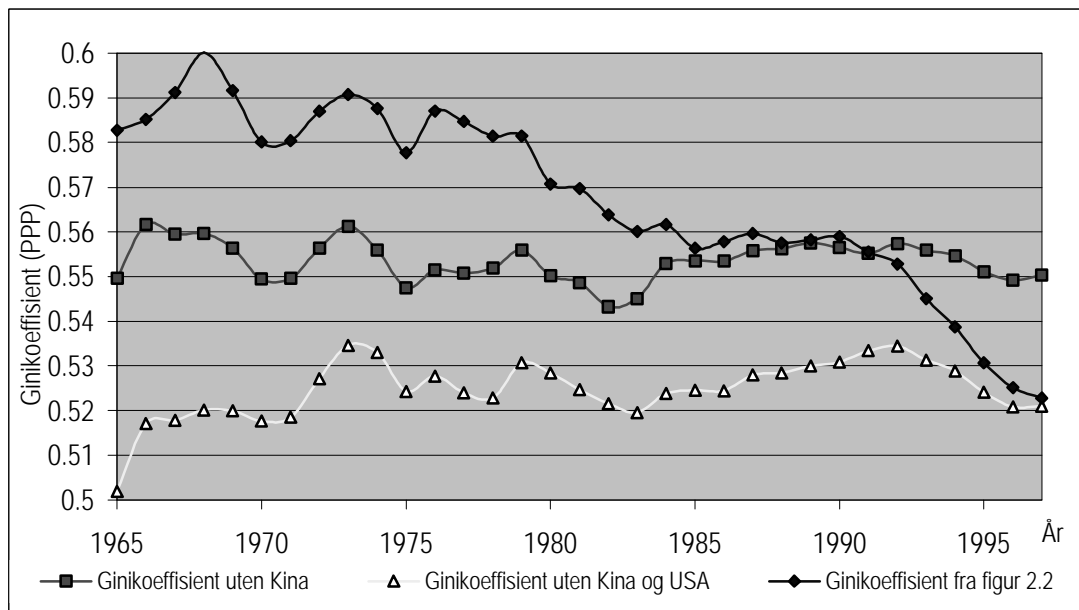
2.3.2.3 Inntekten måles i kjøpekraftjusterte dollar

Også når inntekten måles i kjøpekraftjusterte dollar, spiller USA en viktig rolle for utviklingen i Ginikoeffisienten. USA var i hele perioden 1965-97 et av verdens rikeste land. Men da befolkningsveksten i verden har overgått den i USA, har landet bidratt til å senke Ginikoeffisienten i løpet av perioden. Kina utgjør en betydelig del av verdens befolkning, og økningen i inntekt i Kina har også redusert Ginikoeffisienten de siste 30 årene.

I figur 2.4 er dette fenomenet anskueliggjort. Når en Ginikoeffisient for verden er laget uten at Kina er med i utvalget, får vi tilnærmet ingen endring i Ginikoeffisienten over perioden. Kina kan altså forklare hvorfor vi fant et fall i Ginikoeffisienten på drøye 10% de siste 30 årene - et fall som ikke hadde eksistert uten den økonomiske veksten der. Når vi i tillegg utelukker USA, ser vi fra figur 2.4 at Ginikoeffisienten øker. Hadde ikke Kina og USA vært med i utvalget, ville vi observert en økning i ulikheten de siste 30 årene. Ulikheten senkes altså både fordi de fattige (Kina) blir relativt rikere og fordi de rike (USA) blir relativt færre.

---

²⁶ Se vedlegg A.1 for metodikken og de underliggende tallene.

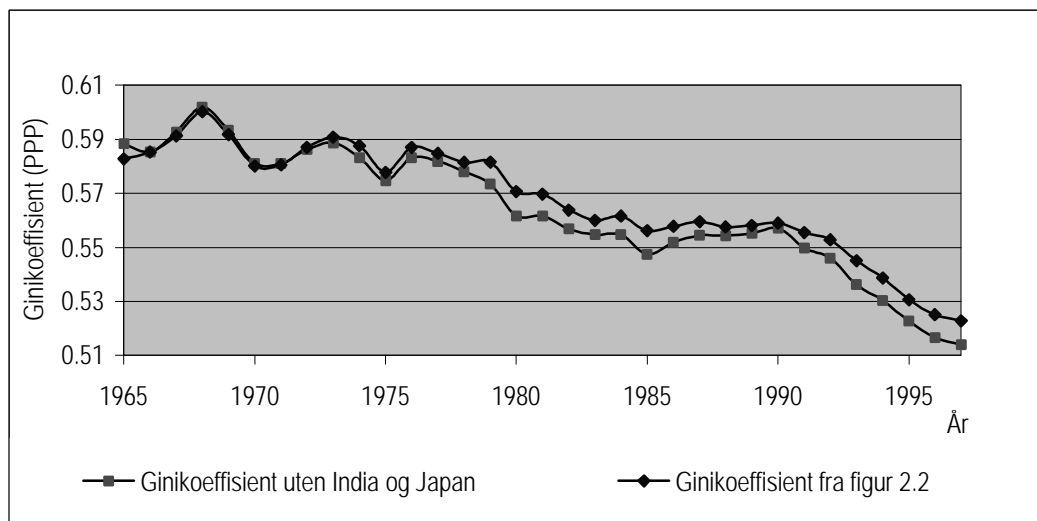

Figur 2.4: Kina og USA bidrar til å senke Ginikoeffisienten (PPP) over perioden 1965-97.
Datakilde: WB99.

I figur 2.5 har vi framstilt Ginikoeffisienten når de to landene som bidro til å øke Ginikoeffisienten mest, India og Japan, er tatt ut av utvalget. Da faller Ginikoeffisienten med mer enn 10% over perioden. Hadde ikke India og Japan vært med i utvalget, ville ulikheten i verden blitt redusert enda mer de siste 30 årene.

Ser vi på perioden 1990-97, bidrar Kina til å redusere Ginikoeffisienten på grunn av den relativt høye økonomiske veksten der.²⁷ På 1990-tallet er veksten i India blitt så stor at også India bidrar til å redusere Ginikoeffisienten. USA og Japan skiller seg ut ved at disse store økonomiene hadde en relativt lavere økonomisk vekst enn gjennomsnittet i verden, og ved at deres andel av verdenspopulasjonen synker. De siste årene er de rike ikke bare blitt relativt færre, de har sågar blitt relativt mindre rike.

²⁷ De underliggende tallene er gitt i vedlegg A.1.

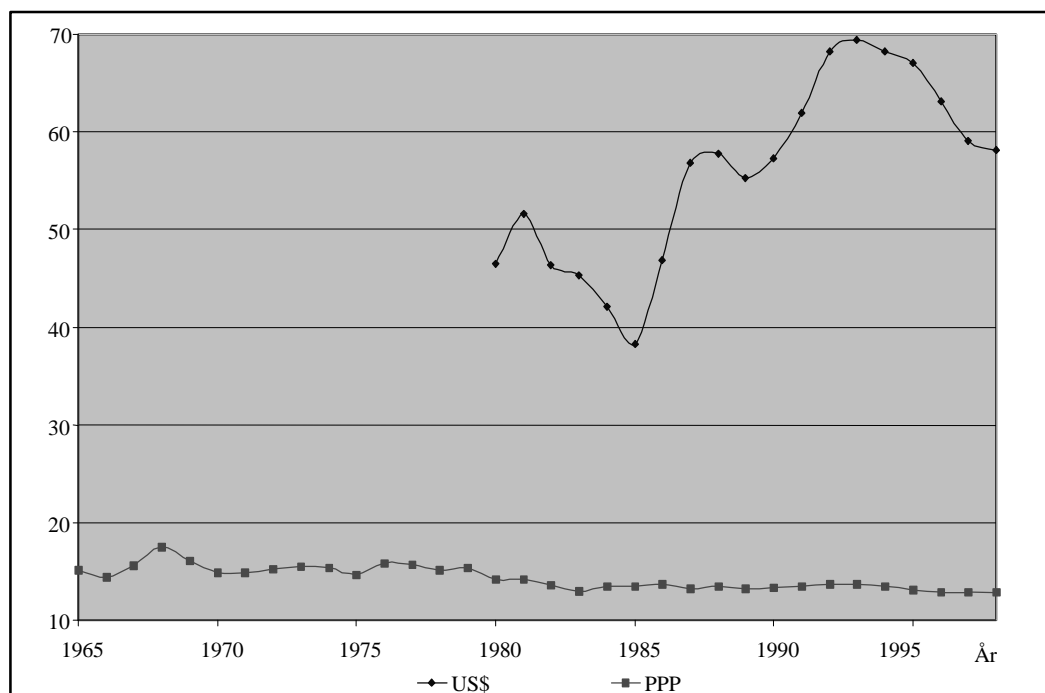
Figur 2.5: Japan og India bidrar til å øke Ginikoeffisienten (PPP) over perioden 1965-97. Datakilde: WB99

2.3.3 Den fattigste og rikeste femtedelen

Forholdstallet mellom inntekten (per capita) til de land hvis befolkning utgjør femtedelen av verdens rikeste og de land hvis befolkning utgjør femtedelen av verdens fattigste,²⁸ er et mål på ulikhet som også er mye brukt. Man kan merke seg at et bedre mål ville vært forholdstallet mellom de individer som utgjør den rikeste femtedelen av verdens befolkning og de individer som utgjør femtedelen av verdens fattigste. Det finnes ikke data som muliggjør en slik beregning. Det målet vi her bruker, kan også uttrykkes som forholdstallet mellom inntekten til den rikeste og fattigst femtedel av verdens individer, der hvert individ er tillagt gjennomsnittsinntekten i sitt eget land.

Etter hva vi kan forstå er vårt forholdstall, slik det er presisert ovenfor, også det forholdstallet UNDP bruker i Human Development Report 1999 (HDR) (se s. 105). I innledningen til HDR (s. 3) sies det at dette forholdstallet var 30 i 1960, 60 i 1990 og hele 74 i 1997. Det er noe uklart hvordan tallet er beregnet, og på side 105 omtales det samme forholdstallet (74) for året 1995. På samme sted opplyses det at inntektsmålet er brutto nasjonalinntekt (BNI) og ikke BNP som er vanlig ellers i rapporten.

²⁸ Vi har bare brukt en så stor andel av befolkningen i det rikeste landet blant de fattigste som er nødvendig for å dekke ca. 20 prosent av verdens befolkning. Tilsvarende for den rikeste femtedelen.

Figur 2.6: Forholdstallet mellom inntekten til den rikeste og fattigste femtedelen av verdens befolkning.
 Datakilde: WB99 og WB00.

Når BNP måles i US dollar viser våre beregninger at forholdstallet var 57 i 1990, 67 i 1995 og 59 i 1997 (Figur 2.6, tallene er gitt i vedlegg A.3). Vi er usikre på hva årsaken til avviket mellom våre tall og tallene i HDR skyldes, men mulige forklaringer vil kunne være at UNDP har benyttet et annet inntektsbegrep (jamfør UNDP 1999, 105), at de har benyttet en noe annen definisjon av forholdstallet (men teksten på s. 105 tyder ikke på det) eller at de har et annet datagrunnlag.

Når BNP måles i US dollar får også vi en økning i tallet for perioden 1980-98 sett under ett. Men av figur 2.6 ser vi at forholdstallet avtok mot slutten av 1990-tallet. At forholdstallet synker de siste årene av det 20. århundre framkommer ikke i UNDP (1999), men er likevel ikke i strid med beregninger foretatt av organisasjonen. I Human Development Report 1998 (UNDP 1998, 29) beregner nemlig UNDP forholdstallet til 82 for 1995.

Økningen i forholdstallet i siste halvdel av 1980-tallet og tidlig på 1990-tallet skyldes i noen grad en nedgang i BNP (US dollar) hos den fattigste femtedelen, mens det var en vekst i BNP (US dollar) blant de rike. For årene 1997-98 er det de rikeste som opplever en reduksjon i BNP (US dollar), mot en liten økning hos de fattigste. Kurvens forløp har likhetstrekk med kurven for Ginikoeffisienten i figur 2.3, selv om svingningene der er mindre.

Som vi har omtalt i avsnitt 2.2.1.2 (og kommer tilbake til i avsnitt 2.3.5 og i kapittel 4), er det gode grunner til å fokusere på BNP i kjøpekraftjusterte dollar (PPP) når forskjeller i levestandard skal sammenliknes. Tar vi utgangspunkt i BNP målt i kjøpekraftjusterte dollar, observerer vi en reduksjon i forholdstallet fra 1965 til 1998

på nesten 15%. Bakgrunnen for denne utjevningen mellom de rikeste og fattigste 20% av verdens befolkning er at den økonomiske veksten til de fattigste har vært større enn veksten til de rikeste. Den fattigste femtedelen hadde i 1965 en per capita-inntekt på 551 kjøpekraftjusterte dollar. Fram til 1998 ble denne inntekten mer enn fordoblet (1137). Inntekten til den rikeste femtedelen gikk fra 8 315 til 14 623 kjøpekraftjusterte dollar, noe som tilsvarer en økning på omtrent 75%. Utviklingen i forholdstallet har klare likhetstrekk med utviklingen i Ginikoeffisienten i figur 2.2.

2.3.4 Oppsummering av utviklingen i ulikhet på våre data

Selv om ulikheten ikke synker fra 1980 til 1997 når inntektsmålet er US dollar, synker Ginikoeffisienten fra tidlig på 1990-tallet og fram til 1997 uavhengig av inntektsmål.

Ulikheten i verden er redusert de siste 30 årene når vi justerer for forskjeller i kjøpekraft mellom land. Dette resultatet framkommer enten ulikhetsmålet er forholdstallet mellom inntekten til den rikeste og fattigste femtedelen av verdens befolkning eller det er Ginikoeffisienten.²⁹ Forholdstallet faller med snau 15 %, og Ginikoeffisienten med drøye 10 %. Hovedårsaken til fallet synes å ligge i at de fattigste (Kina og også India mot slutten av perioden) blir relativt rikere og at de rike (USA) blir relativt færre.

2.3.5 Beslektede studier

Selv om man i debatten rundt globalisering og Verdens handelsorganisasjon lett kan få inntrykk av at resultatene våre nye og oppsiktsvekkende, finnes det andre studier hvis resultater er godt forenelige med våre. I dette avsnittet omtales også et par studier som konkluderer med økt ulikhet, noe som bare tilsynelatende strider mot våre funn.

Korzeniewicz og Moran (1997) betrakter utviklingen i ulikhet utelukkende på bakgrunn av et datasett med brutto nasjonalinntekt (BNI) målt i US dollar. Valget av vekslingskursbaserte og ikke kjøpekraftjusterte inntektsdata begrunnes bare overflatisk (se s. 1011). Firebaugh (1999) drøfter forholdet mellom disse to datatypene og kritiserer Korzeniewicz og Moran (1997) for deres datavalg.

Korzeniewicz og Moran (1997) dekker med sitt datasett store deler av verdens befolkning (93%) for perioden 1965 til 1990. De finner som oss en økning i ulikheten,³⁰ en økning som bare i liten grad endres hvis BNP brukes i stedet for BNI. Økningen er størst på 1980-tallet. Dette synes å være i overensstemmelse med hva vi finner for 1980-tallet når vi bruker BNP i US dollar.

²⁹ Det samme gjelder ulikhetsmålet variansen til logaritmen av inntekten (VarLog), som faller med snau 15% (se vedlegg A.2).

³⁰ UNCTAD (1997) gjør i note 24 til sitt kapittel "Globalization and economic convergence" oppmerksom på forskjellene mellom US dollar og PPP (PPP foretrekkes; "PPP provides a better indicator of welfare conditions"). Dessverre kan det se ut til at begrepene blandes sammen i Chart 4 og Table 29, der Korzeniewicz og Moran (1997) som bygger på US dollar oppgis som kilde sammen med Penn World Table som bygger på PPP.

Radetzki og Jonsson (2000) foretrekker også BNP i US dollar, men behandler i tillegg kjøpekraftjusterte inntektsdata. PPP-dataene til Radetzki og Jonsson er i stor grad de samme som våre, men bare årene 1960 og 1995 brukes. Ginikoeffisienten beregnet ved hjelp av disse dataene sank fra 1960 til 1995, noe som skulle tyde på redusert ulikhet. Men de drøfter kritisk PPP-dataene og velger å legge hovedvekten på et datasett fra blant annet Verdensbanken med BNP målt i US dollar. Settet dekker over 120 land noe som skal utgjøre mellom 94 og 98% av verdens befolkning. På bakgrunn av en økning i Ginikoeffisienten og i forholdstallet mellom den rikeste og fattigste tidelen av verdens befolkning, konkluderer de med at ulikheten har økt i verden.

Studien til Firebaugh (1999) likner mye på vår, både metodisk og med tanke på data. Han dekker godt over 100 land (92% av verdens befolkning) og bygger som oss på PPP-data fra Summers og Heston (1991),³¹ men har bare observasjoner fram til 1989 da han inkluderer Sovjetunionen i utvalget. Firebaugh mener som oss at PPP-tall er bedre enn BNP i US dollar og kommer da til at det knapt har skjedd noe med ulikheten i verden over perioden 1960 til 1989. Mellom 1965 og 1989 finner han akkurat som oss at ulikheten har falt noe, uavhengig av hvilket ulikhetsmål som benyttes. Da også Firebaugh vektet for befolkning, er det den økonomiske veksten i Kina som bærer resultatene.

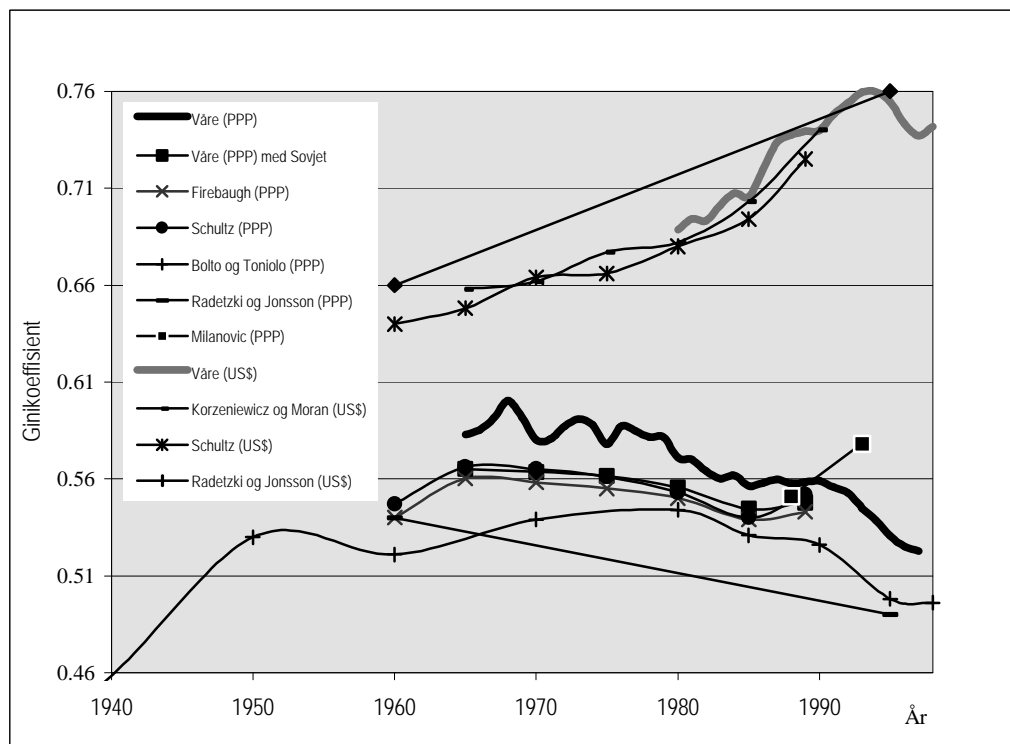
Schultz (1998) baserer seg i hovedsak på det samme datasettet som Firebaugh. Resultatene i de to studiene er også like. Schultz drøfter kvaliteten på PPP-dataene (s. 310) og kommer til at disse er å foretrekker (s. 319) framfor BNP målt i US dollar. Han gjør likevel noen analyser ved hjelp av inntektsdata målt i US dollar og finner ikke overraskende en økning i ulikheten for perioden 1960-89. Han oppsummerer likevel med at PPP-tallene bedre uttrykker ulikheten mellom land i verden (s. 329), og følgelig er det grunn til å tro at ulikheten er blitt mindre over perioden 1960-89.

Boltho og Toniolo (1999) er en historisk framstilling av den økonomiske utviklingen i det 20. århundre. De beregner Ginikoeffisienter for noen utvalgte år fra 1900 til 1998 på bakgrunn av data fra Maddison (1995) samt Det internasjonale pengefondet (IMF). De dekker 49 land, noe som skal utgjøre 80% av verdens befolkning, men så vidt vi kan forstå ut fra Maddison (1995), er bare et par av disse landene afrikanske. Inntekten er i kjøpekraftjusterte dollar og de finner liksom oss et fall i Ginikoeffisienten fra 1960 til 1998. Kinas økonomiske vekst omtales som en av årsakene til fallet i koeffisienten.

Milanovic (1999) bygger på data utelukkende fra spørreundersøkelser. Datatilgjengeligheten begrenser analysen til kun de to årene 1988 og 1993, og til i underkant av 90 land (som utgjør 84% av verdens befolkning). Ulike rutiner for gjennomføring av slike undersøkelser i ulike land medfører også at PPP-dataene er for *inntekt* i noen land og *konsum* i andre. Denne datatypen setter Milanovic i stand til å splitte opp hvert av de store landene Kina, India, Indonesia og Bangladesh i et urbant og et ruralt "land". Når han dermed beregner at Ginikoeffisienten mellom land har økt fra 1988 til 1993 (s. 34), er det ikke usannsynlig at denne meget spesielle landinndelingen spiller en stor rolle. Da vi ikke kjenner betydningen av dette, blir dessverre våre og Milanovics resultater ikke sammenliknbare. Men vi imøteser med stor interesse nye og mer omfattende studier som bygger på denne metodikken.

³¹ Våre tall i WB99 kommer fra Verdensbanken, men tallene stammer opprinnelig fra Summers og Heston (1991).

Generelt kan vi oppsummere med at vår analyse er i overensstemmelse med analyser i litteraturen (figur 2.7). Måles inntekten i US dollar er det klart at ulikheten har økt helt fra 1960-tallet og fram til begynnelsen av 1990-tallet. Etter 1990 er det bare vi som rapporterer årlige Ginikoeffisienter. Resultatene våre gir grunn til å tro at vi har opplevd et lite fall i ulikheten³² fra 1993-94 og fram til 1998. Totalt er det likevel klart at ulikheten økte de siste 30-40 årene når inntekten måles i US dollar.

Figur 2.7: Ginikoeffisientene i de ulike studiene.

Av figur 2.7 ser vi at spørsmålet om ulikheten i verden har økt eller sunket de siste 30-40 årene, avhenger av om inntekten måles i US dollar eller i kjøpekraftjusterte dollar. Flere forskere understreker at til tross for åpenbare svakheter, er inntekt målt i kjøpekraftjusterte dollar best egnet til beregninger av ulikhet. UNDP benytter også kjøpekraftjusterte inntektsdata i utarbeidelsen av Human Development Index (HDI). Når Radetzki og Jonsson (2000) foretrekker vekslingskursbaserte inntektsdata, ser de ut til å stå alene. Våre analyser i kapittel 4 underbygger også at PPP-tallene gir gode beskrivelser av velferdsutviklingen mellom land i verden.

Studiene av ulikhet der inntekten måles i kjøpekraftjusterte dollar, har alle resultater som likner på våre.³³ De konkluderer med at det har vært små endringer i ulikheten fra 1960 til rundt 1990. Bare vi beregner Ginikoeffisienter for hele

³² Ginikoeffisienten faller fra 76 til 74 og forholdstallet mellom den rikeste og fattigste femtedelen fra 69 til 58.

³³ Ginikoeffisientene våre ligger generelt høyere enn koeffisientene i de andre studiene (figur 2.7). Men generelt blir denne forskjellen borte når vi tar Sovjetunionen inn i utvalget, se grafen "Våre (PPP) med Sovjet" (tallene for Sovjetunionen er hentet fra Penn World Table 5.6 og satt inn i WB99 (Georgia og Latvia er tatt ut). Vi har tall fra 1965 til 1989).

perioden 1990-97. Det fallet i Ginikoeffisienten vi finner i denne perioden, støttes av de to beregningene Boltho og Toniolo (1999) utførte etter 1990.

2.3.7 Konklusjoner

Vi har sett at det i hovedsak er enighet om å justere for forskjeller i kjøpekraft mellom land når analyser av utviklingen i ulikhet skal gjennomføres. Både egne og andres resultater viser da at ulikheten i verden ikke har økt de siste tre-fire tiårene. Dette strider klart mot de oppfatninger som synes å råde grunnen i debatten om globalisering og internasjonal handel (se avsnitt 2.1). I lys av denne debatten er det særlig overraskende at ulikheten faller på 1990-tallet. Man kan lett få inntrykk av at globaliseringen er en tiltakende prosess. Hvis det er tilfellet, kan fallet i ulikhet på slutten av 1990-tallet indikere en positiv sammenheng mellom globalisering og redusert ulikhet. At globaliseringen i det hele tatt kan tenkes å ha slike positive effekter, er noe man sjelden får inntrykk av gjennom media.

Hypotese 7 i kapittel 1 sier at teknologioverføringer gjennom økt handel, informasjonsstrømmer og investeringer kan medføre redusert ulikhet. Det har vært en økning i handel, informasjonsstrømmer og investeringer i verden de siste tiårene. Den reduksjonen i Ginikoeffisienten vi her finner kan derfor antyde en foreløpig empirisk støtte til denne hypotesen.

Boltho og Toniolo (1999) finner en økning i Ginikoeffisienten helt fra 1900 og fram til 1980. Det synes å herske enighet om at ulikheten økte fram til omkring 1960 (se Korzeniewicz og Moran 1997, 1001 og Firebaugh 1999, 1609). I lys av dette er fallet vi finner i ulikheten fra 1965 og fram til i dag, meget oppløftende. Selv om ulikheten fremdeles er meget stor i verden, er det mulig vi kan gå framtiden i møte med et berettiget håp om inntektsutjevning i det neste århundret. Et slikt håp har også støtte i teorier om Kuznetskurven jamfør hypotese 5 i kapittel 1.

2.4 Inntekt i ulike grupper av land

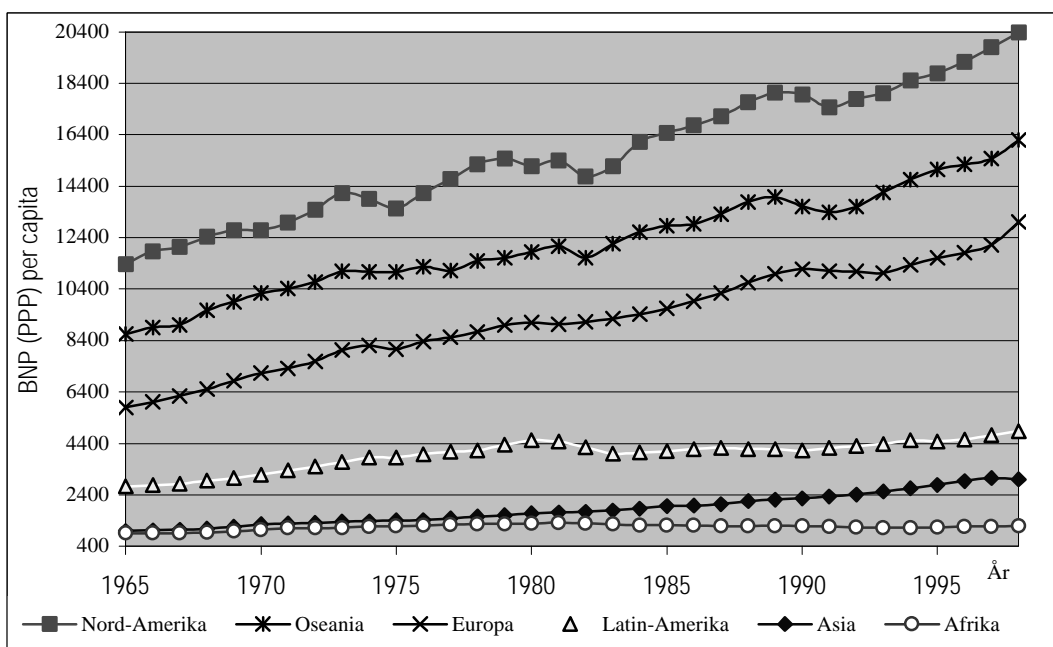
Ovenfor har vi sett at ulikheten i verden har blitt mindre. Her utdyper vi dette bildet ved å se litt på hvilke regioner som er blitt rikere og hvilke som er blitt fattigere. Vi vil i dette avsnittet holde oss til inntekt målt i kjøpekraftjusterte dollar (datasett WB99).

2.4.1 Inntekt i verdensdelene

I motsetning til Maddison (1995) vekter vi hvert lands BNP per capita med befolkningen i landet når vi regner ut BNP per capita (PPP) i hver region. Som vi skal se, vil graden av ulikhet mellom regionene variere med hvilke land som grupperes hvor. La oss først forsøke å gjøre en grov geografisk inndeling av verden i seks kontinenter: Europa, Asia, Nord-Amerika, Latin-Amerika, Afrika og Oseania.

Vi ser av figur 2.8 at ingen verdensdel hadde en nedgang i inntekten fra 1965 til 1998. Men økningen i inntekten var betydelig større i Nord-Amerika, Oseania og Europa enn i Afrika, Asia og Latin-Amerika. Det kan se ut som regioner med et høyt utgangsnivå vokser mer enn de med lavt utgangsnivå. Dette kan tolkes slik at det gir noe støtte til hypotese 8 i kapittel 1: Land med et lavt utviklingsnivå initialt, vil ha mindre evne til å nyttiggjøre seg ny teknolog blant annet på grunn av den nye teknologiens krav til kunnskap og infrastruktur. Når ny teknologi er viktig for veksten, vil vi kunne observere divergens i inntekter. Ut fra figuren ser vi ingen tegn til konvergens for verden som helhet i absolutte inntekter, snarere tvert imot. Avstanden mellom de to "blokkene" Afrika, Latin-Amerika og Asia på den ene siden og Europa, Oseania og Nord-Amerika på den andre, ser ut til å øke.

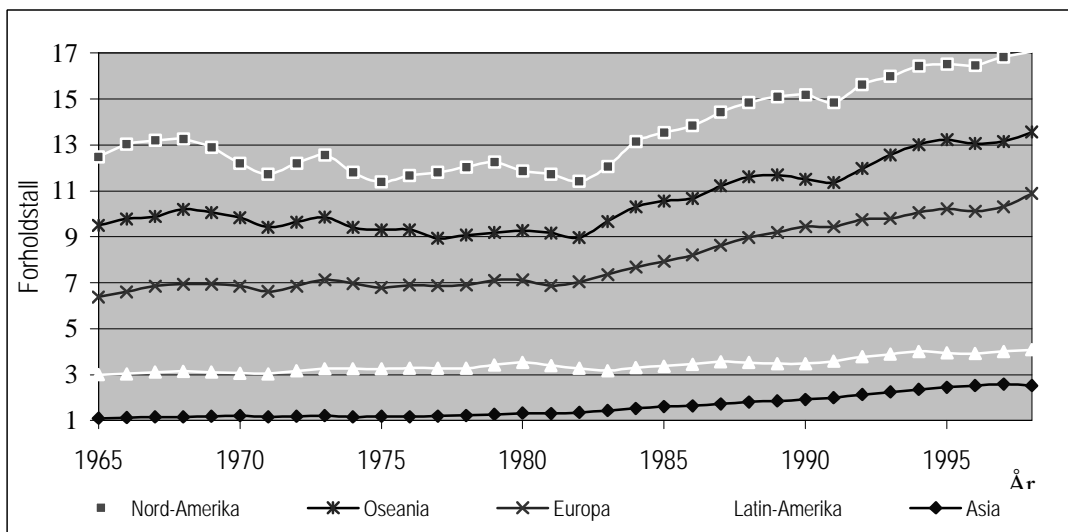
Den økte ulikheten kommer klart fram i figur 2.9 hvor vi har plottet inn forholdstallet mellom inntekten i Afrika og inntekten i de andre kontinentene. Alle kontinentene har økt sin inntekt relativt til Afrika over perioden. Økningen har vært størst i de regionene som allerede i 1965 var relativt rike i forhold til Afrika.

Figur 2.8: Utviklingen i inntekt (PPP) i verdensdelene.

Datakilde: WB99.

Fram til tidlig på 1980-tallet var det bare små forandringer i ulikheten mellom Afrika og Nord-Amerika, Oseania og Europa. Økningen i ulikheten starter først skikkelig på midten av 1980-tallet. Dette kan blant annet ha sammenheng med gjeldskrise og fallende råvarepriser for u-landene kombinert med sterkere økonomisk vekst i i-landene.

Figur 2.9: Utviklingen i inntektene (PPP) i verdensdelene relativt til Afrika. Datakilde: WB99.

2.4.2 Inntekt i ulike økonomiske blokker

I stedet for å studere ulikhet med utgangspunkt i geografi, kan vi gjøre de samme analysene med utgangspunkt i økonomiske og politiske blokker. Det er særlig de "vestlige" landene og land i Asia som sies å ha deltatt i globaliseringen. I figur 2.10 ser vi på inntekten i Newly Industrializing Countries (NIC),³⁴ "Vesten",³⁵ Midtøsten,³⁶ Kina og "resten av Asia"³⁷ relativt til inntekten i Afrika. I tillegg har vi reproduisert grafen for hele Asia fra figur 2.9.

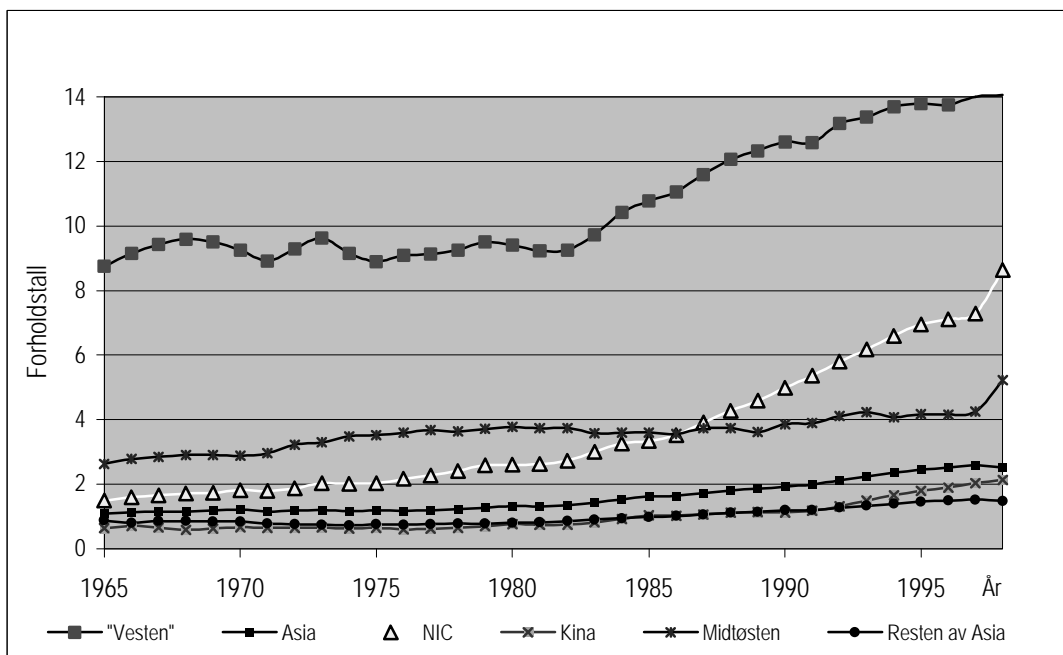
³⁴ Korea, Hong Kong, Taiwan, Malaysia, Thailand og Singapore.

³⁵ Vest-Europa, Nord-Amerika, Oseania og Japan.

³⁶ Tyrkia, Georgia, Israel, Jordan, Saudi Arabia og Syria.

³⁷ Asia uten NIC, Midtøsten, Kina og Japan.

Figuren viser klart den betydelige veksten i et knippe land i Øst-Asia (NIC) de siste tiårene. Fra 1980 til 1998 mer enn tredoblet NIC-landene sin inntekt! Likevel er det vanskelig å gjenkjenne denne veksten i grafen for Asia. Årsaken til det er at befolkningen i NIC er meget liten relativt til befolkningen i hele Asia. Bare omlag 5,5% av Asias befolkning bor i NIC.

Figur 2.10: Inntektsutviklingen (PPP) i "Vesten" og ulike regioner i Asia relativt til Afrika. Datakilde: WB99.

Kina og "resten av Asia" hadde en inntekt på nivå med Afrika helt fram til midten av 1980-tallet. Først da starter de store befolkningsgruppene i Asia sin inntektsøkning relativt til Afrika, en inntektsøkning som i 1998 har ført til at inntektsnivået i "resten av Asia" var halvannen gang høyere enn i Afrika, mens inntektsnivået i Kina var drøye to ganger høyere enn i Afrika. Når vi merker oss at "resten av Asia" bare hadde 90% og at Kina ikke hadde mer enn 60% av inntekten i Afrika i 1965, forstår vi at inntektsløftet for de store landene i Asia har vært meget stort de siste tiår. Asia har en befolkning som er mellom fire og fem ganger større enn Afrikas, og inntektsøkningen i Asia har derfor spilt en betydelig rolle for økningen av levestandarden i verden.

2.4.3 Kritikk av forholdstall som ulikhetsmål

Forholdet mellom inntekten til slike grupper av land kan gi interessante opplysninger om generelle trekk ved regional utvikling. En svakhet er at selve grupperingen til syvende og sist må bygge på forutinntatte forestillinger om hvilke land som bør grupperes sammen. Grupperingen kan lett medføre at interessante trender i mindre land/regioner drukner i effekter fra tunge land/regioner (Kina i Øst-Asia eller at Afrika og Asia ses på som like store/viktige). En annen svakhet er naturligvis at endret ulikhet innenfor gruppene ikke slår ut i per capita inntekten. Dette problemet

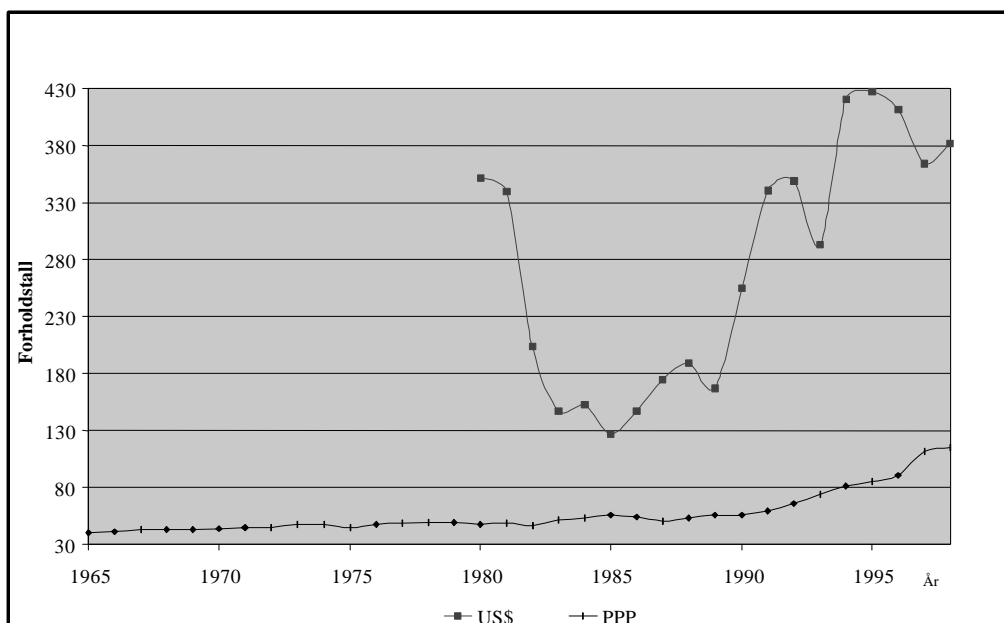
har ikke Ginikoeffisienten. Når vi i dette avsnittet har sett at alle regioner har blitt rikere, men at de rike regionene har hatt en sterkere økonomisk vekst enn de fattige, kan dette synes å stride mot resultatet i forrige avsnitt om lavere ulikhet i verden. Forklaringen ligger her i at befolkningstunge land som Kina, hvor det har vært stor økonomisk vekst, veier mer i Ginikoeffisienten enn "befolkningslettere" regioner som Afrika.

2.5 Det rikeste og fattigste landet i verden

For å illustrere at ulikhetene mellom de aller fattigste og de aller rikeste i verden er av enorme dimensjoner og fordi det ofte rapporteres i medier, har vi under tatt med utviklingen i forholdstallet mellom det rikeste og fattigst landet i verden over tid. Men som det vil fremgå, har dette målet på ulikhet så store svakheter at det vanskelig kan tillegges nevneverdig betydning når globale politiske beslutninger skal fattes.

2.5.1 Forholdstallet mellom inntekten til det fattigste og det rikeste landet

Trenden i gapet mellom det rikeste og fattigste landet i verden er økende (UNDP 1999, 38). UNDP bygger her på Maddison (1995) hvor utviklingen helt fra 1820 til i dag er forsøkt estimert. Det hersker liten tvil om at ulikhetene mellom land i verden har økt kraftig etter den industrielle revolusjonen. Men tallene i Maddison kan likevel overdrive veksten i inntektsforskjellene. Det skyldes at stadig nye land kommer med i utvalget til Maddison. For eksempel er ikke Etiopia med for 1913 hvor forholdstallet er 11, men kommer med i 1950 hvor forholdstallet blir 35. I prinsippet er det mulig at Etiopia var det fattigste landet i utvalget også i 1913. I så fall ville forholdstallet i 1913 vært høyere enn 11, og *økningen* i ulikheten mellom 1913 og 1950 ville dermed blitt mindre. I lys av dette kan det være grunn til å tro at Maddison undervurderer ulikhetene tidlig i perioden, og således overdrives økningen i ulikhet.

Figur 2.11: Forholdstallet mellom inntektene til det rikeste og fattigste landet i verden. Datakilde: WB99 og WB00.

For de siste tiårene kommer det ikke nye land til i Maddisons utvalg, så det er derfor større grunn til å feste lit til at forholdstallet har økt fra 44 i 1973 til 72 i 1992.

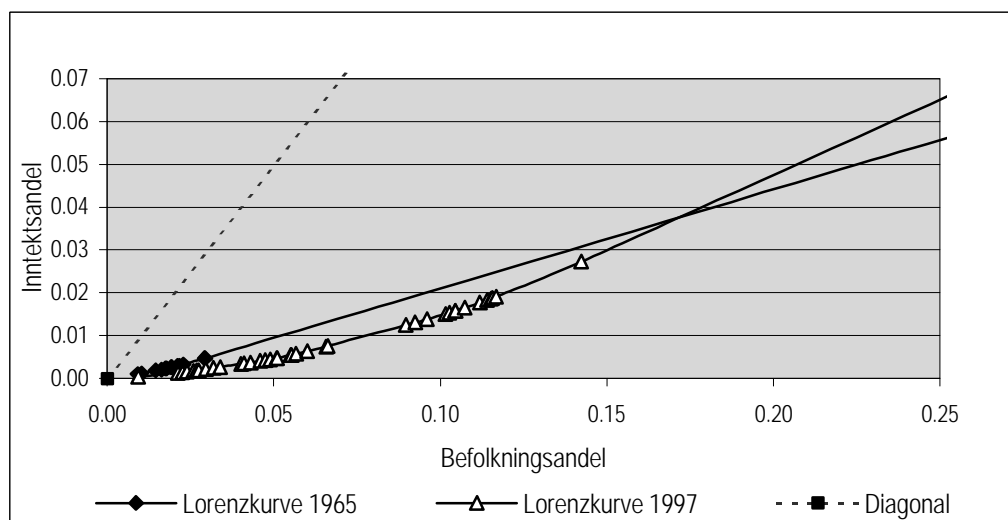
Figur 2.11 viser slike forholdstall basert på våre to datasett. Våre data viser også en økning i forholdstallet de siste tiår sett under ett. Når målet er BNP i US dollar, er svingningene store. Dette kan ha sammenheng med svingninger i valutakurser.

Målt i kjøpekraftjusterte dollar (BNP (PPP)) er økningen i forholdstallet jevnere over perioden, med en spesielt sterk økning på 1990-tallet og reduksjon i forholdstallet i periodene 1979-82 og 1985-87. Den store økningen i forholdstallet fra 66 i 1992 til hele 115 i 1998 skyldes dels den meget vanskelige økonomiske situasjonen i det fattigste landet, Kongo (Zaire), og dels at Luxemburg får høyere BNP enn USA.

Hvis vi ønsker å si noe om ulikhet i forbindelse med globalisering, er det klart at et mål som bare baserer seg på Luxemburg og Kongo, er lite informativt. Figur 2.11 er likevel viktig fordi den visualiserer den store urettferdigheten i fordelingen av inntekt i verden. Den viser også at forskjellene mellom de aller, aller rikeste og de aller, aller fattigste i verden har økt mye.

2.6 Velferdsvurderinger av ulikhet

Vi husker at Lorenzkurven angir hvor stor andel av verdens inntekt en viss andel av verdens (fattigste) befolkning besitter. Hvis en Lorenzkurve i sin helhet ligger over en annen, besitter enhver andel av verdens (fattigste) befolkning en høyere andel av inntekten. Da er inntekten likere fordelt og Ginikoeffisienten er også lavere. De fleste vil da i prinsippet være enige om at situasjonen med den laveste Ginikoeffisienten er å foretrekke.

Figur 2.12: Utsnitt av Lorenzkurver (PPP) for 1965 og 1997.
Datakilde: WB99.

Men selv om avsnitt 2.3 viste at Ginikoeffisienten i verden er blitt mindre, er det ikke sikkert at vi synes situasjonen i dag er å foretrekke framfor situasjonen slik den var i 1965. Årsaken er at Lorenzkurvene krysser hverandre (se figur 2.12). De fattigste 10% hadde i 1965 en større andel av inntekten i verden enn de hadde i 1997 - dette ser vi fra figur 2.12 ved at Lorenzkurven for 1965 ligger over kurven for 1997 for befolkningsandeler mindre enn ca. 0,17. For eksempel ser vi at verdens 10% fattigste i 1965 hadde drøye 2% av inntekten i verden. I 1997 var andelen sunket til rundt 1,5%. Man skal merke seg at Lorenzkurven kun sier noe om fordeling og ikke noe om endring i absolutte levekår. Det er altså mulig at alle verdens individer har høyere inntekt i 1997 enn i 1965 selv om de fattigste besitter en mindre andel av verdens inntekt. Årsaken er at verdens samlede inntekt nesten er fordoblet i løpet av disse tre tiårene.

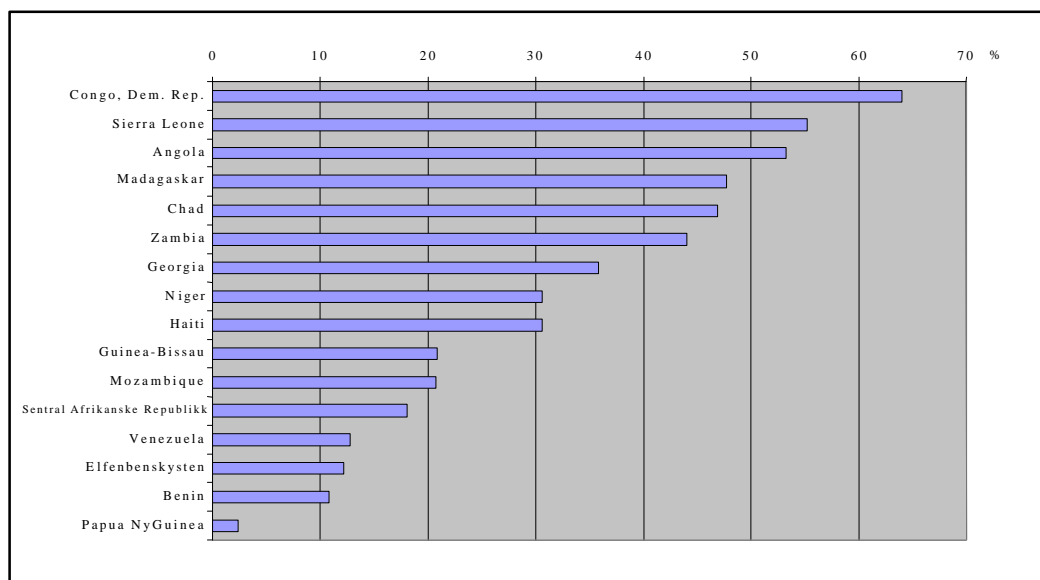
I avsnitt 2.3.3 så vi at inntekten til den fattigste femtedelen av verdens befolkning var mer enn fordoblet fra 1965-98. Det er derfor grunn til å tro at også de 17% fattigste i verden opplevde en betydelig inntektsøkning over perioden til tross for at deres andel av inntekten i verden var uendret.

Det hersker liten tvil om at en betydelig andel av verdens befolkning har fått økt inntekt over de siste 30 årene, for eksempel er verdens gjennomsnittsinntekt (PPP) økt fra 2497 kjøpekraftjusterte dollar i 1965 til nesten det dobbelte (4839) i 1997. Generelt er også inntekten jevnere fordelt i dag enn for 30 år siden, jamfør nedgangen i Ginikoeffisienten.

Er da den eneste grunnen til bekymring rundt utviklingen i inntektsfordelingen i verden at den går for sakte? Det vil være en forhastet konklusjon. Når vi skal vurdere en slik utvikling, vil mange være opptatt av hvordan den har vært for de aller svakest stilte. Selv om de 15-20% fattigste i verden høyst sannsynlig har en høyere inntekt i dag enn på midten av 1960-tallet, er det langt fra sikkert at dette gjelder for de 10% fattigste. Dette leder oss til å rette fokus bort fra ulikhet og over mot fattigdom.

2.7 Globalisering og fattigdom

Fra figur 2.8 husker vi at ingen verdensdel hadde fått lavere inntekt fra 1965 til 1998. Dette utelukker naturligvis ikke at enkeltland ikke fikk redusert sin inntekt over perioden. Figur 2.13 gjengir den prosentvise endringen i inntekten til de land i vårt utvalg som hadde en lavere inntekt i 1998³⁸ enn i 1965. Vi ser at det særlig er afrikanske land sør for Sahara som går igjen i figuren.³⁹ Likeledes har flere av disse landene vært preget av krig og sosial uro de siste tiårene. Denne formen for styringssvikt nevnes i kapittel 1 som en mulig grunn til lav økonomisk vekst (hypotese 9). Det virkelig alvorlige ved situasjonen er at det er de aller fattigste landene som har opplevd en slik inntektsreduksjon.

Figur 2.13: Land med lavere inntekt (PPP) i 1997 enn i 1965. Datakilde: WB99.

³⁸ For noen av disse landene mangler vi observasjoner for 1998, da er 1997 brukt i stedet.

³⁹ Georgia er også med på listen. Det er rimelig å tro at også andre tidligere Sovjetrepublikker ville vært med på listen dersom de var med i vårt utvalg.

Eksempelvis har Kongo hatt en dramatisk reduksjon i inntekten de siste 30 årene. Det store fallet i levestandard dette inntektsfallet illustrerer, blir spesielt dramatisk fordi Kongo hadde den laveste inntekten i verden i 1998. En gjennomsnittsperson fra Kongo måtte da klare seg med kun en halv kjøpekraftjustert dollar per dag. Et fattigdomsmål som går igjen når fattige land studeres, er andelen eller antallet personer som lever på mindre enn én kjøpekraftjustert dollar om dagen. Kongos gjennomsnittsinntekt er bare halvparten av dette! Det er vel umulig for oss i nord å forestille oss tragedien i en slik situasjon.

2.7.1 Studier av fattigdom

Når fattigdom skal studeres, nytter det ikke lenger med data over gjennomsnittsinntekten til land i verden. Vi kunne brukt slike data dersom vi kjente fordelingen av inntekt i hvert land, men slike data finnes bare for et begrenset antall land og da fortrinnsvis industriland. Den vanskelige datatilgjengeligheten gjør estimerer på antall fattige vanskelige og meget usikre. Vi utfører ikke selv beregninger av fattigdom, men refererer i det følgende blant annet til Ravallion og Chen (1997) og World Bank (1999).

I studier av fattigdom gir spørreundersøkelser et bedre bilde av konsumet og levestandarden enn BNP per capita. Dette skyldes blant annet den store uformelle sektoren og en stor grad av egenproduksjon i fattige land. Verdensbanken har til tross for de betydelige dataproblemene knyttet til estimeringen av inntekten til verdens aller fattigste i et tiår gitt anslag på antallet fattige i verden. Det hyppigste målet er da antall personer som lever på mindre enn én kjøpekraftjustert dollar om dagen. Dette målet sier ingenting om dybden i fattigdommen. For eksempel forandres det ikke dersom inntekten til alle med mindre enn én dollar om dagen halveres; eller det reduseres kraftig dersom en stor andel av de fattige øker sin inntekt fra 99 til 101 cent. Det finnes mange mål som tar inn over seg denne svakheten ved et slikt absolutt fattigdomsmål. Ett slikt mål er indeksen for fattigdomsgap (Poverty Gap Index) som sier hvor langt under inntektslinjen på en dollar gjennomsnittet av de fattige ligger.

Det kan være grunn til å understreke at fattigdom dreier seg om langt mer enn privat konsum i tradisjonell forstand.⁴⁰ Tilgang til helsetjenester og utdanning er avgjørende for levestandarden. Human Development Index (HDI) eller Human Poverty Index (HPI-1) utarbeidet av UNDP kan derfor gi et bedre bilde av utviklingen i levestandarden enn tradisjonelle BNP- eller konsumtall. Dette kommer vi tilbake til i kapittel 4.

2.7.1.2 Noe empiri om utviklingen i fattigdom

Verdensbanken har estimert antall personer som lever på under én kjøpekraftjustert dollar om dagen, til 1,2 milliarder i 1998⁴¹ (World Bank 2000, 23). Dette er tilnærmet uforandret i forhold til 1987, men en nedgang på omlag 100 millioner i

⁴⁰ UNDP (2000) omhandler ulike sider ved fattigdom og fattigdomsbekjempelse i dag.

⁴¹ Antall underernærte i verden er noe lavere, omlag 840 millioner (UNDP 1999, 22. Se også vårt kapittel 4).

forhold til 1993. Disse tallene innebærer på grunn av befolkningsveksten at andelen av verdens befolkning som er fattige, er sunket fra 28% i 1987 til 24% i 1998.

Ravallion og Chen (1997) finner bare små endringer i andelen fattige i sitt datasett mellom 1987 og 1993. De rapporterer heller ingen endring i dybden i fattigdommen.⁴²

2.7.2 Økonomisk vekst og redusert fattigdom

Flere studier viser en høy positiv korrelasjon mellom økning i et lands gjennomsnittsinntekt og reduksjon i fattigdom. Ravallion og Chen (1997) finner at en økning i gjennomsnittsinntekten på én prosent generelt reduserer andelen av personer som lever av mindre enn én dollar om dagen med over tre prosent. Roemer og Gugerty (1997) bruker et annet fattigdomsmål, men også de finner en positiv korrelasjon mellom økonomisk vekst og færre fattige. Det er heller ingen tvil om at den negative økonomiske veksten i de tidligere østblokklandene har økt fattigdommen der (Ruminska-Zimny 1997).

På denne bakgrunn er det mulig at positiv økonomisk vekst kan være et egnet våpen mot fattigdom. Det er ikke åpenbart at globaliseringen medfører nasjonal økonomisk vekst, men noen trekk kan kanskje tyde på det. BNP (PPP) per capita i verden er økt de siste tiårene. I vårt utvalg ble gjennomsnittsinntekten i verden nesten fordoblet fra 1965 til 1998, og av de 115 landene i utvalget var det bare 16 (figur 2.13) som opplevde en negativ utvikling i BNP i perioden. Empirien tyder på at de fleste land har hatt en positiv økonomisk vekst de siste tiår. Hvis globaliseringen har bidratt til denne økonomiske veksten, kan det tenkes at mer globalisering vil kunne bidra til reduksjon i fattigdommen. En hypotese kan være at de land som deltar i globaliseringen, får økonomisk vekst og også mindre fattigdom. De få landene som faller utenfor globaliseringen, sliter derimot med marginalisering (UNDP 1999, 30) og fattigdom. Det gjenstår å se om en slik marginalisering blant annet på grunn av intern uro og krig (se hypotese 9 i kapittel 1), dårlige institusjoner, lav utdanning (hypotese 8) og dårlig tilgang til vestlige markeder (hypotese 7) er forbigående eller vedvarende.

2.8 Konklusjon

Vår analyse viser at påstander om at globalisering fører til større ulikhet, langt fra har klar dekning i tilgjengelige data. Ved bruk av anerkjente mål på inntektsulikhet, er det ikke dekning for å heved at det i forbindelse med den økonomiske globaliseringen har skjedd en negativ utvikling for inntektsutjevningen i verden. På denne bakgrunn kan våre resultater tyde på at de voldsomme reaksjonene mot globalisering og Verdens handelsorganisasjon kan bygge på mangelfull informasjon om den faktiske utviklingen i ulikhet i verden de siste tiårene.

Vi har i dette kapitlet *ikke* sagt noe om årsaken til endringen i ulikhet i verden. Men vi kan med støtte i egne og andres analyser fastslå at det *har vært* en nedgang i

⁴² Dette kan se ut til å stride mot figur 4 hos Milanovic (1999, 26) som tyder på en økning i fattigdommens dybde, men han ser på perioden 1988-93 og betrakter ikke eksplisitt fattigdom.

ulikheten mellom land i verden de siste 30 årene når vi justere for ulik kjøpekraft mellom land. Dette resultatet gjelder uavhengig av om Ginikoeffisienten eller forholdstallet mellom inntekten til den rikeste og fattigst femtedelen av verdens befolkning⁴³ blir brukt som mål på ulikhet. Grovt sett kan vi si at årsaken til fallet ligger i at de fattige (Kina) blir relativt sett rikere og at de rike (USA) blir relativt færre. Verdens største nasjon, Kina, bidrar med sin betydelige økonomiske vekst de siste 10-årene sterkt til reduksjonen i ulikhet. Vi viste i avsnitt 2.3.2.3 at dersom Kina med sine 1,2 milliarder mennesker ikke hadde vært med i utvalget, hadde vi ikke funnet noen endring i ulikheten i verden over perioden 1965-97.

I et noe lengre historisk perspektiv er denne reduksjonen i ulikhet unik. Den stadige økningen i ulikheten etter den industrielle revolusjon stoppet opp på 1960-, 70- og 80-tallet, for så klart å falle på 1990-tallet. Med støtte i teori som sier at ulikheten blir mindre når inntekten øker over et visst nivå (se hypotese 5 i kapittel 1), kan våre funn gi berettiget håp om at 1990-tallets globalisering og økonomiske vekst innleder en tidsepoke med likere fordeling av godene i verden.

Nedgangen i ulikhet går hånd i hånd med økt levestandard for stadig flere. Verdens BNP per capita i kjøpekraftjusterte dollar er nesten fordoblet siden 1965. Dette har også kommet de aller fattigste til gode. Fattigdommen er redusert for store befolkningsgrupper i Asia.

Bak disse meget oppløftende hovedtrekkene ligger det skjult en tragedie av enorme dimensjoner. Enkelte av de aller fattigste landene i verden - i hovedsak afrikanske - har fått redusert sin inntekt betraktelig siden 1965. Mange av disse landene har opplevd indre uro eller krig. Kombinasjonen av krig og inntektsnedgang må ha gjort levekårene i disse landene langt verre enn vi kan forestille oss.

---

⁴³ Det samme gjelder VarLog (se vedlegg A.2).

Kapittel 3: Inntektsforskjeller innad i land.

3.1 Innledning

Selv om forrige kapittel viser at ulikheten mellom land synker, kan likevel den samlede ulikheten i verden øke hvis det blir større forskjeller mellom mennesker innad i hvert land. Tradisjonelt har man ledd etter forklaringer på intern inntektsfordeling i det politiske og økonomiske system i landet selv. I dag søker teorien å forklare disse endringene ut fra ekstern påvirkning og integrasjon i verdensøkonomien. Økt "Globalisering" er en fellesbetegnelse på en rekke fenomener som gjør at et lands kontakt med utlandet øker og gir større muligheter for økonomisk vekst gjennom lettere tilgang til moderne teknologi, markedsinformasjon, investeringskapital og ikke minst markedsadgang for produkter. En rekke av faktorene nevnt under kapittel 1 påvirker både fordeling mellom land og innen land. Vi vil i det første hovedavsnittet presentere ytterligere faktorer som kan tenkes å påvirke inntektsfordelingen innad i land.

Den empiriske viten vi har om endringer i intern ulikhet oppsummeres i det andre hovedavsnittet. Utgangspunktet er to datasett som i dag blir mye brukt for empiriske analyser på ulikhet. Milanovic (1999) bruker husholdsundersøkelser for nesten 90 land for å kalkulere endringen i samlet ulikhet i verden fra 1988 til 1993. Dette forholdsvis korte tidsrommet gjør dette materialet mindre egnet for dyptgripende analyser om generell endring i ulikhet. Vi gjennomgår derfor Deininger og Squire (1996) sitt utvalg på over 680 observasjoner av ulikhet, dvs. undersøkelser i et gitt land i et gitt år, i tidsperioden 1947 til 1994. Siden aggregeres regionale gjennomsnittsulikheter for hele tiår. Siden den empiriske forskningen på ulikhet har kommet lengst i OECD-land, viser vi en dekomponering av samlet endring i effekter fra endringer i lønn, kapital, overføringer og skatter i det neste avsnittet. Videre gjennomgås noen empiriske studier som benytter dette statistiske materialet for å belyse årsaker til endring i intern ulikhet.

3.2 Teori

3.2.1 Inntektsforskjeller innenfor enkeltsektorer

Kapittel 1 drøfter de sentrale teorier om endret inntektsfordeling innad i land, bl.a. vridning i handel, Kutznetskurven med først økende og siden avtagende ulikhet, osv. En høyere sparerate blant rike enn blant fattige jf. Kaldor, vil akselerere veksten siden større ulikhet vil medføre mer investeringer. Den generelle teorien forutsetter ofte lik avlønning til like grupper, mens en del nyere forskning viser at inntektsforskjeller innenfor sektorer og mellom personer med samme formelle

kompetanse også er viktig. Aghion et al. (1999) utvikler en teori som tilsier at de mest tilpassningsdyktige personene innenfor en homogen gruppe best vil utnytte ny tilgjengelig teknologi, som dermed gir opphav til økt ulikhet, og de finner empirisk støtte for et slikt resultat i andre vitenskapelige studier. Dette kan reflektere reelle forskjeller i utdanning og kunnskap innenfor en tilsynelatende homogene gruppen. En annen forklaring er overgang til avlønning etter individuell produktivitet innen den enkelte bedrift.

En endring i sysselsettingsmønsteret i et land kan også være en følge av endringer i behovet for arbeidskraft innad i sektorer. Berman et al. (1993) finner at i USA har 70 % av endringer i sysselsetting av arbeidskrafttype faktisk skjedd innenfor og ikke mellom sektorer. Det kan da være selve produksjonsoppgavene i en gitt sektor er endret. Reduserte transportkostnader medfører at handelen med bearbejdede innsatsfaktorer har øker, og den arbeidskrevende delen av produksjonen innen en sektor skjer nå mer i fattigere land og mens den kunnskapskrevende delen av produksjonen forblir i de utviklede landene. Handel er dermed en medvirkende årsak til redusert etterspørsel etter lite utdannet arbeidskraft i Vesten, noe som presser deres lønninger ned og dermed øker den generelle inntektsulikheten innen en og samme sektor.

3.2.2 Teknologisk vekst

Økt teknologisk vekst kan være et resultat av globalisering gjennom flere kanaler. Mer åpenhet gir større konkurranse, og bedrifter presses dermed til å være mer produktive. Denne vinn-eller-forsvinn-effekten medfører at kun de teknologisk mest kompetente bedriftene blir igjen. Lavproduktive bedrifter vil kun bestå i verdensmarkedet hvis de har mulighet til å senke avlønningen. Dette vil i så fall øke lønnsforskjellene også innad i land mellom de bedrifter som klarer overgangen og de som henger etter. En annen kanal for økt teknologisk fremgang er høyere avkastning på R&D som følge av økt beskyttelse av opphavsrettigheter gjennom multilaterale avtaler, f.eks. TRIPS. Samtidig som det har blitt enklere å utnytte den samme teknologien over hele verden, bl.a. gjennom å økt mulighet til å styre bedrifter over store avstander gjennom moderne kommunikasjonsteknologi. Konsum-uniformering mellom kulturer vil øke markedspotensialet og dermed avkastningen på en produktinnovasjon. Spredningen av teknologi i et åpent marked skjer trolig raskere enn i en lukket verden, særlig siden muligheten for bedriftsintern spredning har økt gjennom økt betydning av multinasjonale selskap i verdensøkonomien. Jo lettere teknologi spres, jo større grupper øker sin produktivitet og dermed sitt lønns potensial. Det blir derfor mindre "monopol-profitt" å ta ut ved å benytte en gitt teknologi, noe som isolert sett medfører større likhet. Hvis økt teknologisk vekst er en følge av globalisering, kan man dermed også hevde at virkningene av teknologisk vekst på intern inntektsfordeling er en følge av globalisering.

Som skissert i kapittel 1 er en viktig og iøynefallende trend at ny teknologi har økt etterspørselen etter høyt utdannet arbeidskraft på bekostning av lavt utdannet arbeidskraft. Denne skjevheten gir dermed opphav til økte inntektsulikheter etter hvert som produktiviteten for høyt utdannet arbeidskraft øker i forhold til lavt utdannet arbeidskraft. I utgangspunktet skulle man tro at markedet selv ordnet opp i denne skjevheten ved at økt utdanning og omskolering vil øke tilgangen på særlig

etterspurt arbeidskraft. Slike prosesser tar imidlertid tid. Dette ser vi særlig i de bransjer der datateknologi har spilt en stor rolle. Selv om mye av denne teknologien har vært tilgjengelig lenge, har selve implementeringen skjedd innenfor et relativt kort tidsrom. Når få benytter en teknologi, er det heller ikke presserende for andre bedrifter å implementere teknologien utfra konkurranseforhold. Når en kritisk masse først er nådd, vil plutselig alle innføre teknologien samtidig. Aghion et al. (1999) fremhever at denne snøballeffekten dermed vil presse opp lønningene for de personer som besitter denne kompetansen i øyeblikket. Når teknologien først er innarbeidet, øker også det generelle kunnskapsnivået, og avlønningen synker. Økte lønnsforskjeller innad i land kan dermed være en forbigående virkning av forholdsvis rask implementering av en gitt teknologi.

Endret etterspørsel etter ulike typer arbeidskraft som følge av teknologisk fremgang vil imidlertid bare forklare en mindre del av den observerte utvikling i inntektsforskjeller. Som tidligere nevnt har en stor andel av de økte lønnsforskjellene ifølge Aghion et al. (1999) skjedd innenfor homogene grupper arbeidstakere, dvs. mellom folk på samme utdanningsnivå og alder. En forklaring kan være at folk har realkapital av forskjellig årgang til rådighet. De utvikler derfor forskjellig kunnskap som følge av opplæring på arbeidsplassen og i praksis blir det derfor segregerte arbeidsmarkeder.

Hypotesen om skjev teknologisk vekst som årsak til skjevere inntektsfordeling er vanskelig å bevise eller motbevise, siden teknisk produktivitet sjelden er direkte observerbart. En viktig innvending mot denne hypotesen er at et flertall av forsøkene på å måle produktivitetsvekst viser en retardasjon i vekstraten på 1980-tallet, nettopp i de årene hvor endringene i inntektsulikhet var særlig stor (Gottschalk og Smeeding, 1997).

3.2.3 Organisatoriske endringer

Både mer handel og skjev teknologisk vekst er argumenter for større inntektsforskjeller mellom grupper hvis lønnen er markedsbestemt utfra likevekt mellom tilbud og etterspørsel på nasjonalt eller internasjonalt nivå. Lønnsdannelsen kan imidlertid være styrt gjennom forskjellige typer forhandlinger, der den individuelle produktivitet ikke nødvendigvis er avgjørende for den utbetalte lønnen. Den enkelte bedrifts valg av organisasjonsstruktur vil her være av vital betydning. Denne kan imidlertid igjen være et direkte resultatet av større åpenhet og teknologisk vekst. Firmaer i både europeiske land og USA har skiftet organisasjonsform og beveger seg nå mot en flattere struktur med et mindre antall hierarkiske lag og færre typer arbeidstagergrupper etterhvert som både horisontal kommunikasjon og overvåkingmuligheter har blitt billigere og derfor muliggjort en slik endring. Om denne utviklingen medfører større eller mindre lønnsforskjeller, avhenger etter Aghion et al. (1999) sin oppfatning av om bedriftene baserer seg på eksterne eller intern fleksibilitet mht. arbeidskraftbruk. I USA og Storbritannia er det vanlig å si opp de man ikke trenger og deretter ansette den arbeidskrafttypen som trenges, mens firmaer i Tyskland og Japan i større grad baserer seg på opplæring og omskolering av allerede ansatt arbeidskraft. Et skift i etterspørselen etter arbeidskraft vil dermed få store konsekvenser for likevektslønnen til de berørte kunnskapsgrupper i det første tilfellet. Siden det ikke er like lett å skifte arbeidsplass i det andre tilfellet og

bedriftene ikke baserer seg på å “stjele” den ekspertisen de trenger fra andre, vil den individuelle avlønningen i mindre grad følge individuell produktivitet. Aksept av avvik mellom lønn og individuell produktivitet, enten gjennom forhandlinger eller selve organiseringen av arbeidsplassen, er trolig ofte styrt av samfunnets normer for hva som oppfattes som riktig betaling.

3.2.4 Normer

Når kontakten mellom land øker, styrkes også den kulturelle påvirkningen. Dette medfører ofte normendringer over tid. Verdensomspennende TV-kanaler som CNN eller Internett øker muligheten for økt konformitet i hvordan samfunnet kan og skal oppfattes. Internasjonaliseringen av næringslivet kan også framtvinge en endring i avlønningssystemet internt i bedrifter, f.eks. gjennom utenlandsk oppkjøp med annen bedriftskultur eller som følge av konkurranse om arbeidskraft, både innen og på tvers av landegrenser. Atkinson (1999) fremhever at det ikke nødvendigvis er endring i individuell produktivitet som har medført større lønnsforskjeller, men en overgang fra egalitær avlønning basert på felles forhandlinger til individuell avlønning basert på personlig produktivitet. Denne endringen har skjedd relativt raskt og særlig i Storbritannia og USA hvor man observerte “episoder” med rask vekst i ulikhet på 1980-tallet, før det stabiliserte seg på et nytt nivå midt på begynnelsen av 1990-tallet. Atkinson (1999) finner at denne endringen i markedsavlønning har blitt forsterket gjennom mindre offentlig redistribusjon, og dermed gitt en relativt høyere økning i inntektsulikheten målt i disponibel husholdningsinntekt. Normendring gjør at lønnstakerne både aksepterer og ønsker markedsavlønning, noe som også medfører mindre politisk bestemt inntektsutjevning gjennom skattesystemet og offentlige overføringer og tilbud. Presset for reduserte skatter skjer derfor ikke nødvendigvis utfra en reell trussel om skatteflukt av privatpersoner eller bedrifter, men heller i form at velgerpress etter påvirkning utenfra.

3.2.5 Påvirker ulikhet økonomisk vekst?

Beklageligvis finnes det få studier som eksplisitt tester den omvendte kausalitet: Vil ulikhet i et land påvirke graden av integrering i verdensøkonomien og hvordan landet eventuelt klarer å utnytte mulighetene som ligger i globaliseringen? Imidlertid finnes det en hel litteratur om hvordan intern ulikhet påvirker økonomisk vekst i et land. Det antas fire hovedkanaler: *imperfekte kredittmarkeder*, *differensiert sparerate*, *politikerpåvirkning* og *sosial urolighet* (jf. Barro (1999)).

Stor ulikhet og mange fattige medfører at mange profitable investeringer ikke realiseres (f.eks. utdanning) når det er vanskelig å ta opp lån i imperfekte kredittmarkeder. Sammenhengen mellom ulikhet og vekst er imidlertid positiv ifølge keynesiansk tradisjon fordi rike tenderer til å ha høyere sparerate enn fattige og resultatet ergo blir mer investeringer. Birdsall et al. (1996) kommer til den motsatte konklusjonen. Fattige vil ha ekstremt høy sparerate når de kommer over en viss minimumsinntekt og det finnes profitable småinvesteringer som gir dem utsikt til å komme over i middelklassen (igjen er utdanning et godt eksempel). Satsing på arbeidsintensiv industri i Asia har nettopp hatt en slik inntektsutjevningseffekt og ditto høy sparerate, mens latinamerikanske næringer er kapitalkrevende og følgelig har spranget oppover vært for stort for de fattige og spareraten tilsvarende liten,

hevder forfatterne. Persson og Tabellini (1994) er en av mange studier som viser en empirisk negativ sammenheng mellom inntektsulikhet og økonomisk vekst for et tverrsnittsmateriale av verdens land. Her forklares dette ved økt omfordeling ut fra politiske motiver når medianvelgeren blir fattigere, og dermed får vi økonomisk ineffektivitet som følge av skattekiller. En alternativ forklaring er ineffektivitet forbundet ved rent-seeking og økonomisk sterke gruppers lobbyvirksomhet mot politikere for nettopp å unngå en slik omfordeling, f.eks. når beskyttede næringer med monopolmakt kjemper mot liberalisering og en veksthemmende næringsstruktur opprettholdes. Andre forfattere betviler medianvelgerens preferanse for omfordeling når ulikheten blir større. Moene og Wallerstein (1998) mener omfordeling av inntekt f.eks. gjennom arbeidsløshetsstrygd er å betrakte som en forsikringsordning. Hvis dette er et normalt gode, vil etterspørselen etter denne tjenesten gå ned når inntekten for medianvelgeren synker. Mange vil dessuten motsette seg omfordeling hvis de håper at enten de selv eller deres etterkommere vil bevege seg opp den relative inntektsstigen (Bénabou og Ok, 1999). Skjev inntektsfordeling vil til slutt kunne medføre sosio-politisk ustabilitet, siden fattige motiveres for kriminalitet med påfølgende kostnader. Faren for revolusjon og annen politisk omveltning vil dessuten kunne skremme både lokale og utenlandske kapitaleiere fra å investere i landet. Annen regional fordeling vil særlig i Afrika kunne medføre politisk ustabilitet, siden de fleste land har klare etniske skillelinjer mellom regionene. En annen økonomisk struktur hvor noen grupper blir vinnere og andre tapere, vil da kunne gi store politiske spenninger med borgerkrig som mulig (katastrofalt) resultat. Rodrik (1999) finner at segregerte samfunn der inntektsulikhet også følger etniske og sosiale skillelinjer, har vanskeligere for å takle eksterne sjokk som kan følge av økt tilknytning til verdensøkonomien fordi konfliktløsende mekanismer kan være dårlig utbygd.

3.3 Empiri

3.3.1 Individforskjeller aggregert for verden

Hovedsvakheten ved sammenligning av BNP pr innbygger mellom land i det foregående kapitlet ligger i selve gjennomsnittsbetraktningen. Høyere BNP som følge av økt integrering i verdensøkonomien kan i teorien medføre dårligere levevilkår for flertallet i befolkningen hvis det bare er enkeltgrupper som klarer å utnytte endringene. De mange undersøkelsene om ulikhet for verdens samlede befolkning som baserer seg på nasjonalregnskapstall, vektet med f.eks. Ginikoeffisienter fra separate undersøkelser, kan derfor være misvisende i sine konklusjoner. Verdensbanken har imidlertid i de seinere år gjennomført en større kartlegging av de reelle levevilkårene i de fleste land gjennom husholdningsundersøkelser. Dette materialet anslår dermed den kontinuerlige fordelingen av disponibel inntekt på husholdningsnivå for hele verdens befolkning. Milanovic (1999) har benyttet slike husholdningsundersøkelser for 91 land til å kalkulere inntektsfordelingen i verden i to år, 1988 og 1993. Disponibel inntekt oppgitt i lokal valuta er omregnet ved å bruke kjøpekraftspariteter slik at man reelt sett sammenligner forbrukernes konsummuligheter mellom land. Befolkningen i hvert land splittes opp i deciler med en gjennomsnittlig disponibel inntekt for hver decil. 91 land gir dermed et utvalg på 910 grupper, hver med forskjellig

befolkningstørrelse og inntekt målt i kjøpekraftsparitetsjusterte dollar⁴⁴. Det er dermed mulig å beregne inntektsfordelingen for verden som enhet.

Ginikoeffisienten reflekterer dermed både endringer i inntekt mellom og innad i land. Statistikken viste da at Ginikoeffisienten vokste med tre prosentpoeng i løpet av femårs perioden, fra 63 til 66 %. Forfatteren dekomponerer den samlede endringen i Ginikoeffisienten vha. Pyatt (1976) i tre deler: innad i land, mellom land og en overlappende komponent som residualbestemmes (for utregning se vedlegg 3.A).

Resultatet viser at bidraget fra innenlands-komponenten holdt seg konstant på et forsvinnende lavt nivå, bare 1,3 prosentpoeng av de samlede Ginikoeffisientene på 63 og 66 % i de to årene, mens mellomland-komponenten utgjorde henholdsvis 55,1 til 57,8 prosentpoeng i de to årene. Den residualbestemte delen lå konstant rundt 6,5 prosentpoeng. En viktig forklaring på den forholdsvis lille andelen til innenlands-komponenten (noe som for øvrig også driver en stor del av økningen i mellomland-komponenten) var forfatterens metode for nasjonsinndeling: Fire av jordens folkerike nasjoner, Kina, India, Bangladesh og Indonesia, er oppdelt i en separat “nasjon” for landsbygd og en “nasjon” for bystrøk. Disse er igjen inndelt i deciler før aggregeringen av verdens befolkning foretas. Det er særlig bybefolkningen i disse to landene som har profittert på økt eksport til verdensmarkedet, mens landsbygda har blitt hengende etter. Denne skjevheten med andre ord ikke i innenlands komponenten. Derimot inngår f.eks. India-by/India-land og Kina-by/Kina-land i parvis sammenligninger mellom “nasjoner” i mellomland-komponenten. Disse får stor betydning siden særlig de store befolkningsgruppene i landområdene har blitt hengende etter. Selv om vekstraten i de vestlige store industrialiserte land ikke kunne konkurrere med veksten i enkelte fattige land i denne femårs-perioden, medførte det høye nivået i BNP i utgangspunktet likevel at den absolutte avstanden frem til land som USA, UK, Frankrike, Japan og Tyskland økte.

	Bangladesh	India – land	Kina - land
Japan	0,20	0,28	0,23
Tyskland	0,12	0,25	0,25
Frankrike	0,42	0,14	0,14
USA	0,74	0,00	0,00
Kina - by	0,74	0,22	0,23
Totalt	0,74	1,11	1,18

Tabell 3.1: Landkombinasjoner med størst prosenpoengvise bidrag til økt Ginikoeffisient. Kilde: Milanovic (1999).

Tabell 3.1 og 3.2 viser bidragene fra de viktigste individuelle mellomland-komponentene. Ginikoeffisienten for hele verden kan splittes opp med verdier for hver kombinasjon av land der summen av alle kombinasjoner blir verdens Ginikoeffisient målt i prosent. I figur 3.1 ser vi at økningen i ulikheten mellom Kina-land og USA har medført at verdens Ginikoeffisient har økt med 0.4 prosentpoeng mellom 1988 og 1993. Som vi ser er det særlig de store befolkningene på landsbygda i Kina, Bangladesh og India som har sakkert akterut i forhold til utviklingen i tre store

⁴⁴ En dollar i PPP-sammenheng, kalt international dollar, er en kunstig pengeenhet som har kjøpekraft tilsvarende en US\$ i USA, men som samtidig gjør at sammenligninger mellom tredje land er transitiv, se Wiig (1999) s. 5–7

OECD land. Samtidig økte forskjellene mellom land og by i Kina, noe som isolert medførte en økning på 0,23 prosentpoeng. Totalen viser at den samlede endringen mellom landsbygda i Kina og alle land i verden utgjorde 1,18 prosentpoeng.

	Kina-land	Kina- by	India- land	Japan
USA	-0,40	-0,05		-0,14
Russland	-0,30	-0,12	-0,17	
Ukraina	-0,21		-0,14	
Braazil	-0,19	-0,09	-0,09	

Tabell 3.2: Landkombinasjoner med størst prosentpoengvis bidrag til reduksjon i Ginikoeffisient. Kilde: Milanovic (1999).

Samtidig nærmet inntektsnivået i India og Kina seg nivået i de gamle østblokklandene etter en betydelig reduksjon i inntekt i Russland og Ukraina. Brasil ble samtidig hengende etter. Dette bidrar partielt til redusert Ginikoeffisient. På den annen side øker avstanden mellom de gamle østblokklandene og den rike delen av verden, noe som gir en høyere Ginikoeffisient. I den regionale aggregeringen ser vi at det er særlig Øst-Europa, Afrika og Asia som har hatt økende ulikhet i de fem årene.

	1988	1993
Afrika	42,7	47,2
Asia	55,9	61,8
Latin-Amerika	57,1	44,6
Øst-Europa	25,6	46,4
Vest-Europa & N.Amerika	37,1	36,6
Verden	66,8	66,0

Tabell 3.3: Ginikoeffisienter, husholdningsinntekt for regional befolkning. Kilde: Milanovic (1999)

Kun aggregerte resultater er foreløpig tilgjengelig fra Milanovic (1999). Forfatteren vil offentliggjøre grunnlagsmaterialet på Internett i løpet av våren 2000. Til tross for et bredt utvalg av nasjoner som dekker en stor andel av verdens samlede befolkning, er det vanskelig å bruke studien til å si noe spesifikt om virkningen av globalisering på intern inntektsfordeling i verden. Til det er et tidsrom på kun fem år i overgangen mellom 1980-tallet og 1990-tallet for kort og derfor lite representativt for globaliseringsprosessens eventuelle påvirkning på inntektsulikhet på sikt.

3.3.2 Målemetoder

Sammenlikninger av konsumnivå mellom land vil avhenge av målemetode. Inntekt og konsum regnes i utgangspunktet i lokal valuta. For å sammenligne mellom nasjoner kan disse gjøres om til en internasjonal enhet. Den vanligste metoden har hittil vært offisielle vekslingskurser, gjerne mot amerikanske dollar. Det er imidlertid

slik at kjøpekraften til en dollar ofte er forskjellig fra land til land. Uten skattekiller og transportkostnader vil prisen stort sett være den samme for internasjonale handelsvarer, f.eks. elektronikkutstyr, biler, osv.. Prisen på produkter fra ”skjermet” sektor kan imidlertid variere betydelig. Dette kan forklares ut fra produktivitetsforskjeller mellom land. Et lite utviklet land må ha lavere lønninger i eksportsektorer for å overleve i konkurransen med teknisk mer effektive konkurrenter på det internasjonale markedet. De skjermede sektorene i landet, f.eks. helsevesen, matproduksjon eller tjenestesektorer, kan være like effektive som i mer utviklede land, men kan som følge av likevekten på arbeidsmarkedet ut fra eksportkonkurrerende sektor benytte langt billigere arbeidskraft, og dermed tilby tilsvarende billigere produkter.

Valg av målemetode innebærer også valg av observasjonsenhet. Den viktigste skillet går mellom husholdning og individ. En inntektsfordeling basert på individer vil kun ta med de personer som har inntekt, og utelate andre, f.eks. barn og hjemmeværende. I en husholdningsundersøkelse vil derimot alle medlemmers inntekt regnes med og denne fordeles så på antall medlemmer, der aldersgrupper og samlet antall har forskjellig vekt for å gjenspeile reell levestandard. Boligkonsum er et konkret eksempel, der flere personer kan dele den samme kvadratmeteren uten å få tilsvarende lavere nytte.

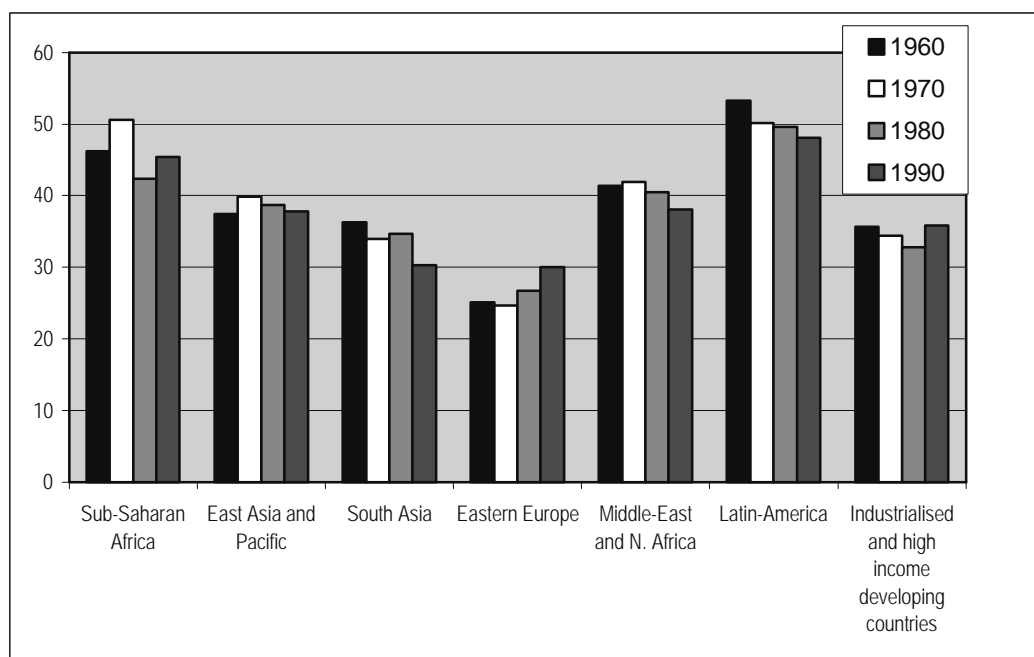
Et annet viktig skille går mellom inntekt og forbruk. Ujevn inntekt over en livsperiode gattes gjerne ut ved at personen tærer på oppsparte midler når inntekt uteblir. Det medfører at ulikhet i inntekt vil være større enn ulikhet i konsum. I følge Gottschalk og Smeeding (1997) er det mange tegn som tyder på at folks inntekt også veksler mer fra år til år, slik større lønnsforskjeller for et gitt år ikke nødvendigvis gjenspeiler seg i ulikhet for permanentinntekten, dvs. samlet inntekt over livsløpet dividert med levealder. Samtidig har gjerne de øvre inntektsgruppene en høyere sparerate, og dermed blir ulikhet i konsum mindre enn i inntekt. Brutto husholdningsinntekt består som regel av tre hovedkomponenter: lønn og inntekter fra egenaktivitet; eiendomsinntekt som renter, kapitalavkastning, men uten tilbakeholdt profitt i selskaper; overføringer som sosial stønad, pensjoner, livrente, osv. Vi ser dermed at offentlig tjenestetilbud, f.eks. gratis skole og helsevesen, ikke er inkludert i husholdningsinntektsbegrepet. Når husholdningsundersøkelser derimot opererer med konsumbegrepet, vil alt konsum uavhengig av finansieringsform være inkludert. Brutto inntekt forteller gjerne lite om den reelle levestandarden husholdningsenheten har. Mange undersøkelser opererer derfor med skattbar inntekt (dvs. justert for skattefrie avdrag) og netto inntekt etter skatt. Ulikheten vil trolig være fallende i denne rekkefølgen siden realbeskatningen i de fleste land er progressiv.

Det kan også være en indirekte sammenheng mellom ulikhet i inntekt og formue. Hvis bedriftseiere velger å ta ut profitten som personlig inntekt til forbruk, vil dette medføre større både større inntekt- og konsumulikhet enn hvis de foretrekker å reinvestere midlene i bedriften. I det siste tilfellet blir ulikheten i dagens inntekt mindre, men kan gi opphav til større konsumulikhet i framtiden når investeringene realiseres i konsum, f.eks. i alderdommen. En mulig preferanse for konsum i dag i forhold til investeringer for konsum i morgen, kan være noe av forklaringen på den relativt høye ulikheten i Latin-Amerika i forhold til i Asia.

3.3.3 Ulikhet innen enkeltland

I Deininger og Squire (1996) sitt utvalg på 682 observasjoner av undersøkelser om ulikhet fra 108 land i tidsperioden 1947 til 1994, er både utvalg og metode tilfredsstillende. Her må observasjonene være trukket direkte fra husholdningsundersøkelser som er nasjonalt dekkende, men kan likevel variere mellom netto og brutto inntekt, person- og husholdningsinntekt, samt inntekt- eller konsumutgift. Det er likevel avgjørende at samme metode er brukt i tidsserier for enkeltland. Mange land har kun en observasjon, mens andre har hatt årlige undersøkelser siden begynnelsen av 1950-tallet. Siden denne analysen skal studere virkningen av globalisering på inntektsulikhet, har vi valgt observasjoner rundt 1970 som utgangspunkt. Vi finner at den største relative økningen i inntektsfordeling har skjedd i de gamle østblokklandene og land innen for den anglosaksisk tradisjon (se vedlegg B.3). Ulikheten har økt relativt mye i Bulgaria, hvor Ginikoeffisienten økte fra 21 til 34 % (over 60 % økning), mens den nest største økningen inntraff i New Zealand med over 40 %. Tilsvarende har inntektsulikheten i Storbritannia økt med nesten 30 %, men fra et forholdsvis lav Ginikoeffisient på 25 %. Selv i dag er Storbritannia et mer egalitært samfunn enn Norge, noe som strider med den populære oppfatningen. En forklaring kan være Deininger og Squire (1996) benytter personekvivalenter for England og husholdninger for Norge. Atkinson (1999) på sin side finner en betraktelig lavere Ginikoeffisient for Norge basert på disponibel husholdningsinntekt. På den andre siden av skalaen finner vi de europeiske land Spania, Italia og Frankrike som har opplevd stor økonomisk vekst i forbindelse med integrasjon i EU, men også utviklingsland som Peru, Trinidad, Sri Lanka og Bangladesh der Ginikoeffisienten er redusert med en femtedel siden 1970-tallet.

Siden høykvalitetsdatasettet har et forholdsvis ujevnt antall observasjoner for hvert av landene, er det vanskelig å estimere en samlet fremstilling av utviklingen i intern ulikhet over tid. Deininger og Squire (1996) har løst dette ved først å ta gjennomsnittet av observasjonene for et land i en tiårsperiode, og siden lage et uvektet gjennomsnitt for land innen en region i den samme tidsperioden. Det medfører at forskjellige land kan være representert i den samme regionen i de forskjellige tiårene.

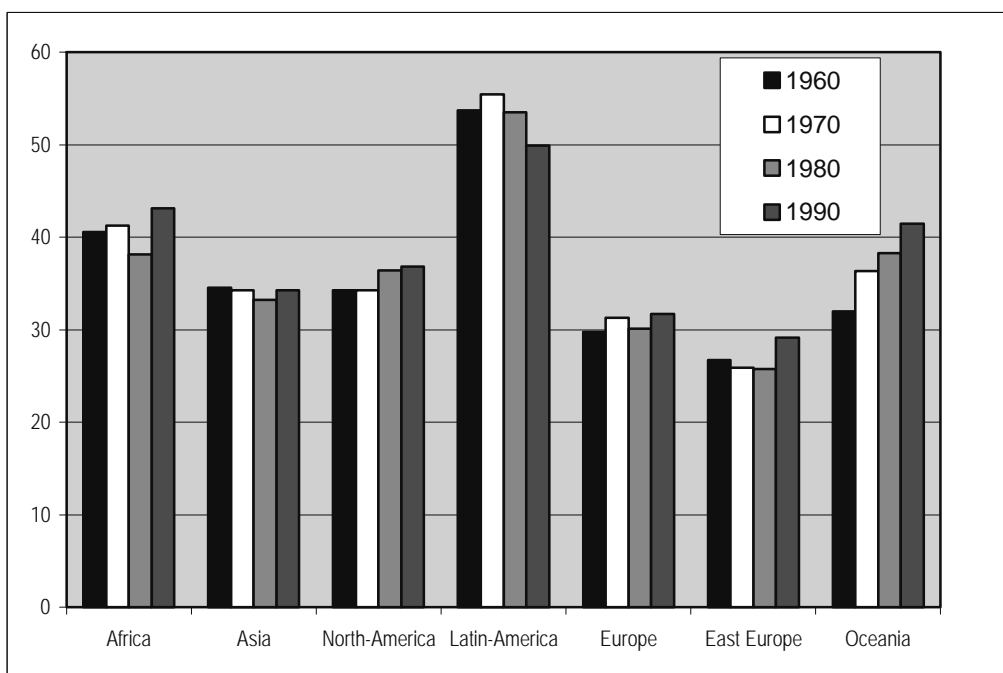

Figur 3.1: Funksjonell regional uvektet aggregering av Ginikoeffisienter for enkeltland, tiårige gjennomsnitt, Kilde: Deininger og Squire (1996).

Vi ser da at kun i Øst-Europa har inntektsulikheten økt over hele tidsperioden, men regionen var fremdeles på begynnelsen av 1990-tallet den mest egalitære regionen i verden. Inntektsulikheten har derimot sunket betraktelig i både Nord-Afrika / Midtøsten og Sør-Asia, mens Afrika sør for Sahara fikk en økning på 1990-tallet etter vedvarende fall i de foregående årtier. Ginikoeffisienten for de industrialiserte land på sin side har ligget stabilt i den nedre enden av skalaen, mens Latin-Amerika ligger på topp i ulikhet, selv om tendens her er fallende.

Hvis vi inndeler verden etter geografiske regioner og veker med nasjonenes befolkningstall for å gjenspeile levestandarden til områdets befolkningen som en enhet, endrer bildet seg noe.

Vi ser at ulikheten i særlig Afrika fremdeles øker, og at Latin-Amerika befinner seg på et noe høyere nivå. Ulikheten i Nord-Amerika har økt noe, mens Ginikoeffisienten i Europa pendler litt i overkant av 30 %. Hele Asia ligger konstant rundt 34 %, mens ulikheten i Øst-Europa nærmer seg 30 % (se vedlegg B.3 for nærmere presentasjon av ulike aggregeringsmetoder og regionsoppdelinger).

Figur 3.2: Geografisk regioninndeling, aggregering av Ginikoeffisienter for enkeltland vektet med befolkning, tiårige gjennomsnitt, basert på Ginikoeffisienter for enkeltland i høykvalitetsdatasett i Deininger og Squire (1997).

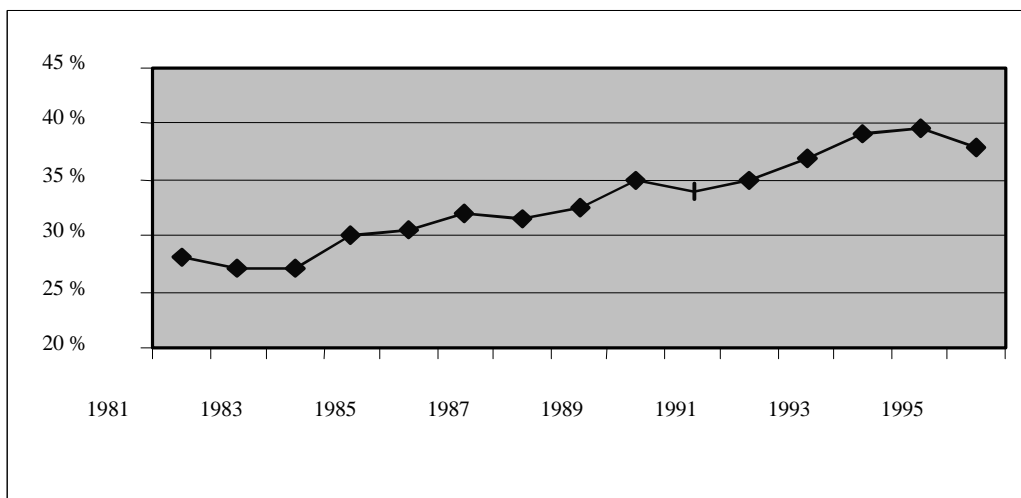
3.3.4 Kina

Milanovic (1999) finner at økte forskjeller mellom by og land i Kina isolert bidrar med mer enn en tiendel av den totale veksten i Ginikoeffisient på 3 prosentpoeng. 1,2 milliarder mennesker gjør at interne endringer i dette enorme landet får spesielt stor betydning for den samlede ulikheten i verden. Deininger og Squire (1996) baserer seg også på offisielle husholdningsundersøkelser i sitt utvalg der de finner at Ginikoeffisienten har økt fra 32 % i 1980 til 38 % i 1992. Endring i inntektsforskjeller kan deles opp i tre hovedgrupper; mellom by og land slik Milanovic (1999) gjør, innen urbane strøk og mellom folk på landsbygda. Den siste gruppen utgjør i følge Milanovic (1999) nesten $\frac{3}{4}$ av den samlede befolkningen i landet, slik at forskyvninger i inntektsfordelingen her vil ha særlig stor betydning. Ravallion og Chen (2000) har studert oppbygningen av husholdningsundersøkelsene nærmere og finner at de statistiske metodene som er benyttet overvurderer både nivået og økningen på inntektsulikheten.

Dette skyldes hovedsakelig to fenomener: Det benyttes offisielle priser som er lavere enn markedspriser for matvarer bøndene produseres til eget konsum og at det ikke justeres for økte boligpriser i pressområdet. Forfatterne har fått tilgang til grunndata i fire provinser i Sør-Kina. Når disse justeres ved å bruke regionale

markedspriser på jordbruksprodukter, boligverdsetting som reflekterer reell boligstandard og dessuten tar hensyn til reelle forskjeller i levestandard innen regionene, blir både økningen mindre og nivået på ulikhet lavere. I den offisielle statistikken økte Ginikoeffisienten fra 29 til 34 % i perioden 1985-90 for disse fire sørlige provinsene, mens forfatterens tilsvarende justerte tall var henholdsvis 27 og 29 %.

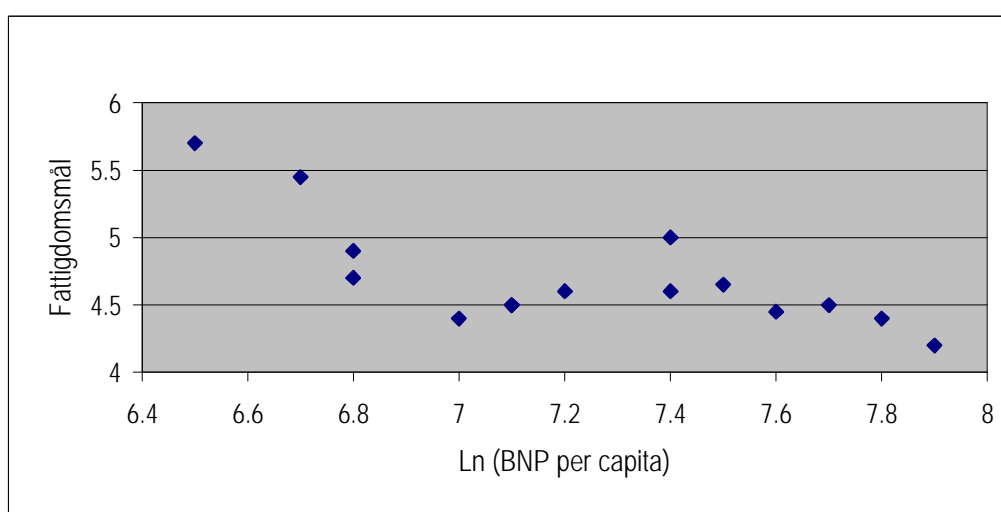
Det er likevel ingen tvil om at ulikheten i Kina har økt. Ginikoeffisienten for hele landet har økt fra 28 % i 1981 til 38 % i 1995 i følge offisiell statistikk. Under sosialismen var det stort sett bare partimedlemmer som nøy godt av en relativt høy levestandard. Landet gjennomgår imidlertid en sakte transformasjon mot markedsøkonomi. Lau et al. (2000) mener den karakteristiske to-spors utviklingen ("Dual track") hvor den statsdirigerte planproduksjonen holdes på et gitt historisk nivå, mens ytterligere produksjon enten skjer i nye private bedrifter eller ved "overtidsproduksjon" i statlige bedrifter som de har lov til å selge til frie markedspriser, borger for at ingen i realiteten får det dårligere selv om mange tjener mer. Dette står i skarp kontrast til utviklingen i andre tidligere kommunistiske land, f.eks. Russland, hvor en stor andel av befolkningen har blitt arbeidsledige eller fått reduserte lønninger. Forfatterne viser til bl.a. utviklingen i sysselsetningen utenfor jordbruket. Staten ansatte 112 millioner og det private 204 millioner mennesker i 1994. Størrelsesforholdet var omvendt i 1978 med 74 millioner i staten og 50 millioner i det private.

Figur 3.3: Ginikoeffisient for Kina, kilde: Verdensbanken (1997) basert på tall fra Kinas statistiske sentralbyrå og Verdensbanken.

Den offisielle grensen for absolutt fattigdom i Kina er satt til 0.70 internasjonale dollar i 1990 priser. Verdensbanken (1997) har utfra offisiell statistikk beregnet antall mennesker som har inntekt under dette nivået er redusert fra 270 millioner i 1978 til 70 millioner i dag. I løpet av den samme tiden er BNP-nivået omtrent firedoblet. Sammenhengen mellom BNP-vekst og fattigdomsreduksjon er imidlertid ikke entydig.

Figur 3.4 viser at personer under den absolutte fattigdomsgrense ble raskt redusert i perioden 1978-84 da deler av landbruket ble privatisert. Selv om BNP veksten lå på rundt 10% i perioden 1985-92 steg fattigdomsnivået. Verdensbanken (1997) fant at det personlige inntekten stagnerte i den samme perioden og andelen av BNP falt fra 60 % i 1984 til 45% i 1993. Den økte produksjonen ble med andre ord ikke realisert i konsum. I den siste perioden 1993-1995 ble antall fattige igjen sterkt redusert, noe som trolig skyldes generell økonomisk vekst særlig på landsbygda som har størst andel fattige. Yao (2000) finner i sine kalkulasjoner at den økonomiske veksten i løpet av de siste 20 årene har hatt en enda sterkere innvirkning på fattigdomsreduksjonen, siden forfatterens beregninger viser at antall fattige i 1978 var langt høyere enn de offisielle tallene, et sted mellom 600 og 790 millioner mennesker. Tilvarende kalkulasjoner for 1996 gir mellom 60 og 110 millioner mennesker som lever under den offisielle fattigdomsgrensen.

Figur 3.4 Sammenhengen mellom BNP-nivå og antall personer som lever i absolutt fattigdom i Kina i perioden 1978-95, begge indekser på logaritmisk form, kilde: Verdensbanken (1997).

3.3.5 OECD – empiri og teori

Både den empiriske og teoretiske forskningen på ulikhet er kommet lengst i OECD-landene. Samordning av nasjonale husholdningsundersøkelser i en database for komparative analyser er gjennomført for en del europeiske land i Luxemburg Income Study (LIS). Det er foretatt en rekke analyser av dette materialet der man særlig ønsker å forklare hvorfor tilsynelatende forskjellige land har opplevd forskjellig utvikling i ulikhet.

Nasjon	Periode	Gini Slutt år	Prosentpoeng endring	Dekomponerte bidrag i prosentpoeng.			
				Lønn	Kapital	Overføring	Skatt
Australia	1975/76-93/94	30.6	1.5	13.1	0.4	-2.6	-9.4
Belgia	1983-1995	29.9	0.7	-2.5	5.3	-0.4	-1.7
Canada	1973-1994	28.4	-0.1	3.3	2.5	-0.6	-5.1
Danmark	1983-1994	21.7	-1.1	1.7	-2.1	-1.6	0.9
Finland	1986-1995	23.1	1.9	-5.5	8.2	-1.6	0.9
Frankrike	1979-1990	29.1	-0.5	..	..	..	..
Tyskland	1984-1994	28.2	1.7	-3.2	4.4	-1.5	2.0
Italia	1984-1993	34.5	3.9	-1.3	6.1	1.4	-2.3
Japan	1984-1994	26.5	1.2	1.3	0.7	0.5	-1.3
Nederland	1977-1994	25.3	2.7	7.9	-3.9	-2.3	1.0
Norge	1986-1995	25.6	2.2	..	..	..	..
Sverige	1975-1995	23.0	-0.2	-8.5	0.7	4.3	3.3
USA	1974-1995	34.4	3.1	5.5	-0.1	0.5	-2.9

Tabell 3.4: Prosentpoengs endring i Ginikoeffisient for disponibel husholdningsinntekt i 13 OECD-land, KPI-deflaterte størrelser, med forskjellige kilder relative betydning for endringen.

Kilde: OECD (1999), tabell 4 s. 71.

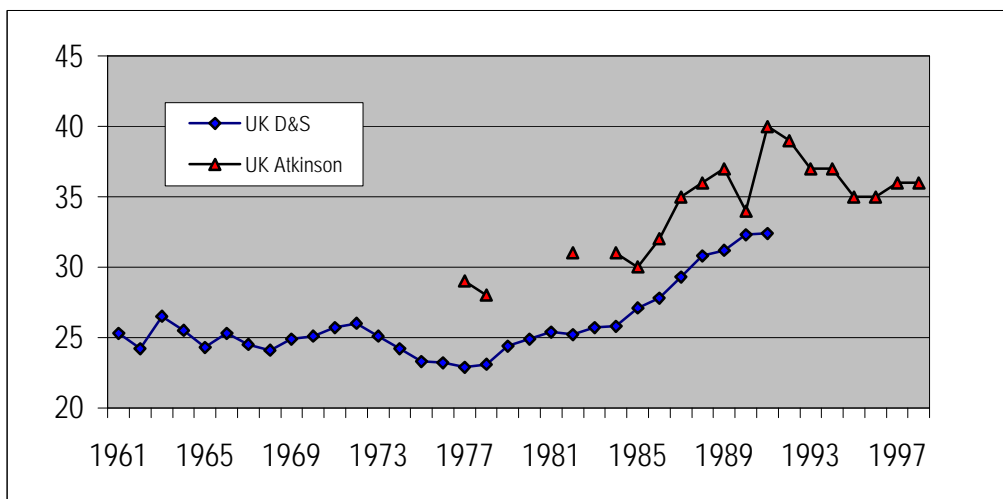
OECD (1999) regner ut Ginikoeffisient for ekvivalent disponibel husholdningsinntekt som justerer for antall husholdningsmedlemmer. De fire hovedinntektskomponentene som er inkludert er lønn; kapitalinntekt hvor inntekt fra eget firma og realisert eiendomsinntekt (inkl. private pensjonsinntekter) inngår; overføringer, direkte monetære bidrag fra det offentlige; skatt, direkte skatter uten moms og andre indirekte skatteklender. Det fremkommer her et relativt nyansert bilde av endringer i ulikhet. Ulikheten er gått ned i land som Canada, Danmark, Frankrike og Sverige, mens de resterende har opplevd en økning i ulikheten. Den mest dramatiske økningen er som forventet i USA og Italia, mens ulikheten er mest redusert i Danmark.

Når vi dekomponerer den samlede endringen i Ginikoeffisienten, blir bildet enda mer sammensatt siden de forskjellige komponentene kan virke i forskjellige retninger. Markedsavlønningen har økt sterkt i land som Australia, Nederland og USA. Gottschalck og Smeeding (1997) har studert lønninger i private bedrifter og finner at det har blitt større forskjeller i timelønnen til mannlige fulltidsansatte, men at dette i noen grad har blitt kompensert ved at flere husholdningsmedlemmer har gått ut i arbeid. Endringer i etterspørselen mellom høyt og lavt utdannet arbeidskraft der særlig av-industrialisering, økt internasjonal konkurranse på lavkostprodukter og skjev teknologisk vekst, har som tidligere omtalt medført relativt lavere etterspørsel etter lavt utdannet arbeidskraft. Forfatterne finner imidlertid at endringer på tilbudssiden har vært avgjørende for om dette har medført økte forskjeller i markedsavlønning. De fremhever at utdanningsrevolusjonen går tregere, dvs. andelen unge som tar høyere utdanning øker ikke like fort som tidligere, og dette vil dermed medføre en høyere avkastning på utdanning. De finner også at avlønning som følge av arbeidserfaring har økt, noe som kan skyldes lavere fagforeningsmakt. Aghion et al. (1999) viser at forholdstallet mellom inntekten til de 10 % høyest og 10 % lavest lønnede av mannlige arbeidere økte fra 2.53 til 3.21 i UK mellom 1980 og 1990, og tilsvarende fra 4.76 til 5.63 i USA over samme tidsrom.

Samtidig viser det seg at kapitalavkastning og inntekter fra eget firma har blitt en viktigere faktor for inntektsulikheten i disse landene, mens overføringer og skatter partielt har medført en mer egalitær inntektsfordeling fra 1970/80-tallet og frem til midten av 1990 for de fleste OECD land. Det er særlig overraskende at endringene i skattesystemene i USA har medført større likhet. Ifølge Gottschalk og Smeeding (1997) ble reduksjonen i skatter for høyinntektsgrupper på 1980-tallet kompensert med skattefritak for de grupper som kom dårligst ut. På 1990 tallet har dessuten skattetrykket økt igjen.

En viktig faktor for endringen i ekvivalent disponibel husholdningsinntekt som justerer for antall husholdningsmedlemmer, er demografiske og sosiale endringer. En sterk økning i enslige husholdninger og husholdninger med kvinnelig overhode (som regel enslige mødre) på 1970-tallet har medført en økning i antall husholdninger og dermed gjennomsnittlig færre medlemmer. Dette kan også være en av grunnene til at endringer i overføringer fra staten for de fleste land har medført en flatere inntektsfordeling i tabell 3.4, selv om utgifter på sosiale programmer har gått ned fra 1985 til 1990/91 ifølge Gottschalk og Smeeding (1997). De nordiske landene, samt New Zealand, utgjør unntakene men dette skyldes trolig automatisk kompensering i økonomiske nedgangstider har medført mer overføringer

UK som er et av de landene hvor man forventer størst endring i ulikhet, men beklageligvis mangler man ulikhetsmål for dette landet i OECD (1997). Ved å sammenstille opplysninger fra Atkinson (1999) og Deininger og Squire (1996) som dog benytter noe forskjellige husholdningsinntektsbegreper, finner vi at økningen i ulikhet trolig var en enkeltstående episode på midten av 1980-tallet, før det flatet ut, evt. ble redusert.

Figur 3.5: Ginikoeffisient for husholdningsinntekt i Storbritannia.
Kilde: Deininger og Squire (1996) og Atkinson (1999).

3.3.6 Empiriske analyser av årsaker til ulikhet

En underliggende spørsmålsstilling i globaliseringsdebatten er om de svakere grupper nyter godt av den eventuelle økonomiske veksten som måtte følge av mer åpenhet. Deininger og Squire (1996) har hentet ut de enkelte episodene med Ginikoeffisienter for enkeltland hvor avstanden er minst 10 år (f.eks. 1976 og 1986). De fant 88 slike tidsperioder hvor den økonomiske veksten var positiv og 7 episoder hvor den var negativ. Det er altså ingen klar sammenheng å finne i det første tilfellet: ulikheten går opp i halvparten av tilfellene, mens den går ned i den andre halvparten. Når de ser på inntekten for de fattigste, dvs. femtedelen av befolkningen med lavest inntekt, er sammenhengen positiv, i hele 77 tilfeller økte deres gjennomsnittlige inntekt og i bare 11 tilfeller opplevde de en forverring i perioder med økonomisk vekst. Virkningen på både inntektsfordelingen og inntektsnivået for de fattigste i episodene med nedgangstider er derimot negativ i 5 av de 7 episodene. Det er med andre ord vanskelig å finne en direkte sammenheng mellom økonomisk vekst og inntektsfordeling og inntektsforskjellene uventet stabile sett i forhold til den sterke BNP-økningen.

Ravallion og Chen (1997) benytter data fra et noe mindre utvalg av husholdningsundersøkelser og ser dessuten på et kortere tidsrom, 1981-94. Ut fra 109 husholdsundersøkelser klarer de å konstruere 74 sett med ulikhetsobservasjoner som går over minst to år der målingene er foretatt på nøyaktig samme måte. En regresjonsanalyse viser at jo større økningen i landets gjennomsnittsinntekt er, jo mer vil ulikheten bli redusert. Tilsvarende vil negativ økonomisk vekst medføre større ulikhet. Denne sammenhengen er imidlertid svakt signifikant, og forklaringskraften forsvinner hvis Øst-Europa og Sentral-Asia holdes utenfor. Det kan forsvares siden overgangen til markedsøkonomi kan oppfattes som en ekstrem situasjon. Samtidig hra også selve datamaterialet blitt mindre troverdig. Disse observasjonene ligger nemlig i den negative enden, dvs. BNP-nedgang og økning i ulikhet. Forfatterne finner en mer entydig sammenheng mellom økning i gjennomsnittlig inntekt og reduksjon i fattigdom. 10 % økning i gjennomsnittlig levestandard mellom to perioder vil medføre at andelen av befolkningen som levde på under 50 % av gjennomsnittlig levestandard i utgangsåret reduseres med litt over en fjerdedel. Signifikansen av dette resultatet svekkes ikke ved å utelate Øst-Europa og Sentral-Asia. Ved bruk av et absolutt fattigdomsmål på en kjøpekraftsparitetsjustert internasjonal \$ i 1985-verdi, finner forfatterne at andelen av befolkningen som har mindre enn dette målet, er redusert fra 31 til 29 %.

Li et al. (1998) observerer tilsvarende relativt konstant inntektsfordeling uavhengig av økonomisk vekst innen land, men til dels store forskjeller i ulikhetsnivå mellom land. Det medfører at økonomisk vekst vil trekke flere ut av fattigdommen i land med relativt høy grad av inntektslikhet, mens økonomisk vekst har mindre innvirkning på fattigdom i land med stor ulikhet. Forfatterne finner støtte for begge påstandene i datamaterialet i Deininger og Squire (1996). De finner også grunnlag for å hevde at ulikhet i utgangspunktet vil medføre mindre vekst, både ut fra argumenter som baserer seg på politisk økonomi og argumenter som relaterer seg til kreditimperfeksjoner.

Barro (1999) finner i en tverrsnittstudie holdepunkter for at ulikhet hindrer vekst for relativt fattige land, men fremmer vekst i rikere land. Dette skjer trolig fordi

imperfeksjoner som følger med skjev inntektsfordeling, er mindre fremtredende i utviklede land, mens en skjev utvikling derimot vil fremme økonomisk effektivitet.

3.4 Konklusjon

Til tross for sterk økonomisk vekst i historisk perspektiv for de fleste land i verden de siste 30 år, er det til dels overraskende hvor godt de økte konsummulighetene er fordelt. Endringen i inntektsfordelingsmålet Ginikoeffisient er forholdsvis liten for de aller fleste land i verden. Det er to vesentlige unntak: Inntektsulikheten i Afrikanske land har økt betraktelig i de siste to tiårene, men dette kontinentet har også vært preget av økonomisk tilbakegang i den samme perioden. Tilsvarende har omleggingen av den økonomiske strukturen fra sentraldirigert kommunisme til “fri” kapitalisme gitt voldsomme utslag i inntektsfordelingen. Dette kan til dels skyldes manglende økonomisk vekst som følge av overgangsproblemer, men det er også verd å legge merke til at disse statene fremdeles er blant de mest egalitære i verden. Utviklingen i Latin-Amerika er på den andre siden positiv, men ulikheten i latinamerikanske land var i utgangspunktet langt høyere enn noe annet sted i verden.

En påtagelig karakteristikk ved utviklingen er også at ulikheten økte sterkt på 1980-tallet i den vestlige delen av verden, men så avtok litt fra midten av 1990-tallet. Dette indikerer at vi inntektsforskjellene ikke bare øker og øker, men heller at landene har stabilisert seg på et litt høyere nivå.

Kapittel 4: Levekår og inntekt – to sider av samme sak?

4.1. Introduksjon

Er inntekt et dårlig mål på velferd? Dette er en mulig innvending mot analysen i de to foregående kapitlene. Kanskje er det slik at inntektsmål gir et skjevt bilde av global ulikhet, og at andre mål på velferd kan gi et forskjellig bilde? Slike spørsmål var en viktig grunn til at UNDP i 1990 begynte med den årlige publisering av sin indeks for menneskelig utvikling (Human Development Index - HDI) (se UNDP 1990). HDI-indeksen er et gjennomsnitt av mål som gjelder inntekt, utdanning og forventet levealder. Den gir derfor et bredere mål på velferd enn inntekt alene.

Tema for dette kapitlet er derfor: Gir andre velferdsmål enn inntekt, eller eventuelt HDI-indeksen, et annet bilde av global ulikhet enn det vi fant i kapittel 2? For å finne ut om dette er tilfelle, vil vi analysere utviklingen i forventet levealder og skoledeltakelse i den samme førtiårsperioden. Dessuten vil vi undersøke sammenhengen mellom inntekt og andre levekår, og sammenfatte dokumentasjon om hvordan HDI-indeksen har utviklet seg over tid. Som vi skal se, har tendensen i retning av mindre global ulikhet vært enda sterkere for levekår enn for inntekt. Våre konklusjoner fra kapittel 2 blir derfor ikke svekket - snarere styrket. Resultatene gir også støtte til at kjøpekraftsjusterte inntektsmål bør brukes i analysen av global ulikhet; faktisk er det slik at inntekten alene fanger opp en stor del av variasjonen i HDI-indeksen.

Analysen av levekår kaster også lys over betydningen av ulikhet innad i land: Hvis økonomisk vekst bare kommer et fåtall rike i de enkelte land til gode, kunne det hende at forbedringen i levekår for befolkningsgjennomsnittet var svakere enn det inntektsveksten skulle tilsi. Når dette ikke er tilfelle, tyder det på at denne hypotese ikke treffer generelt. Det fins likevel unntak fra dette bildet; for utdanning fins eksempler på grell ulikhet innad i enkelte land.

Vi forventer at inntekten påvirker andre indikatorer for levekår, og at det er en positiv statistisk sammenheng mellom inntekt og andre mål på levekår. Det er likevel ingen grunn til å anta at velferd og inntekt er det samme. Det er flere grunner til dette:

For det første er det mulig at det for den enkelte husholdning finnes terskelnivåer for inntekten; et visst minimum er nødvendig for å få nok mat og klær; et annet nivå kan være nødvendig for å sikre grunnleggende skolegang; et enda høyere nivå trengs for å anskaffe varige konsumgoder som bil osv. Intuitivt kan vi forvente at grensenytten av inntekt er avtakende; en krone i økt inntekt betyr mer for fattige enn for rike. Hvis dette er riktig, kan vi forvente at indikatorer for levekår vokser med

inntekten, men at økningen blir gradvis svakere jo høyere inntekten er. Som vi skal se, er dette tilfellet for de indikatorer vi vil studere.

En annen grunn til at inntekt og velferd kan utvikle seg forskjellig, finner vi i endringer i teknologi eller ulikheter i teknologi mellom land. Mer effektiv teknologi betyr at man kan "få mer ut av" en gitt inntekt i form av velferd. Betydelige framskritt innenfor helseteknologi - for eksempel vaksiner, behandling av sykdommer og kunnskap om disse - kan bety store velferdsforbedringer uten at dette fullt ut gjenspeiles i inntekten. Vi vil i den påfølgende analyse se at forventet levealder har økt betydelig også i land som ikke har hatt sterk inntektsvekst. Teknologiske endringer kan være en av forklaringene på dette. Globalisering kan innebære bedre global spredning av teknologi. Bistand til helse kan spille en viktig rolle.

En tredje grunn til at velferd ikke er en enkel funksjon av inntekten, er at helse, utdanning og velvære kan påvirke produktiviteten. På den ene siden gir økt inntekt grunnlag for høyere velferd i form av helse, utdanning og velferd, på den andre siden er disse forutsetninger for effektiv produksjon og dermed øking i inntekten. Påvirkningen går dermed begge veier.⁴⁵ Dette betyr at det kan være en kompleks sammenheng mellom inntekt og andre indikatorer på velferd. For levealder vil for eksempel en økning opp til et visst nivå kunne være entydig bra for samfunnets produksjon per innbygger, men når det blir svært mange gamle utenfor produktiv virksomhet, er det ikke lenger sikkert at dette er tilfelle.

En fjerde grunn til at inntekt ikke fanger opp viktige aspekter ved velferd, er omfanget av økonomisk aktivitet utenfor markedøkonomien. Dette kan omfatte produksjon av tjenester i husholdningene, og det kan omfatte "svart økonomi" og aktivitet i "uformell sektor". Siden den uformelle økonomien er relativt sett mest omfattende i fattige land, kan indikatorer på velferd utenom inntekt være viktige for å fange opp dette.

Sist, men ikke minst er det slik at "penger ikke er alt": Den subjektive oppfatning av velferd kan påvirkes av andre forhold enn tilgangen på materiell velstand. For eksempel kan det hende at folk sammenlikner seg med andre, eller med hvordan de hadde det før, og at dette er viktig for opplevelsen av velferd. Det finnes en del nyere forskning om "lykke" som vektlegger slike subjektive oppfatninger om velferd. Dette er interessant og viktig, men det ville bli for omfattende dersom vi skulle ta med dette aspekt i vår analyse av forskjeller mellom rike og fattige land. Vi vil kort omtale en del forskning om negative sider ved økonomisk vekst, men ikke gå mye inn på dette. Forventet levealder kan antas å være påvirket av slike negative sider ved vekst (stress, forurensning og liknende), og slike aspekter vil derfor være indirekte berørt i analysen av levealder.

Det er derfor en kompleks sammenheng mellom inntektsnivåer og velferd. I dette kapitlet vil vi undersøke enkelte viktige indikatorer for velferd og utvikling og sammenholde dette med inntektsutviklingen. En omfattende analyse av årsakssammenhenger ligger utenfor dette arbeidets rammer. Når vi i tolkningen av statistiske resultater bruker uttrykk som at forventet levealder "forklares" av inntektsnivå, vil det gjelde kun i statistisk forstand, og ikke i kausal forstand. Det fins

⁴⁵ Økonomisk kan dette uttrykkes som positive eksternaliteter, slik at produksjonen av visse goder øker produktiviteten i økonomien.

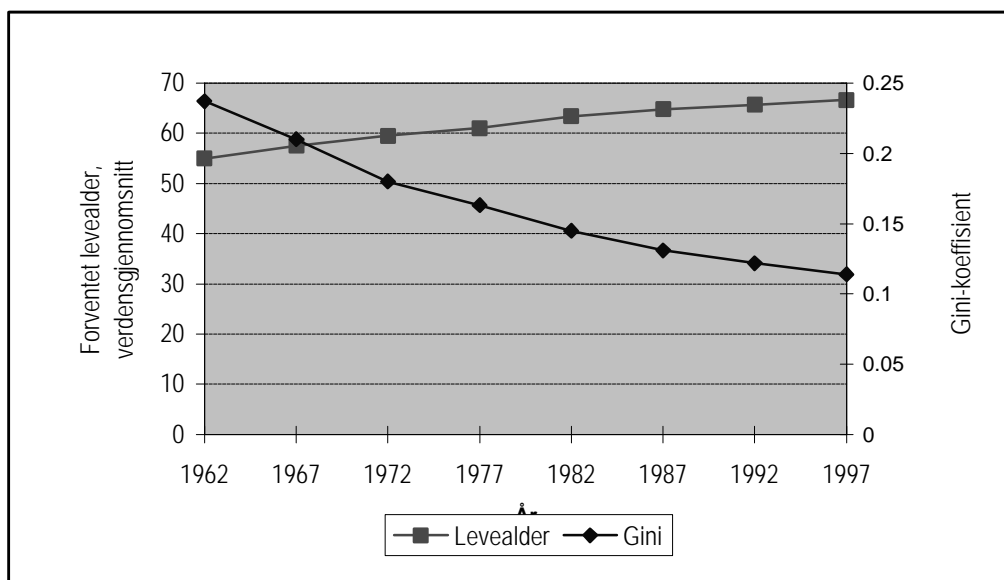
en omfattende litteratur som mer spesifikt analyserer årsakene til endringer i f.eks. helse og utdanning. Fordi målet i denne sammenheng er en makropreget statistisk analyse, vil vi bare i begrenset grad drøfte denne mer spesifikke litteraturen.

Vi fokuserer i det følgende spesielt på levealder (avsnitt 4.2) og utdanning (avsnitt 4.3), dels fordi dette er sentrale indikatorer som er vektlagt i andre studier, og dels fordi det fins relativt gode data. I avsnitt 4.4 drøfter vi mer summarisk en del andre indikatorer for helse og utvikling. I avsnitt 4.5 drøfter vi HDI-indeksens metodiske grunnlag og betydning, samt dens utvikling over tid. Avsnitt 4.6 konkluderer.

4.2. Global utvikling i forventet levealder

Utviklingen i forventet levealder er et nyttig utviklingsmål fordi det er et enkelt og sammenfattende mål på helsetilstand. Forventet levealder er en funksjon av dødelighetsrater for de ulike aldersgruppene. Redusert barnedødelighet og forlenget levealder som følge av bedre ernæring, vaksiner og helse generelt er de viktigste faktorer som påvirker endringer i levealderen. Vi vil i denne analysen ikke gjennomføre en detaljert analyse av de mer spesifikke årsaker til endringer i dødelighet på ulike alderstrinn (for en oversikt, se Verdensbanken (1993)). Målsetningen her er å bruke forventet levealder som en indikator på velferdsforskjeller mellom land.

Et problem med analysen av forventet levealder kan være svært lange tidsetterslep mellom faktorer som endrer levealderen, og dens aktuelle endring. Mens for eksempel redusert barnedødelighet slår ut raskt, vil effektene av for eksempel investeringer i produksjon av mer næringsrik mat først slå sterkt ut mange år senere for den aktuelle kohort. I litteraturen har enkelte hevdet at tidsetterslepet kan være på mange tiår (se referanser i Easterly (1999, 5)).

Figur 4.1: Utvikling i global forventet levealder, samt Gini-koeffisient for ulikhet i forventet levealder mellom land.

Figur 4.1, basert på data fra Verdensbanken⁴⁶, viser utviklingen i gjennomsnittlig forventet levealder i verden med femårsintervaller fra 1962 til 1997. Videre er det beregnet en Ginikoeffisient for ulikhet mellom land med hensyn til forventet levealder. Selv om dette mål først og fremst har vært brukt for sammenlikning av inntekt, kan det brukes også for levealder. Høyere tall betyr mer ulikhet.⁴⁷ Tabell 4.1 gir resultatene.

År:	Gini-koeffisient:	Levealder:
1962	0,237	55,0
1967	0,210	57,5
1972	0,180	59,5
1977	0,163	61,0
1982	0,145	63,4
1987	0,131	64,8
1992	0,122	65,7
1997	0,114	66,6

Tabell 4.1: Verdens gjennomsnittlige forventede levealder, samt Gini-koeffisient for ulikhet i levealder, 1962-97.

Resultatene viser at:

-gjennomsnittlig forventet levealder har økt fra 55 år i 1962 til 67 år i 1997, med andre ord har økningen vært på mer enn 20 prosent

-global ulikhet i forventet levealder har blitt vesentlig redusert, ved at Gini-koeffisienten har falt fra 0,24 i 1962 til 0,11 i 1997

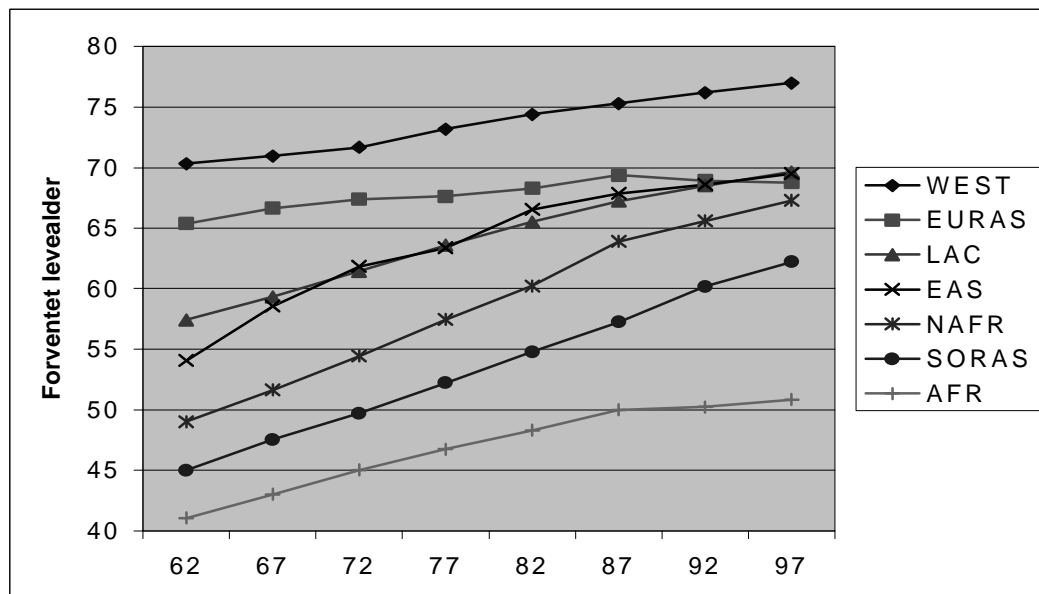
-forbedringen var sterkest i den tidligste halvdel av perioden.

Det er på sett og vis mindre oppsiktsvekkende at ulikheten er redusert for levealder enn for inntekt. Grunnen til dette er at "det er grenser for hvor gamle folk kan bli". De rike landene hadde allerede i 1962 relativt høy forventet levealder. Potensialet for økning i levealderen er naturligvis høyest når den er lav i utgangspunktet. Likevel viser resultatene med all tydelighet at i den grad levealder er et uttrykk for velferd, har verden iallfall i gjennomsnitt i perioden blitt et bedre sted å være.

⁴⁶ World Bank Development Indicators 1999; data for forventet levealder samt totalbefolkning for ulike land. Forventet levealder er definert som det antall år et nyfødt barn forventes å leve dersom dødelighetsmønsteret ved fødselstidspunktet forblir konstant gjennom hele levealderen. Dersom ikke annet er oppgitt, er datagrunnlaget for alle senere beregninger og figurer denne kilde. Dette inkluderer også analysen av utdanning.

⁴⁷ Se kapittel 2 for en omtale av hvordan Ginikoeffisienten beregnes. I stedet for "andel av verdens samlede inntekt" bruker vi her landenes "andel av verdens samlede levealder" på den vertikaleaksen når Lorenz-kurven konstrueres. Vi bruker her 30 år som en minimumsalder, ettersom laveste observasjon vi har er i underkant av 32 år. Landenes andel av verdens samlede levealder ut over 30 år blir da *landets befolkning multiplisert med landets forventede levealder ut over 30 år* dividert med *summen av disse produkter for alle land*.

Figur 4.2: Forventet levealder for ulike grupper av land 1962-1997.

Gini-koeffisienten sier at det er blitt mindre ulikhet, men gir liten intuisjon om hvor sterk denne tendensen er. Sammenlikning av forventet levealder i industri versus utviklingslandene gir en illustrasjon: I 1960 tilsvarte u-landenes forventede levealder 60% av nivået i industrilandene, mens det i 1993 var 82% (UNDP 1996, 151). Blant utviklingslandene er det betydelig variasjon mellom ulike grupper. Utviklingen for ulike hovedgrupper av land framgår av figur 4.2.

Landgruppene er:

WEST – Vest-Europa, USA og Canada (27 land)⁴⁸

EURAS – Øst-Europa og Sentral-Asia (29 land)

LAC – Latin-Amerika og Karibia (42 land)

EAS – Øst-Asia og Stillehavsregionen (34 land)

NAFR – Nord-Afrika og Det nære østen (20 land)

SORAS – Sør-Asia (8 land)

AFR - Afrika sør for Sahara (50 land)

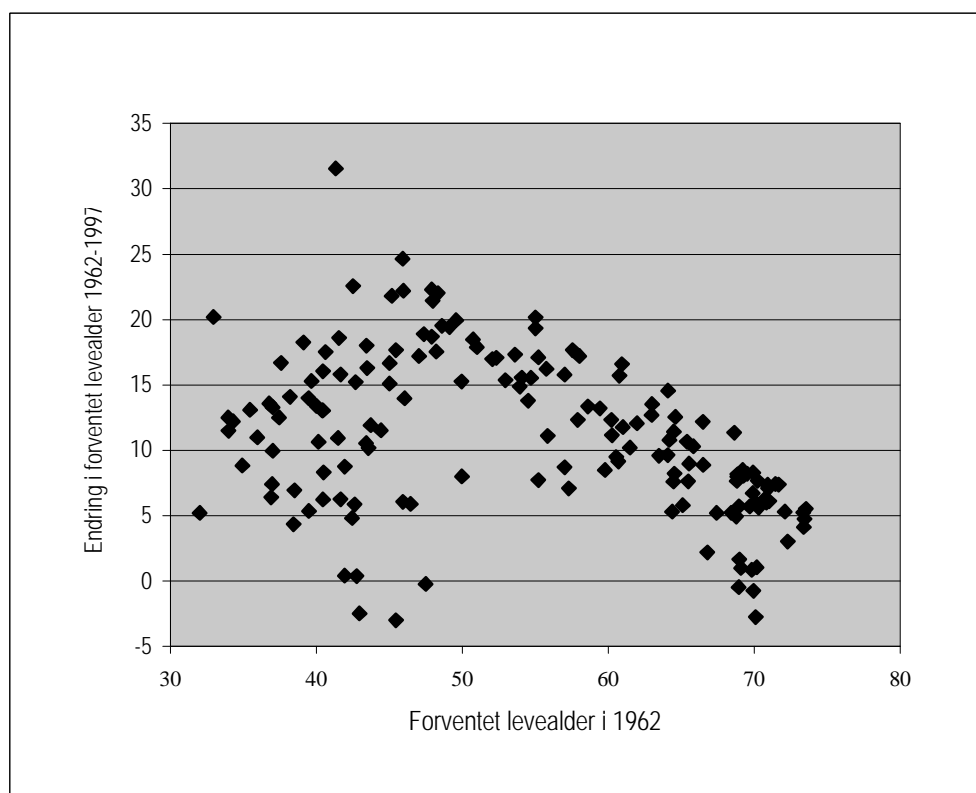
Figuren viser at det for alle gruppene har vært en økning gjennom hele perioden. Spesielt for Latin-Amerika, Øst-Asia/ Stillehavsregionen, Nord-Afrika/ Midt-Østen og Sør-Asia har veksten vært sterk. For Øst-Europa og Sentral-Asia ser vi en *nedgang* i forventet levealder etter 1987 - det vil si etter Sovjetunionens sammenbrudd. Selv om det også for Afrika sør for Sahara har vært en klar vekst over hele perioden, forventet levealder her klart lavest. Etter 1987 har framgangen her dessuten vært moderat.

Den betydelige økning i forventet levealder i fattige land er bemerkelseverdig også på bakgrunn av at det i verden som helhet og spesielt i utviklingslandene har vært en kraftig befolkningsvekst i perioden. Fra 1962 til 1997 økte verdens befolkning fra 3,1 til 5,8 milliarder. Befolkningsveksten var sterkest i første halvdel av perioden. Blant utviklingslandene var befolkningsveksten sterkest i Afrika og

⁴⁸ Tallene viser hvor mange land som er omfattet av gruppen. På grunn av manglende data kan det være en viss variasjon i hvor mange land som dekkes i ulike beregninger. For 1982-97 dekker våre data 99-100 prosent av verdens befolkning, mens de for 1962-77 dekker 92-95 prosent.

svakest i Øst- og Sørøst-Asia, med Latin-Amerika og Sør-Asia (inkludert India) mellom disse to. Befolkningsveksten innebærer at en gitt inntekt må fordeles på flere, og at det dermed trengs sterkere økonomisk vekst for å øke inntekt og velferd per innbygger.

Selv om det har vært en dramatisk økning i forventet levealder i verden i perioden, finner vi en del land der utviklingen har vært svak. Et inntrykk av variasjonen mellom land får vi i figur 4.3, som viser endring i forventet levealder fra 1962 til 1997 (i antall år, y-aksen), sammenholdt med forventet levealder i 1962 (x-aksen).

Figur 4.3: Endring i levealder 1962-1997 vs. levealder i 1962.

Figuren viser tilnærmet en omvendt V: For de landene som hadde en forventet levealder over 49 år i 1962, er endringen negativt korrelert med forventet levealder i 1962. For de som hadde lavere forventet levealder i 1962, er sammenhengen motsatt.⁴⁹ Økningen i forventet levealder har med andre ord vært sterkest for de landene som lå midt på treet i 1962. Vi vil komme nærmere tilbake til denne sammenheng, som er viktig for analysen.

Figuren viser at et fåtall land har opplevet en reduksjon i forventet levealder i perioden, eller en meget svak vekst. Dette omfatter en del fattige land i Afrika som er rammet av krig, katastrofer eller AIDS-epidemien (til venstre i figuren). Videre

⁴⁹ Dette kan bekreftes av en enkel regresjon der vi innfører en dummyvariabel som skiller mellom de to gruppene. Vi får en helning på $-0,59$ for den høyre del av figuren, og $0,35$ for den venstre. Begge er signifikante på 1%-nivået, og justert R^2 er på $0,34$ (lavt p.g.a. avvikerne).

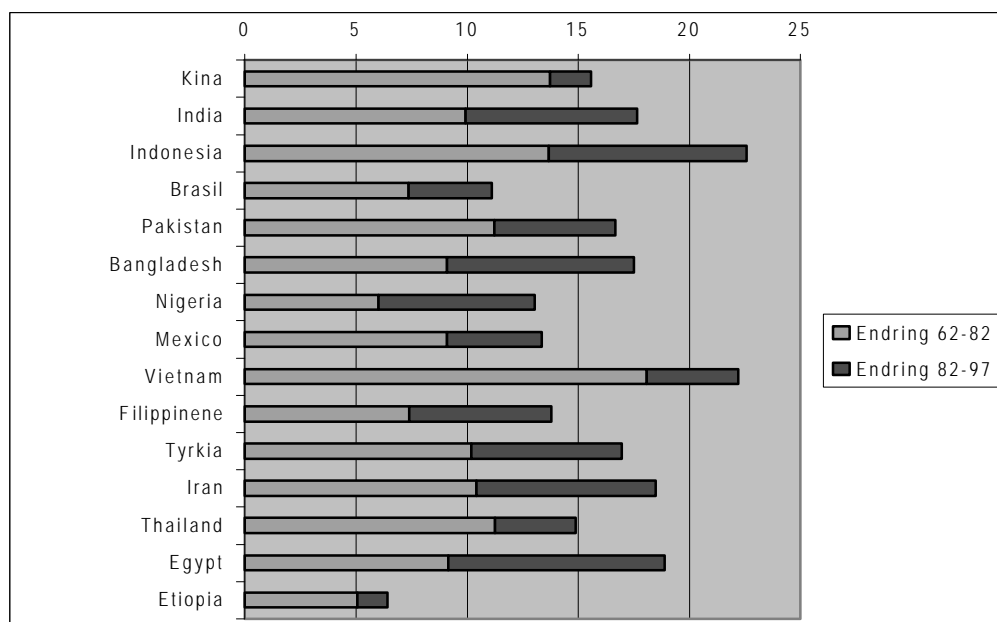
omfatter det en del land i Øst-Europa der forventet levealder har sunket (fra et høyt nivå) etter jernteppets fall. Tabell 4.2 viser hvilke disse er:

Land	1962	Endring
Uganda	45,5	-3,0
Ukraina	70,1	-2,8
Ruanda	43,0	-2,5
Latvia	70,0	-0,7
Hviterussland	68,9	-0,5
Botswana	47,5	-0,2
Zambia	42,8	0,4
Burundi	42,0	0,4
Bulgaria	69,9	0,9
Estland	69,1	1,0
Litauen	70,2	1,0
Ungarn	69,0	1,6

Tabell 4.2: Land der endring i forventet levealder fra 1962 til 1997 er lavere enn +2 år.

De fem afrikanske landene i tabellen er alle hardt rammet av AIDS: Mellom 8 og 25 prosent av deres voksne befolkning var i 1997 smittet av HIV (UNAIDS/WHO 1998, 64 ff.). Av de 30 land i verden der mer enn 3% av den voksne befolkningen var smittet av HIV i 1997, var 28 i Afrika sør for Sahara. For disse 28 var den forventede levealderen i gjennomsnitt uendret fra 1987 til 1997. Dette skyldtes økt levealder i store land som Nigeria og Sør-Afrika; bak gjennomsnittet skjuler det seg at levealderen i denne tiårsperioden falt i hele 19 av landene. Det ekstreme tilfellet er Botswana, der 25% av den voksne befolkningen var HIV-smittet i 1997 (ibid., 45) og der forventet levealder falt med 13,5 år i tiåret 1987-1997. For Botswana utgjør AIDS-epidemien en katastrofe som undergraver resultatene av en relativt god økonomisk utvikling. Det er likevel viktig å understreke at de ekstreme eksemplene ikke er representative. Dessuten er dødeligheten som følge av AIDS redusert som følge av bedre behandlingsmetoder. En del av disse behandlingsmetoder er imidlertid kostbare, og det kan derfor avhenge av økonomi hvor lavt dødelighetstallene for HIV-smittede kan komme i hvert enkelt land.

AIDS-epidemien bidrar i høy grad til at utviklingen i forventet levealder på verdensbasis var svakest mot slutten av perioden vi studerer. En annen årsak til denne utvikling var det økonomiske kollaps i Øst-Europa og det tidligere Sovjetunionen, der hele 11 land opplevde en (moderat) reduksjon i forventet levealder i tiåret 1987-1997. Dette skjedde også i Nord-Korea og Irak. Forventet levealder falt dermed i tilsammen 31 land i dette tiåret. På tross av disse negative eksempler har flertallet av land i verdensøkonomien opplevd en betydelig økning i forventet levealder i perioden. Hele 46 land har hatt en økning på mer enn 15 år. Landene med sterkest økning er Oman (31,5), Saudi-Arabia (24,6), Indonesia (22,6) og Libya (22,3). For gjennomsnittlig forventet levealder i verden betyr det mye at forventet levealder i Kina har økt med 15,6 år (fra 54,1 til 69,7), og at levealderen i India har økt med 17,7 år (fra 45,5 til 63,1). Figur 4.4 viser utviklingen for de 15 folkerikeste utviklingsland (rangert etter folketallet i 1997).

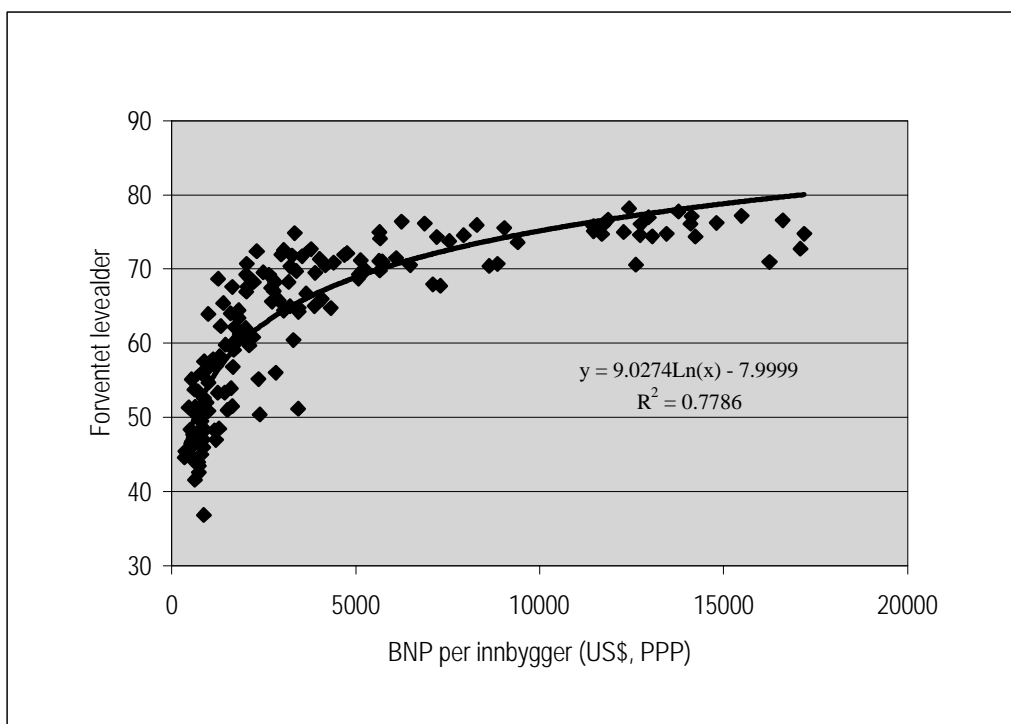

Figur 4.4: Endring i forventet levealder for de 15 folkerikeste u-land 1962-1997.

I figuren er endringen dekomponert i to perioder, 1962-82 og 1982-97. Et flertall av landene opplevde en betydelig forbedring i begge perioder. Vi ser imidlertid at for Kina, Vietnam, Thailand, Etiopia og i noen grad Brasil skjedde det meste av forbedringen før 1982. For Kina og Vietnam, der integrasjon i verdensøkonomien og økningen i BNP har skutt fart i den siste perioden, kan det m.a.o. neppe være "globaliseringen" som har vært hovedårsaken til at levealderen har økt. Av de folkerikeste u-landene er det bare Etiopia – et av verdens fattigste land – som har hatt en svak utvikling i perioden. Den svake utvikling i siste del av perioden er påvirket av at 9% av Etiopias voksne befolkning i 1997 var HIV-smittet (UNAIDS/WHO 1998, 64 ff.).

En inngående analyse av årsakene til endringer i forventet levealder er utenfor rammene av dette arbeid. Vi vil imidlertid studere noe nærmere sammenhengen mellom inntekt og levealder, ettersom dette har spesiell relevans for den senere drøfting av HDI-indeksen. Det er særlig relevant i forbindelse med globalisering, ettersom en mulig sammenheng mellom levealder og globalisering kunne oppstå dersom globalisering påvirker inntekt, og dette så påvirker levealder. Som nevnt innledningsvis i kapitlet er sammenhengen antakelig mer komplisert enn dette.

En første observasjon er at det for hvert enkelt år er en relativt klar sammenheng mellom levealder og inntekt. Figur 4.5 viser denne sammenheng for 1987, som er det året der sammenhengen er sterkest blant de åtte observasjoner over tid som vi benytter.

Figur 4.5: Levealder versus inntekt i 1987.

Det er en klart positiv korrelasjon mellom inntekt og forventet levealder; men slik at variasjonen i levealder er liten for inntektsnivåer over 5000 kjøpekraftsjusterte dollar. En logaritmisk kurve, som vist i figuren, forklarer 78% av variasjonen i levealder. Denne sammenhengen er sterkest i det året som er vist; forklart varians for 1962 er 58%, mens tallet for 1997 er 74%. I løpet av perioden 1962-87 er det m.a.o. slik at levealder i stadig større grad forklares av inntekt.

En tentativ empirisk analyse (se Vedlegg C1) viser at 65% av endringene i forventet levealder over perioden 1962-1997 forklares av en likning som omfatter endringer i inntekt; spredning av AIDS; samt en tidstrend.

En fordobling av inntekten gir en økning i forventet levealder på rundt fire år. For hver prosent av den voksne befolkning som ble smittet av AIDS, sank forventet levealder med mer enn et halvt år.

For land som i 1962 hadde forventet levealder under 67 år, var det i gjennomsnitt en økning i levealderen fram til 1997 på hele 11 år som skjedde uavhengig av endringer i inntekten. Det er naturlig å tolke dette som en virkning av bedre medisinsk teknologi, eller spredning av slik teknologi til utviklingsland. Som en illustrasjon på hva dette innebærer i praksis, kan vi som eksempel ta utviklingen for fattige land: Vi velger da ut landene i verden som i 1962 hadde en inntekt per innbygger under 2000 kjøpekraftsjusterte dollar - vi har her de nødvendige data for 75 land. Forventet levealder for disse landene økte i gjennomsnitt (veiet for befolkning) fra 49 år i 1962 til 64 år i 1997. Analysen ovenfor predikerer at disse landenes levealder i gjennomsnitt burde øke med 6,5 år som følge av inntekten i gjennomsnitt ble tredoblet; øke med 11 år som følge av en generell endring over tid; og reduseres med 0,7 år som følge av AIDS. Analysen tilsier

dermed at disse landenes levealder burde øke med tilsammen 16,8 år i perioden - litt høyere enn den observerte økning på 15 år. En reservasjon mot analysen er at det - som nevnt innledningsvis - er en toveis-sammenheng mellom helse og inntekt. Det ovenstående er basert på en tentativ statistisk analyse som ikke gjør noe forsøk på å komme til bunns i dette. Det er også knyttet en viss usikkerhet til de tallmessige anslagene, som må betraktes som foreløpige.

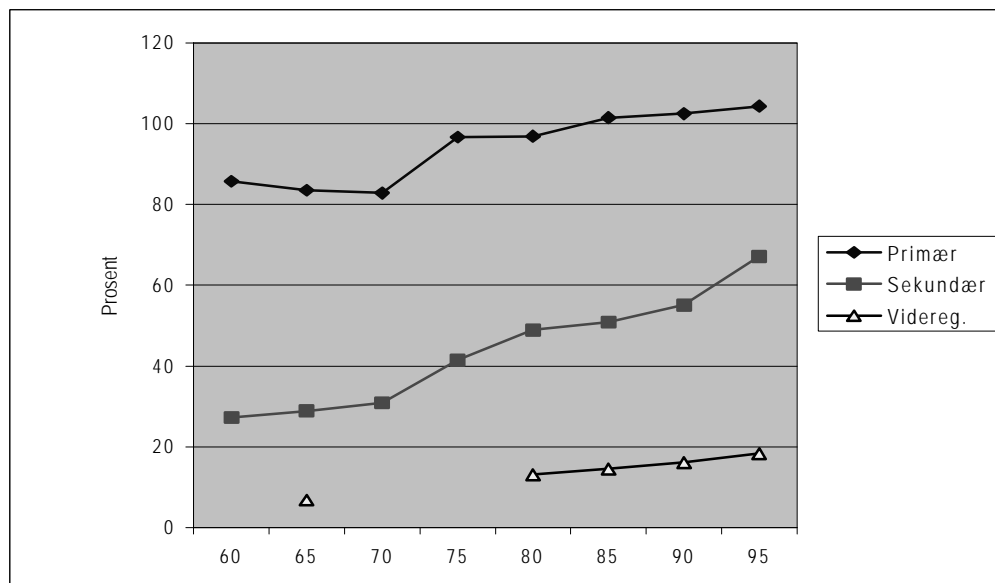
I den empiriske analysen undersøkte vi også om ulikhet innad i land kunne påvirke utviklingen i levealder: Hvis økonomisk vekst bare kom et fåtall til gode, kunne det dempe økningen i levealder. Dersom vi analyserer hvilke faktorer som påvirker forventet levealder i hvert enkelt år, finner vi en svak sammenheng mellom levealder og ulikhet for 1972 og 1977, men ikke for de øvrige år. For disse år er det slik at en økning i Ginikoeffisienten på 0,1 (det vil si en relativt betydelig økning i graden av ulikhet) innebærer omtrent to år lavere levealder. For utviklingen over tid finner vi ingen slik effekt.

Analysen viser dermed at det er en klar positiv sammenheng mellom levealder og inntekt både når vi sammenlikner ulike land i et gitt år, og når vi analyserer endringen for ulike land over tid. Den viser dessuten at det har vært et positivt skift i levealderen for de fattige land som ikke kan forklares av veksten i inntekt. Teknologiske endringer innenfor medisin er en mulig hovedforklaring (se f.eks. Boltho og Toniolo (1999, 2) og Verdensbanken (1993, 34 samt 1999b, 26)). Økt kunnskap om sykdommer og helse er en annen mulig årsak (Verdensbanken 1993, 34). Et skår i gleden over dette er AIDS-epidemien, som har hatt en merkbar negativ effekt på forventet levealder i Afrika sør for Sahara.

4.3. Utdanning og ulikhet

Som for levealder er vi i analysen av utdanning interessert i en makro-preget analyse som sammenlikner ulike land. Vi vil derfor bruke tall for skoledeltakelse i ulike land, og ser dermed bort fra variasjoner i kvaliteten på utdanning. I minst like stor grad som for levealder kan vi anta at det er en toveis-sammenheng med inntekt; inntekt påvirker utdanning og omvendt.

For analysen av utdanning er datagrunnlaget noe svakere enn for levealder, ved at det mangler data for flere land. Basert på data fra Verdensbanken viser figur 4.6 utviklingen i verdensgjennomsnittet når det gjelder deltakelsesprosent i grunnskole, sekundærutdanning og tertiærutdanning. Disse kategoriene er definert ut fra innholdet i utdanningen. I norsk terminologi omfatter sekundærutdanningen ungdomsskole og videregående skole, mens tertiærutdanning er utdanning etter videregående skole. Lengden på de ulike trinn varierer mellom land, men slik at grunnskole og sekundærutdanning i gjennomsnitt er ca. 6 år hver. Data for deltakelse på ulike trinn er beheftet med en del usikkerhet på grunn av overrapportering, gjentatt skoleopptak og liknende. Likevel er de nyttige for å gi en oversikt over utviklingen av utdanningen i de enkelte land.

Figur 4.6: Global skoledeltakelse 1960-1995 (veiet gjennomsnitt).

Det er i figur 4.6 tatt utgangspunkt i brutto deltakelsesrater, som betyr antallet som deltar på det aktuelle utdanningstrinn dividert med befolkningstallet i den tilhørende aldersgruppe. Ettersom personer utenfor den aktuelle aldersgruppe kan delta i utdannelsen (f.eks. voksenopplæring, etterutdanning), kan tallet komme over 100. Fordi en del observasjoner mangler, gjengir tabell 4.3 resultatene sammen med den andel av verdens befolkning som de inkluderte land dekker.

År	Grunnskole	Datagrunnlag	Sekundær	Datagrunnlag	Tertiær	Datagrunnlag
1960	85,7	0,9	27,3	0,9	n.a.	0,0
1965	83,5	0,9	28,9	0,6	6,8	0,9
1970	82,8	0,8	30,9	0,8	n.a.	0,0
1975	96,7	0,9	41,5	0,9	n.a.	0,0
1980	96,9	1,0	48,9	1,0	13,1	1,0
1985	101,5	1,0	50,9	1,0	14,6	1,0
1990	102,5	1,0	55,1	1,0	16,1	1,0
1995	104,3	0,8	67,2	0,8	18,3	1,0

Tabell 4.3: Skoledeltakelse 1960-1995,veiet gjennomsnitt for verden(vekter basert på landenes befolkning).

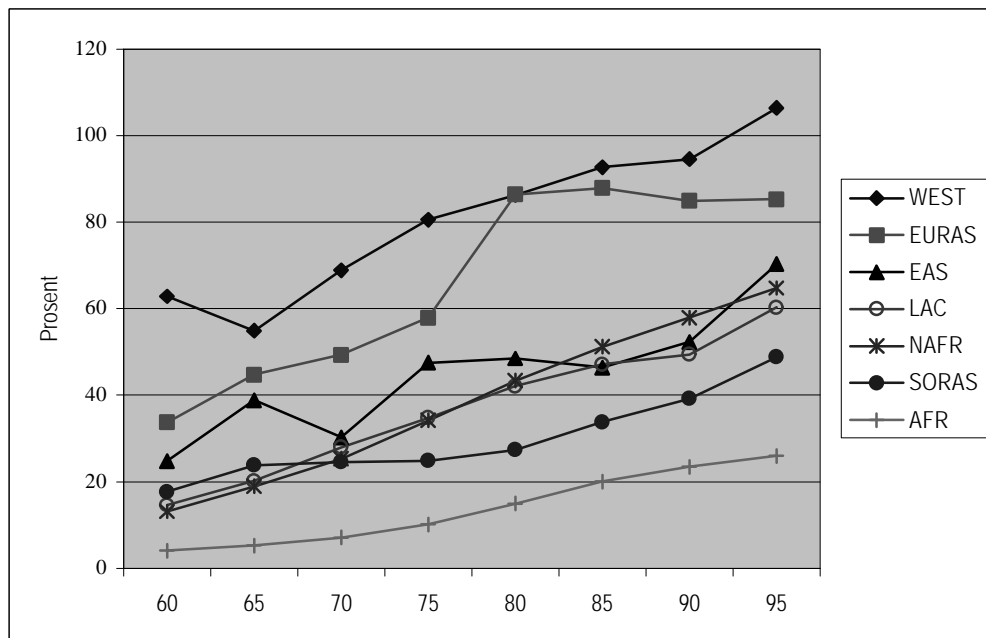
Datakilde: World Bank Development Indicators, 1999.

Etter en svak utvikling på 1960-tallet har utviklingen skutt fart etter 1970. På 25 år har f.eks. deltakelsen i sekundærutdanning økt fra 31% til 67% på verdensbasis. Tidstrenden er med andre ord forskjellig fra det vi fant for levealder - der veksten var sterkest tidlig i perioden.

I Vedlegg C2 vises utviklingen i skoledeltakelse i de ulike regionene. For grunnskole hadde de rike vestlige landene, Øst-Europa og Øst-Asia tilnærmet full dekning allerede i 1960, med Latin-Amerika hakk i hæl. Nord-Afrika og Sør-Asia har hatt betydelig framgang over perioden 1960-95. Med unntak av Afrika hadde alle landgruppene tilnærmet 100% grunnskoledeltakelse i 1995. For Afrika sør for Sahara var utviklingen sterkt positiv fram til 1980, men negativ etter dette. Vi merker oss

også at det økonomiske kollaps i Øst-Europa også for utdanning har slått negativt ut – med en reduksjon etter 1985 for alle tre typer utdanning.

Tabellen for sekundærutdanning, dvs. tilsvarende ungdomsskole og videregående skole, viser dramatiske framskritt på global basis. Figur 4.7 viser utviklingen:

Figur 4.7: Deltakelse i sekundærutdanning, gjennomsnitt for ulike grupper av land, 1960-1995.

Det har vært en betydelig økning for alle landgruppene, og bildet preges av konvergens ettersom utviklingslandene "tar innpå" i relativ forstand.⁵⁰ Den tredje verden unntatt Afrika sør for Sahara hadde i 1960 nivåer rundt 20%, og i 1995 rundt 60%. De rike landene i Vesten økte fra drøyt 60% til drøyt 100%, dvs. med full dekning ved slutten av perioden. Ettersom 60/20 er større enn 100/60, ser vi at avstanden minker relativt, selv om den i absolutt forstand er omtrent den samme. gjen henger Afrika sør for Sahara etter, til tross for en positiv utvikling. Merk også den svake utvikling i Øst-Europa og Sentral-Asia etter 1980.

Mens det er en klar konvergens for grunnskole og sekundærutdanning, er dette mindre utpreget for utdanning ut over videregående skole. Her er gapet mellom Vesten og utviklingslandene fortsatt stort. Den absolutte økning har vært klart høyest for de vestlige landene. Forholdstallet mellom Vesten og de andre gruppene har blitt redusert, slik at den relative forskjell er mindet. Gapet er imidlertid her fortsatt stort – og i absolutte tall økende. Det er grunn til å merke seg at f.eks. Øst-Asia henger betydelig etter på dette felt, og utviklingen går langsomt. Den økonomiske ekspansjonen i Øst-Asia unntatt Japan har i høy grad skjedd innenfor sektorer som er mer avanserte enn f.eks. klesproduksjon, men samtidig ikke blant de mest avanserte. Dersom disse landene skal ta neste skritt på utviklingsstigen, må de antakelig få fart på sin høyere utdanning.

⁵⁰ Vi beregner i dette tilfellet ingen Ginikoeffisient fordi det ikke er så klart hvordan "beholdningsvariabelen" skal formuleres i dette tilfellet. Mens "andel av verdens inntekt" er greit, og "andel av verdens samlede levealder" er mulig å beregne, er "andel av verdens samlede utdanning" litt mer uklart fordi utdanningens lengde kan variere, og alderssammensetningen i befolkningen varierer mellom land.

Figur 4.8 viser at det for sekundærutdanning er en sammenheng mellom skolegang og inntekt som likner den vi så for levealder.⁵¹ En logaritmisk kurve gir for året 1990 R^2 på 0,73.

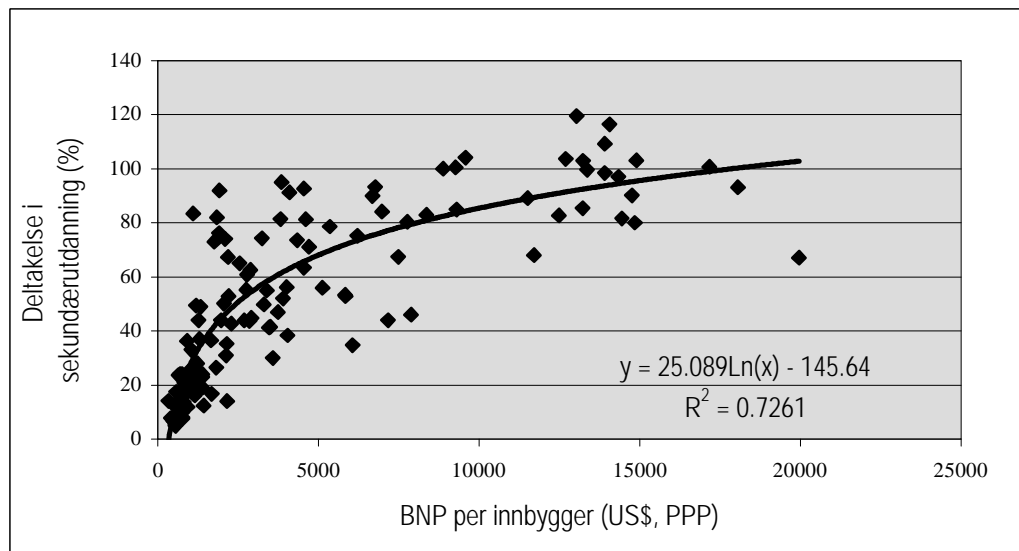

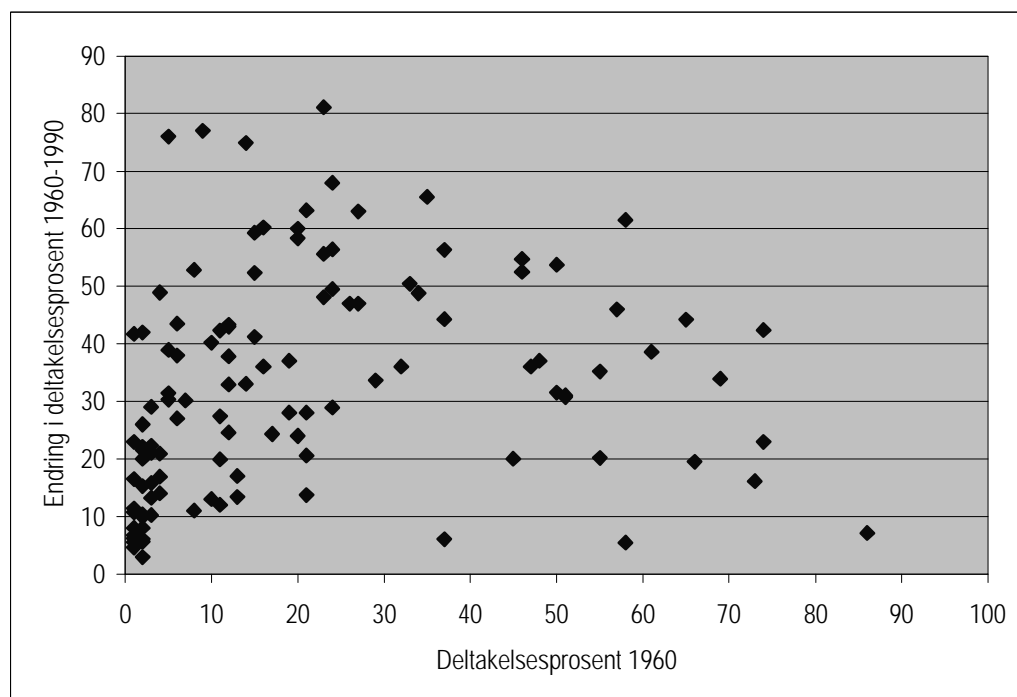
Fig. 4.8: Deltakelse i sekundærutdanning vs. BNP per innbygger (data for 120 land, 1990).

En slik sammenheng gjelder for sekundærutdanning i alle år i perioden. Forklart varians øker fra 58% (1960) til 73% (1995). For videregående utdanning er sammenhengen av samme type, med forklart varians fra 49% (1965) til 61% (1995). I begge disse tilfellene øker m.a.o. korrelasjonen mellom inntekt og utdanning. Som nevnt innledningsvis vil vi her ikke gjøre noe forsøk på å analysere kausalitet i denne sammenheng.

For grunnutdanning er det ikke grunn til å forvente en liknende sammenheng, fordi mange av landene hadde deltakelsesprosent på 100 allerede i 1960. Siden deltakelsesprosenten er begrenset oppad og mange land når 100%, er her korrelasjonen mellom deltakelse og inntekt svakere og svakere over perioden (R^2 faller fra 45 til 28%).

Figur 4.9 viser, for de enkelte land, sammenhengen mellom deltakelsesprosent i sekundærutdanning i 1960 og endringen i denne variabel fra 1960 til 1990. 1990 er brukt p.g.a. mer komplette data enn for 1995.

⁵¹ Vi fokuserer her på sekundærutdanning fordi den skiller godt mellom landene – i motsetning til grunnutdanning der mange land når grensen rundt 100. For videregående utdanning er datagrunnlaget dårligere.

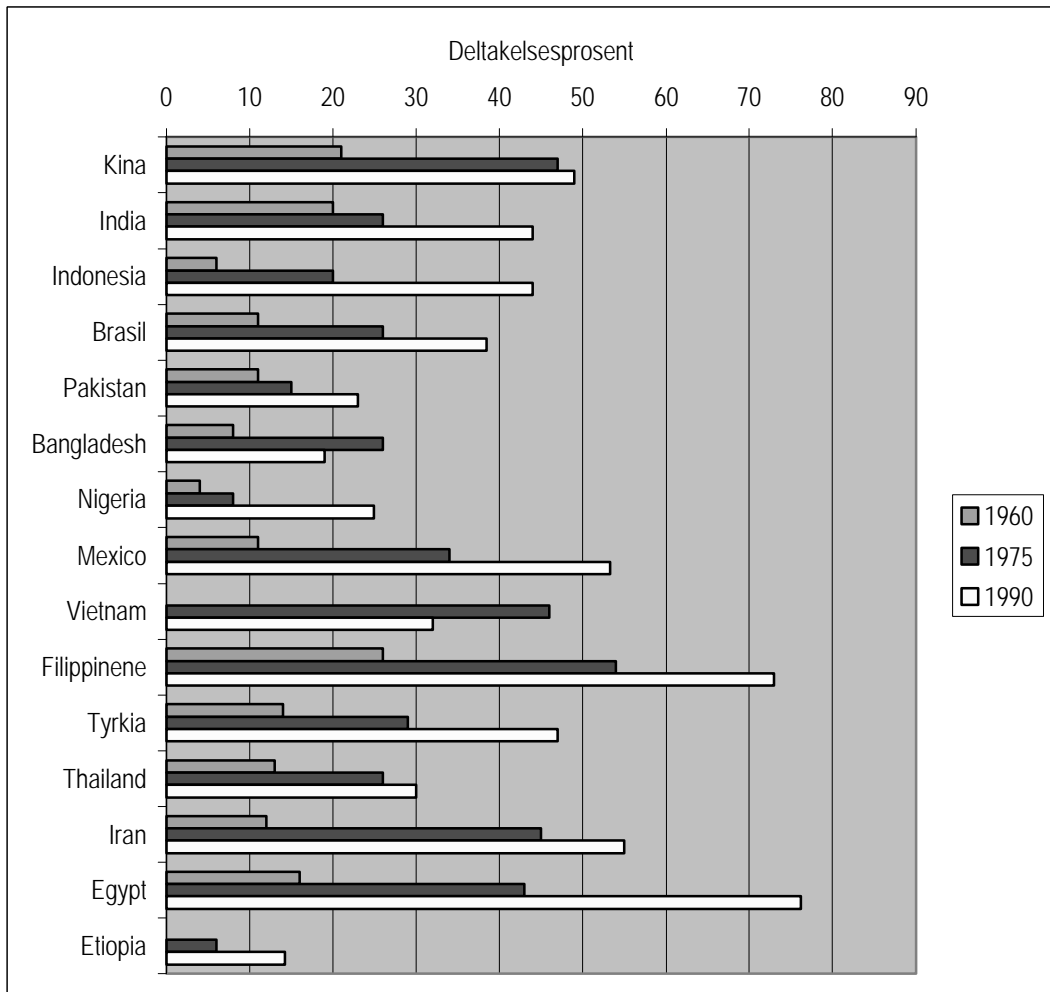

Figur 4.9: Endring i deltakelse i sekundærutdanning 1960-1990 vs. nivået i 1960.

Som for levealder (figur 4.3) finner vi en sammenheng som tyder på at de svakeste henger igjen. Figuren viser at det på tross av betydelige framskritt i de fleste områder er det en rekke land som fortsatt har lav deltakelse i sekundærutdanning. Ikke uventet er det landene i Afrika sør for Sahara som ligger lavest. Land som Sør-Afrika, Mauritius, Namibia, Swaziland, Kongo og Zimbabwe er lyspunkter med en positiv utvikling.

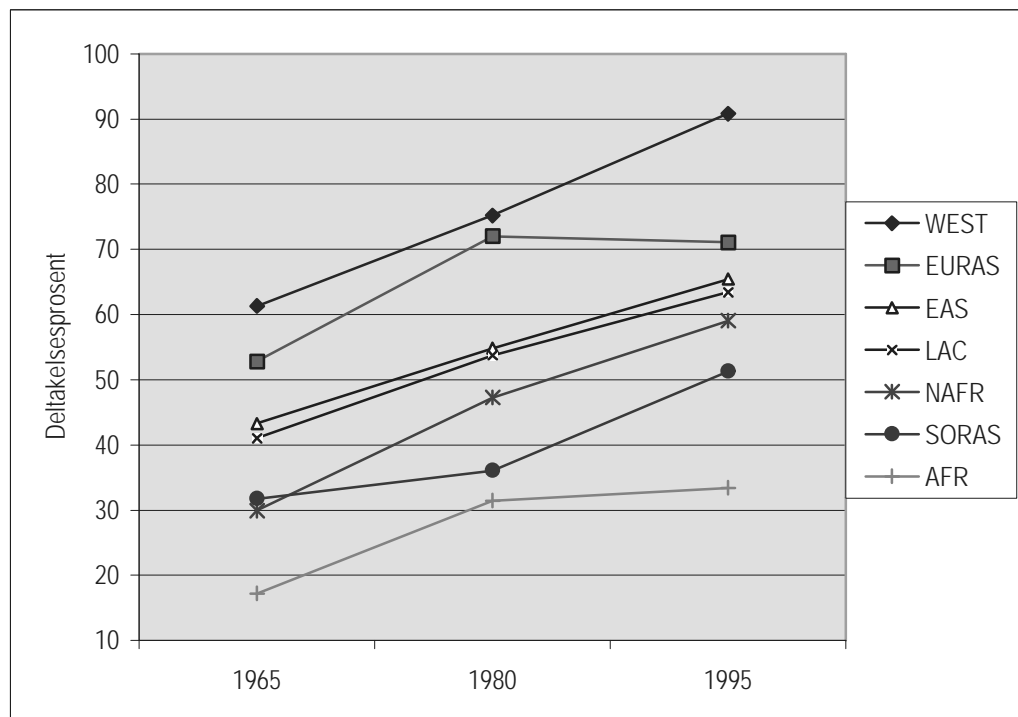
I figur 4.10 vises utviklingen for sekundærutdanning i de 15 folkerikeste u-land (regnet etter folketallet i 1995).

De fleste land har hatt en framgang i perioden, men nivået er ujevnt. Som for levealder merker vi oss en svak utvikling i Kina og Vietnam i siste del av perioden. For Kinas del har utviklingen for levealder så vel som utdanning ikke økt i takt med den kraftige økonomiske veksten i slutten av perioden vi studerer. I Bangladesh har utviklingen mot slutten av perioden vært negativ.

Figur 4.10: Deltakelse i sekundærutdanning i 1960, 1975 og 1990 for de 15 folkerikeste u-land.

Helhetsinntrykket av vår analyse av utdanning er at det for grunn- og sekundærutdanning har vært en vesentlig forbedring i perioden, med mindre global ulikhet som resultat. For høyere utdanning henger det store flertall av utviklingsland klart etter i-landene – her har gapet økt istedenfor å minske. Dette skyldes antakelig at utbygging av utdanning skjer sekvensielt; sekundær utdanning bygger på grunnskole og høyere utdanning bygger på sekundærutdanning. Ettersom utdanningenes lengde varierer og det spesielt for høyere utdanning er vanskelig å si hva som er den aktuelle aldersgruppe, er det ikke helt klart hvordan man bør beregne samlet skoledeltakelse for de tre utdanningstypene under ett. Hvis vi som en grov indikasjon veier de tre utdanningstypene likt, får vi det bilde som framgår av figur 4.11. Vi har her brukt årene 1965, 1980 og 1995 p.g.a. manglende data for 1960 (for videregående utdanning).

Figur 4.11: Samlet skoledeltakelse for ulike grupper av land i 1975, 1980 og 1995.

Figuren oppsummerer kompakt det vi har sett i den tidligere analysen: Det går bra med de fleste, men ikke med Øst-Europa og Afrika sør for Sahara etter 1980. Relativt har forskjellen mellom de rike landene i Vesten på den ene siden, og Øst-Asia, Latin-Amerika, Sør-Asia og Nord-Afrika/Midt-Østen på den andre, blitt betydelig redusert i perioden. Selv om utdanningsnivået er betydelig forbedret i mange u-land, henger mange land – spesielt i Afrika sør for Sahara – etter med et lavt utdanningsnivå.

Analysen har også vist at utdanning er positivt korrelert med inntekt, med en stadig sterkere korrelasjon over tid for sekundær- og videregående utdanning. Det er likevel interessant å observere at utviklingen, både for levealder og for utdanning, ikke er et nøyaktig speilbilde av forskjeller i økonomisk vekst. Utviklingen i Øst-Asia er ikke vesentlig bedre enn i Latin-Amerika eller Sør-Asia (som inkluderer India, Bangladesh osv.). Og i Øst-Asia var forbedringen raskere i første enn i siste halvdel av perioden. Det er ingen grunn til å betvile at BNP-vekst har positiv betydning for levekår, men det er ikke det eneste som betyr noe. Det er for øvrig viktig å understreke at det kan gå lang tid før investeringer i utdanning slår ut i form av økonomisk vekst. Et optimistisk scenario kan dermed være at økningen i skoledeltakelse i utviklingsland de siste tiårene etter hvert vil slå ut i form av sterkere økonomisk vekst.

Vi har for utdanning ikke analysert virkningen av ulikhet på skoledeltakelse. I en detaljert undersøkelse av utdanning for 35 utviklingsland finner Filmer og Pritchett (1999) at det er store variasjoner mellom land når det gjelder lik rett til utdanning. Skoledeltakelsen er generelt høyest for barn fra de rikeste familiene i hvert land, og gapet mellom rike og fattige varierer sterkt. Spesielt i Sør-Asia og i en del land i Vest- og Sentral-Afrika er gapet stort. India er det mest ekstreme eksempel; der får

barn fra de rikeste 15% av befolkningen ti år lengre utdanning enn barna fra de fattigste 15%. I det østlige og sørlige Afrika er forskjellene blant de laveste i utvalget. Forfatterne diskuterer også hvor mange som forlater utdanningen (drop-outs) og konkluderer med at kvaliteten på utdanningen er viktig for at barna skal fullføre.

4.4. Andre indikatorer for utvikling

Vi har i denne analysen fokusert på levealder og utdanning, dels fordi dette er gode og viktige indikatorer, men også fordi vi har ønsket å analysere noen indikatorer mer grundig istedenfor å omtale mange summarisk. For å gi et bredere bilde vil vi her meget kort omtale noen resultater fra andre kilder som gjelder andre aspekter ved levekår.

FNs utviklingsprogram har i sine årlige rapporter beskrevet utviklingen i en del andre indikatorer på velferd. I hovedsak er inntrykket at andre velferdsindikatorer har utviklet seg på linje med det vi har sett for levealder og utdanning. UNDP (1996, 149) dokumenterer f.eks. at barnedødeligheten i u-land ble mer enn halvert fra 1960 til 1993; at andelen av befolkningen i u-land med tilgang til rent drikkevann økte fra 40% i 1975-80 til 68% i 1990-95; og at andelen lese- og skrivekyndige blant voksne i u-land økte fra 43% i 1970 til 61% i 1993. For disse indikatorene, og dessuten på ernæringsområdet (ibid., 151), ble gapet mellom rike og fattige land redusert. For 1990-tallet presenterer UNDP (1999, 22) tall som viser at det i perioden 1990-97 var betydelig framgang på global basis for indikatorer som leseferdighet (fra 64 til 76%)⁵², global matproduksjon per innbygger (25% økning), deltakelsen av jenter i sekundærutdanning (fra 36 til 61%), kvinners deltakelse i yrkeslivet (fra 34 til 40%), barnedødelighet (redusert fra 76 til 58 per 1000 levende fødte), og vaksine for ettåringer (fra 70 til 89%). Fortsatt lever likevel nesten 1,3 milliarder mennesker med inntekt under en dollar om dagen. Fortsatt er mer enn 250 millioner barn engasjert i barnearbeid. Fortsatt er 840 millioner mennesker underernærte, og fortsatt var det 850 millioner voksne som ikke kunne lese og skrive. De gjenstående problemene er således formidable. Likevel viser UNDP (1999) at det for mange aspekter ved levekår har vært en betydelig forbedring på 1990-tallet.

Tall for kaloriinntak og underernæring gir et nyttig supplement til de indikatorene vi tidligere har lagt vekt på. Tall for underernæring gir også en god pekepinn om omfanget av fattigdom, til forskjell fra ulikhet. FAO publiserer årlig rapporter som inneholder data for dette. FAO (1999) oppgir følgende om antall og andel underernærte i utviklingsland:

⁵² Dette er ikke konsistent med opplysningen fra UNDP (1996) om at andelen i 1993 var 61%, dvs. lavere enn i 1990. Vi har ikke funnet noen forklaring på dette.

Region	Antall underernærte (mill.)				Andel av befolkningen (%)			
	1969-71	1979-81	1990-92	1995-97	1969-71	1979-81	1990-92	1995-97
Utviklede land	n.a.	n.a.	29	34	n.a.	n.a.	2	3
Industriland	n.a.	n.a.	9	8	n.a.	n.a.	1	1
Øst-Europa og tidligere Sovjet	n.a.	n.a.	20	26	n.a.	n.a.	5	6
Utviklingsland	960	938	831	791	37	29	20	18
Afrika sør for Sahara	89	126	164	180	34	37	35	33
Nære Østen/ Nord- Afrika	45	22	26	33	25	12	12	9
Øst- og Sørøst-Asia	504	406	283	241	43	29	17	13
Sør-Asia	267	338	299	284	38	38	26	23
Latin-Amerika og Karibia	54	46	59	53	19	13	13	11

Kilde: FAO (1999), <http://www.fao.org/docrep/meeting/X3150e.htm>

Tabell 4.4: Antall underernærte, samt deres andel av befolkningen, for ulike regioner.

Andelen av underernærte i utviklingslandenes befolkning er mer enn halvert fra 1969-71 til 1995-97. På grunn av befolkningsveksten i perioden er reduksjonen i antall underernærte personer i utviklingsland ikke redusert så mye. Tabell 4.4 viser igjen forskjellen mellom regionene, og kontrasten mellom Afrika sør for Sahara på den ene siden (med en fordobling av antall underernærte) og Øst- og Sørøst-Asia på den andre (med en halvering av antallet). Tabellen illustrerer til fulle at det "østasiatiske mirakel" ikke bare har kommet et fåtall nyrike til gode, men har hatt en dramatisk positiv effekt for befolkningene i området. Asia-krisen har åpenbart ført til et midlertidig tilbakeslag også på ernæringsområdet, men her mangler foreløpig tall for utviklingen.⁵³

En bred analyse av levekår er gjennomført av Easterly (1999), som undersøker sammenhengen mellom inntekt og hele 81 ulike indikatorer for levekår. Indikatorene er inndelt i grupper som dekker individuell frihet og demokrati, politisk ustabilitet og krig, utdanning, helse, transport og kommunikasjon, ulikhet mellom klasser og kjønn, samt det han kaller "onder" og som omfatter kriminalitet, selvmord, yrkesskader og miljøproblemer.

Basert på tverrsnittsdata for de fire siste tiår finner Easterly at hele 61 av indikatorene var positivt og signifikant korrelert med inntekt. For 32 av disse var inntekten en viktigere forklaringsfaktor enn andre faktorer.⁵⁴ I variabelgruppene for individuelle rettigheter/demokrati, utdanning og helse er det en sterk og positiv

⁵³ Data for kaloriinntak foreligger også for de ulike regionene. Utviklingen over tid viser her et bilde som likner det vi har sett for forventet levealder; med reduksjon i gapet mellom rike og fattige land men samtidig stor variasjon mellom regionene. En oversikt basert på data fra FAO (1997), *The State of Food and Agriculture* er gitt i Lomborg (1998, 55-60).

⁵⁴ Disse øvrige faktorer er stort sett ikke dekket med spesifikke data, men gjennom å undersøke tidstrender og eksogene skift (jfr. vår analyse av inntekt vs. levealder i tabell 4.3).

sammenheng mellom inntekt og de fleste indikatorene. Når det gjelder politisk stabilitet og demokrati, er sammenhengen svakere, men også her finner vi – som vi ville forvente – at rike land har mindre krig, konflikt, separatisme og rasemotsetninger. Rike land har bedre infrastruktur for transport og kommunikasjon. Mens det ikke er overraskende at likestilling mellom kjønnene er kommet lenger i rike land, er det verd å merke seg at rike land i gjennomsnitt har mindre inntektsulikhet (se også analysen i kapittel 3). Dette står i kontrast til ideen som av og til forfektes om at økonomisk vekst skaper mer ulikhet; igjen er det imidlertid slik at dette ikke bekreftes for endringer over tid. For balansens skyld er det viktig å føye til at rike land i gjennomsnitt ifølge analysen også har mer av bl.a. svindel, politisk terrorisme, avfall, yrkesskader, mord per innbygger, narkotikaforbrytelser og industriutslipp.

Mens sammenhengen mellom inntekt og de ulike indikatorene er sterk når vi sammenlikner ulike land i et gitt år, er den i mange tilfeller mye svakere dersom man studerer hvordan endringene i indikatorene for hvert land over tid henger sammen med endringene i inntekt i hvert land. Da er sammenhengen signifikant for bare 20 av indikatorene (mot 61 for tverrsnittsanalysen), og for 10 av disse igjen var andre forhold viktigere enn endringen i inntekt. Blant helseindikatorene er det for eksempel bare barnedødelighet, kaloriinntak og proteininntak som overlever når variablene formuleres som endringer over tid. Som vi så av analysen av levealder, kan det hende at sammenhengen ikke er den samme for alle land. Easterly gjør en rekke økonometriske tester, for eksempel for om funksjonen er u-formet eller kvadratisk m.v.. En videreføring av analysen kunne være å undersøke om det for andre indikatorer finnes sammenhenger av den type vi fant for levealder. I tillegg er det naturligvis viktig å analysere nærmere det forhold at indikatorene ikke bare påvirkes av inntekten, men at de som nevnt også kan påvirke inntekten.⁵⁵

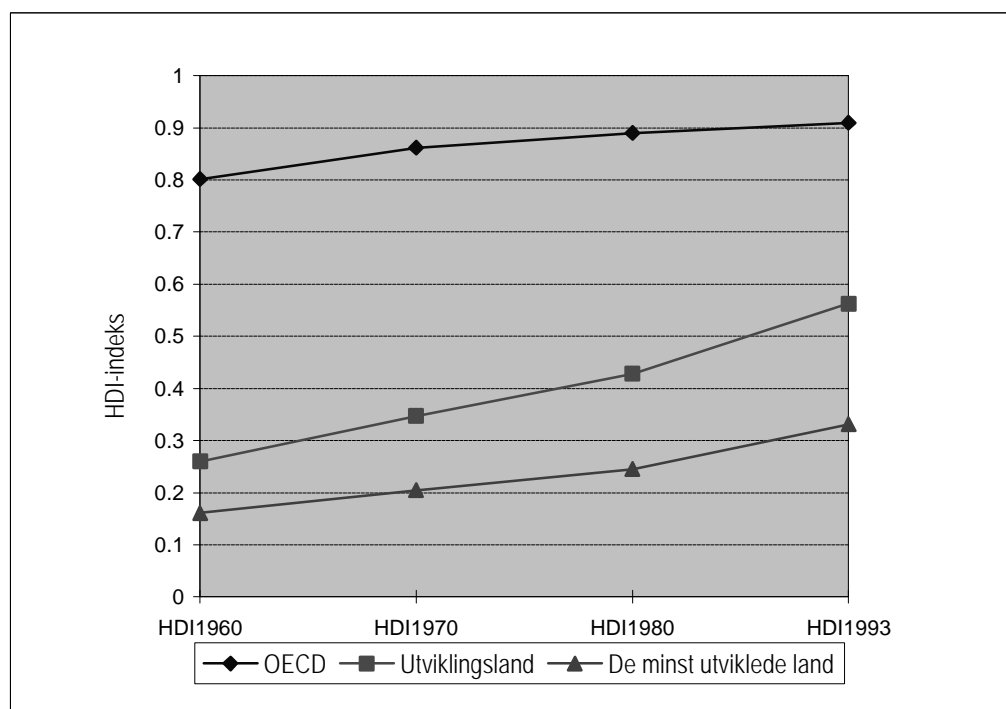
4.5. Human Development Index (HDI)

HDI-indeksen ble introdusert i 1990 av UNDP (FNs utviklingsprogram) etter at forslag om liknende mål tidligere hadde blitt fremmet av enkelte forskere. Indeksen er et veid gjennomsnitt av mål for BNP per innbygger, forventet levealder og skoledeltakelse/leseferdighet. Hensikten med indeksen var å fokusere på et bredere sett av indikatorer for velferd enn inntekt, ut fra forståelsen av at viktige aspekter ved velferd og utvikling ikke var fullt ut reflektert i det tradisjonelt brukte inntektsmål. Således vektla Human Development Report i 1990 en del av de trekk vi har analysert her; framgangen i levekår – målt gjennom levealder og indikatorer på kunnskap – i land som ikke hadde imponert med høy vekst i BNP. Som vi har sett av analysen ovenfor, framtrer utviklingen i mange av de ”nest fattigste” landene mye mer positivt når vi trekker inn utdanning og levealder. HDI er derfor et mål som understreker at ulikheten i verden ikke er så sterk som inntektsfordelingen mellom land kan tyde på.

Vedlegg C3 gjengir beregninger av utviklingen i HDI over tid, foretatt av UNDP (1996). Figur 4.12 viser utviklingen for OECD, utviklingsland og de minst utviklede land.

⁵⁵ Easterly forsøker å analysere dette ved, i likninger på endringsform, å bruke instrumentalvariabler.

Ikke overraskende viser utviklingen i HDI et bilde som likner det vi har sett i kapittel 2 og tidligere i dette kapitlet; med redusert gap mellom rike og fattige land, men betydelig variasjon mellom ulike grupper av utviklingsland. Mens indeksen for OECD-landene har økt fra 0,80 til 0,91 i perioden, har indeksen for utviklingsland økt fra 0,26 til 0,56. For de minst utviklede land er økningen fra 0,16 til 0,33. Vi kan i Vedlegg C3 merke oss at utviklingen i Afrika sør for Sahara etter 1980 framstår som noe mer positiv enn det vi har sett tidligere. Denne forskjellen skyldes særlig at indeksen inkluderer leseferdighet, der det var en kraftig forbedring i Afrika sør for Sahara fra 1970 til 1993.⁵⁶ Vi ser alt i alt at HDI presenterer et temmelig positivt bilde av den globale utvikling etter 1960. For øvrig skiller Latin-Amerika seg ut blant

Figur 4.12: Utviklingen i Human Development Index (HDI) 1960-1993.

utviklingslandene ved at regionen i hele perioden har hatt en gjennomsnittsverdi for HDI klart høyere enn andre grupper av utviklingsland (se tabellen i Vedlegg C3).

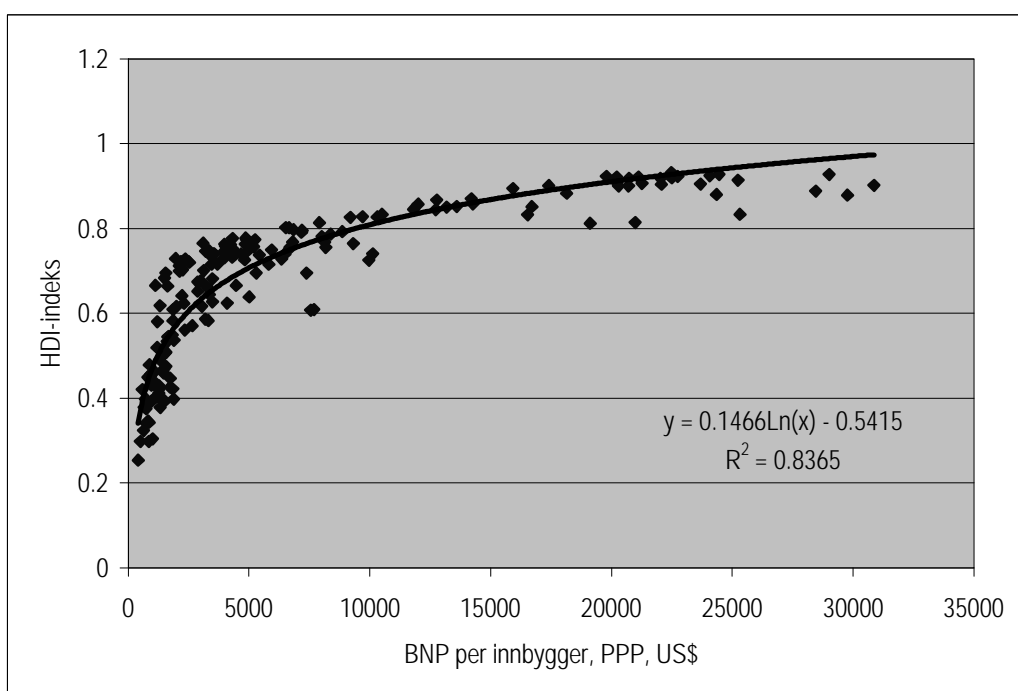
HDI er på sett og vis et pedagogisk hjelpemiddel snarere enn et vitenskapelig mål. På denne bakgrunn har ideen vært vellykket – UNDP har utvilsomt lyktes med å skape fokus på utviklingen i levekår og ikke bare inntekt. Som vi har sett i analysen av levealder og utdanning, er utviklingen i disse ikke bare bestemt av inntekt - det er derfor gode grunner til å fokusere på andre forhold enn inntekt. Teknisk sett er indeksen et mindre overbevisende konsept (se tekstboks). På grunn av metoden som brukes, skiller indeksen ikke så godt mellom land på høyere utviklingsnivåer. Videre må metoden justeres teknisk over tid, slik at indekser beregnet i ulike år, ikke uten videre er sammenliknbare. For det tredje blander indeksen sammen tre ulike indikatorer som er funksjonelt relaterte, uten å gjøre noe forsøk på å forklare sammenhengen. For det fjerde er utvalget av indikatorer noe tilfeldig ettersom

⁵⁶ Andelen skrive- og lesekyndige i Afrika sør for Sahara økte fra 27% i 1970 til 55% i 1993 (UNDP 1996, 149).

levekår naturligvis har mange andre aspekter enn de nevnte.⁵⁷ UNDP har kompensert for dette ved å beregne andre varianter, som f.eks. tar hensyn til likestilling mellom kjønnene, og til inntektsfordelingen innad i land. Organisasjonen har dessuten presentert mye nyttig dokumentasjon om helse og velferd som ikke er tatt med i indeksen. For det femte kan vektingen av de tre komponentene i indeksen (med 1/3 til hver) diskuteres.

HDI-indeksen er et gjennomsnitt av indikatorer som vi har påvist er sterkt korrelert med logaritmen av inntekten (levealder og utdanning), og i tillegg en logaritmisk funksjon av inntekten selv. Dette betyr at HDI-indeksen selv i høy grad må være en logaritmisk funksjon av inntekten. Figur 4.13 viser sammenhengen mellom HDI-indeksen for 1997 og kjøpekraftsjusterte tall for BNP per innbygger, basert på de tall UNDP selv bruker (UNDP 1999, 134-137).

Figur 4.13: HDI vs. inntekt, 1997.

Trendlinjen viser en logaritmisk funksjon av inntekten, og vi ser at den i høy grad passer. Som teksten viser, forklarer funksjonen 84% av variasjonen i HDI. Dette viser at Kelley (1991, 315) hadde et poeng da han hevdet at indeksen "offers only limited insights beyond those obtained by small modifications to simple measures of economic output". Riktignok er rangeringen av land etter HDI klart forskjellig fra rangeringen basert på inntekt. Vi blir med andre ord litt, men ikke så veldig mye klokere av HDI-indeksen. Det er også tydelig at indeksen skiller best mellom land på lave inntektsnivåer, men den er et for grovt instrument for å belyse forskjeller mellom land med høyere inntekt (om dette, se også teksts side 97).

⁵⁷ Dasgupta (1993) argumenterer for eksempel for at demokratiske rettigheter burde inkluderes, og sier at indeksen har "to many unappealing properties" og at den er "excessively partial" (ibid., 107).

Human Development Index (HDI): Hvordan beregnes den?

I UNDP 1999 blir indeksen beregnet som et (uveiet) gjennomsnitt av tre forskjellige indikatorer:

- Realinntekt (BNP) per innbygger, justert for kjøpekraft (PPP)
- Utdanning
- Forventet levealder

Indikatoren for utdanning er i sin tur et veiet gjennomsnitt av (a) andelen av voksne (over 15 år) som kan lese og skrive en kort setning (2/3 vekt) og (b) deltakelsesprosent (brutto) i grunnskole, sekundærutdanning og videregående utdanning sett under ett (1/3 vekt). Det har skjedd en del endringer over tid i hvordan indeksen beregnes; se bl.a. UNDP (1993, 100-114) samt Anand og Sen (1994) for en drøfting av dette samt ulike kritikker av indeksen.

Alle de tre indikatorene er normalisert slik at de varierer mellom 0 og 1. Dette er tilfredsstillende i utgangspunktet for målet for utdanning. For inntekt og levealder, derimot, må det en del regneøvelser til for å lage en normalisert indikator. For levealder brukes formelen

$$(L_i - L_{\min}) / (L_{\max} - L_{\min})$$

der L_i er observert forventet levealder i land i , og de øvrige betyr minimums- og maksimumslevealder. Problemet med formelen er hvordan maksimums- og minimumsverdiene skal fastsettes. Hvis man bruker minste og største observerte verdi i et gitt år, er problemet at verdiene endrer seg over tid, og verdien som hører til L_i kan forandre seg over tid selv om L_i er konstant. Hvis man setter andre verdier, blir disse vilkårlige. I UNDP 1999 brukes verdiene 25 og 85. I den opprinnelige indeksen fra 1990 ble det brukt observerte maksimums- og minimumsverdier. Med slike endringer over tid blir indeksene fra ulike UNDP ikke sammenliknbare. UNDP (1996) har imidlertid beregnet på nytt indekser for ulike år i perioden 1960-1993 som er sammenliknbare.

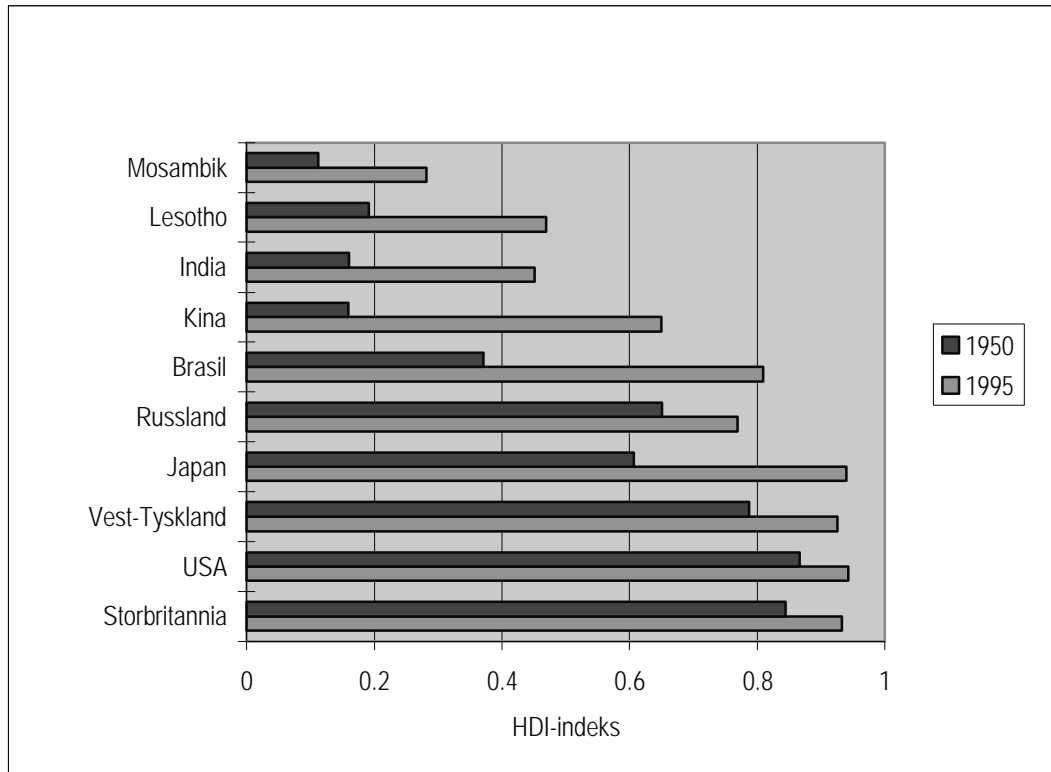
For inntekt har UNDP hele tiden brukt en ad hoc-tilnærming for å ta hensyn til at grensenytten av inntekt er fallende. I tidligere år skjedde dette ved en formel der inntektsøkningen over et gitt inntektsnivå ble tillagt liten vekt (UNDP 1999, 159). I UNDP 1999 brukes, basert på et forslag av Anand og Sen (1999), følgende formel:

$$(\log Y_i - \log Y_{\min}) / (\log Y_{\max} - \log Y_{\min})$$

der Y_i er observert inntekt for land i , og det andre er minimums- og maksimumsverdier. Disse grenseverdiene er fastsatt utenfor det observerte intervall, som for levealder ovenfor. Resultatet er en normalisert logaritmisk kurve. Igjen er det slik at fastsettelsen av grenseverdiene påvirker funksjonen, og at det kan være nødvendig å endre disse over tid.

For målene på utdanning er det som nevnt ikke behov for normalisering. Her er på sett og vis problemet det motsatte: Når f.eks. de fleste landene nærmer seg en alfabetiseringsgrad på 1, vil målet variere lite mellom de fleste landene. Det er også vilkårlig at alfabetiseringsgrad teller dobbelt så mye som utdanning i indikatoren for kunnskap. Alt i alt vil derfor målet på kunnskap være svært "finkornet" m.h.t. å skille mellom svakt utviklede land, og for grovt til å fange opp variasjonen mellom de land som har fått på plass leseferdighet og grunnskole.

Crafts` (1997, 1999) har beregnet endringer i HDI for en lengre tidsperiode for et utvalg av land. Figur 4.14 viser endringen i HDI fra 1950 til 1995 for 10 land, basert på Crafts (1999, 22).⁵⁸

Figur 4.14: Endring i HDI fra 1950 til 1995 for utvalgte land.

Forbedringen har vært betydelig for de fleste, og spesielt for Kina og Brasil som har tatt kraftig innpå de rike landene. Ifølge Crafts' beregninger var USAs HDI-indeks i 1950 mer enn fem ganger høyere enn Kinas; i 1995 var forholdstallet redusert til 1,44. Når vi vet hvor mye fattigdom som fortsatt eksisterer i Kina i 1995, illustrerer dette hvordan HDI-indeksen "komprimerer" forskjellen mellom land som har passert en viss terskel.

Bør HDI-indeksen brukes som et makro-preget mål på forskjeller mellom tidsperioder eller grupper av land, eller som et grunnlag for å vurdere utviklingen i enkeltland og politikken de fører? UNDP har i høy grad også fokusert på det siste, for eksempel gjennom detaljerte diskusjoner om hvorvidt landene har beveget seg opp eller ned på rangeringen. Som påvist av Castles (1998) gir dette en del merkelige utslag fordi indeksen bygger på et begrenset antall indikatorer, og fordi det er en del problemer med data for enkeltland. Mens UNDP (1998) retter en advarende pekefinger mot Mauritius fordi landets økonomiske vekst har vært sterkere enn økningen i HDI, trekkes det fattige Madagaskar fram som et eksempel der levekår har utviklet seg positivt sammenholdt med inntekten (Castles 1998, 836-38). Mye tyder på at man ikke bør trekke bastante konklusjoner om enkeltland basert på HDI;

⁵⁸ Beregningene er basert på UNDPs egne data eller de kilder UNDP bruker. I Crafts (1997) beregnes HDI-indeks helt tilbake til 1870, med bruk av andre data.

indeksen er et for grovt instrument til å danne grunnlag for å bedømme landenes politikk.

4.6 Konklusjon

Vår analyse av levekår unntatt inntekt viser at det i perioden 1960-1997 har skjedd en reduksjon i gapet mellom rike og fattige land som er enda sterkere enn det som analysen av inntektsforskjeller i kapittel 2 viste. Dette tyder på at i den grad analysen av inntekt gir et skjevt bilde av den globale utvikling, er det fordi den *undervurderer* forbedringen av levekår i fattige land. En mulig årsak til dette kan være tekniske aspekter ved kjøpekraftsjusteringen av inntekt (for en drøfting av dette, se f.eks. Dowrick og Quiggin, 1997).

På tross av at det har skjedd betydelige forbedringer i mange land og at avstanden mellom rike og fattige land er redusert, er det liten tvil om at det gjenstår store forskjeller og fattigdomsproblemer. Dersom man vil eliminere disse, er det viktig å finne ut hva som har forårsaket de endringene vi har sett de siste tiårene. Denne rapporten har dokumentert endringene og skissert mulige forklaringer. Vi håper å følge opp med forskning om hvilke forklaringer som best kan forklare endringene.

Vedlegg A.1: Utregningen av Ginikoeffisienten

Det finnes flere ulike formler for Ginikoeffisienten (se for eksempel Sen 1997, 31). Vi har benyttet formelen angitt av Firebaugh (1999).

La b_j benevne befolkningen i land j . Da er befolkningsandelen p_j til land j gitt ved:

$$p_j = \frac{b_j}{\sum_{j=1}^n b_j}$$

Videre betegner x_j per capita-inntekten til land j og X er gjennomsnittsinntekten i verden. Da er land j sin inntekt relativ til per capita-inntekten i verden, r_j , gitt ved:

$$r_j = \frac{x_j}{X}, \text{ der } X = \frac{\sum_{j=1}^n x_j b_j}{\sum_{j=1}^n b_j}$$

Vi ser at r_j vil være lavere enn 1 (men større enn null) for land fattigere enn gjennomsnittet, og høyere enn 1 for land rikere enn gjennomsnittet.

Til sist lar vi q_j betegne andelen av verdens befolkning med lavere per capita-inntekt enn land j , og Q_j betegne andelen med høyere per capita-inntekt. Da er Ginikoeffisienten G gitt ved:

$$G = \sum_{j=1}^n p_j r_j (q_j - Q_j)$$

Vi ser at Ginikoeffisienten er summen av en funksjon av den relative inntektsandelen r_j og befolkningsandelen p_j til hvert land:

$$G = \sum_{j=1}^n f(r_j) \cdot p_j, \text{ der } f(r_j) = r_j \cdot (q_j - Q_j)$$

For alle land som har en inntekt større enn gjennomsnittsinntekten vil $f(r_j)$ være positiv, mens $f(r_j)$ vil være negativ for alle land med en inntekt lavere enn gjennomsnittsinntekten. En økning i et fattig lands relative inntektsandel ($f(r_j)$ negativ) vil øke r_j og således også bidra til å senke Ginikoeffisienten. For et rikt land ($f(r_j)$ positiv) vil det være motsatt. En økning i et rikt lands befolkningsandel vil bidra til å øke

Ginikoeffisienten, mens en økning i et fattig lands befolkningsandel vi bidra til å senke Ginikoeffisienten (fordi $f(r_j)$ er negativ).

Ved å bytte ut $r_j - 1$ med r_j i $f(r_j)$, vil alle land ha et positivt bidrag til Ginikoeffisienten, og det kan vises at den ikke endrer verdi. Dette kan vi bruke til å rangere hvert lands bidrag til endringen i Ginikoeffisienten mellom to år (Firebaugh 1999).

$$G = \sum_{j=1}^n p_j r_j (q_j - Q_j) = \sum_{j=1}^n p_j (r_j - 1) (q_j - Q_j)$$

Utvikling i Ginikoeffisienten ved inntekt i kjøpekraftjusterte dollar

I Tabell A.1 har vi fulgt metoden i Firebaugh (1999) og satt opp de tre landene som har betydd mest for veksten og reduksjonen i Ginikoeffisienten (PPP) i perioden 1965-97.

Land som reduserer Ginikoeffisienten:		Endring r_j^{-1}	Endring p_j	Endring G_j
	Kina	0.286	-0.013	-0.141
	USA	-0.324	-0.017	-0.069
	Indonesia	0.349	0.002	-0.017
Land som øker Ginikoeffisienten:				
	India	0.051	0.017	0.053
	Japan	1.667	-0.010	0.035
	Pakistan	-0.037	0.007	0.014

Tabell A.1: Rangering av land som betyr mest for endringen av Ginikoeffisienten mellom 1965 og 1997. Datakilde WB99.

Tabell A.2 viser de landene som har betydd mest for reduksjonen i Ginikoeffisienten (PPP) mellom 1990 og 1997, samt mellom 1992 og 1997.

Land som trekker ned Ginikoeffisienten:					
1990-97			Endring i r_j^{-1}	Endring i P_j	Endring i G_j
Kina			0.185	-0.007	-0.032
USA			-0.179	-0.002	-0.015
India			0.035	0.003	-0.012
Japan			-0.123	-0.002	-0.007
1992-97					
Kina			0.148	-0.006	-0.022
India			0.035	0.002	-0.012
Japan			-0.269	-0.002	-0.009
USA			-0.095	-0.001	-0.009

Tabell A.2: Rangeringen av de land som betyr mest for reduksjonen i Ginikoeffisienten mot slutten av perioden.
Datakilde: WB99.

Utviklingen i Ginikoeffisienten ved inntekt i US dollar

Tilsvarende er her rangeringen av de land som betyr mest for endringen i Ginikoeffisienten når inntekten måles i US dollar, angitt.

Land som reduserer Ginikoeffisienten:					
			Endring i r_j^{-1}	Endring i P_j	Endring i G_j
USSR			-0.695	-0.011	-0.012
Frankrike			-0.114	-0.002	-0.009
Saudi Arabia			-5.186	0.001	-0.006
Land som øker Ginikoeffisienten:					
Japan			3.108	-0.005	0.048
USA			1.166	-0.006	0.028
Korea			1.439	-0.001	0.008

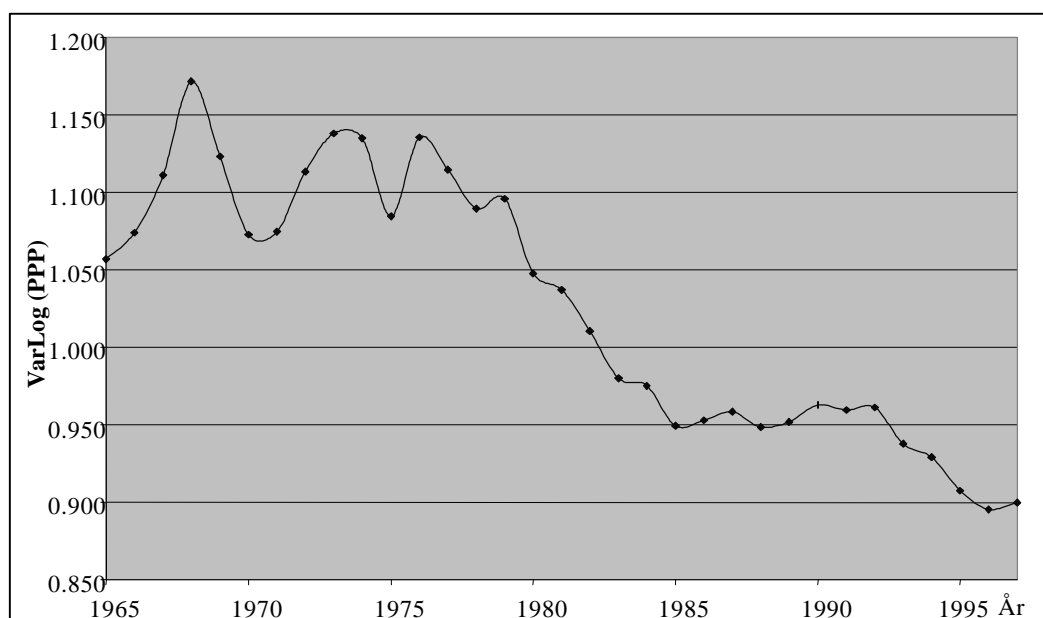
Tabell A.3: Land som endrer Ginikoeffisienten mest mellom 1980 og 1997. Datakilde WB00.

Land som reduserer Ginikoeffisienten:					
			Endring i r_j^{-1}	Endring i P_j	Endring i G_j
Japan			-1.205	-0.001	-0.031
Frankrike			-0.200	0.000	-0.003
Mexico			-0.289	0.000	-0.003
Land som øker Ginikoeffisienten:					
Brasil			0.359	0.000	0.007
USA			0.237	-0.001	0.006
Storbritannia			0.649	0.000	0.004

Tabell A.4: Land som endrer Ginikoeffisienten mest mellom 1993 og 1997. Datakilde: WB00.

Vedlegg A.2: VarLog

Variansen til logaritmen av inntekten er et ulikhetsmål som vektlegger endringer for lave inntekter mer enn endringer for høye inntekter. Et lavere tall representerer lavere ulikhet. Mange vil mene at det vil være riktig å legge stadig mindre vekt på inntektsøkninger jo rikere den personen inntektsøkningen tilfaller er (sammenlikn HDI (kapittel 4) der en slik framgangsmåte benyttes).

Figur A.1: Ulikhetsmålet VarLog (PPP). Datakilde WB99.

Fra analysen av Ginikoeffisienten fant vi at det særlig var lavinntektslandet Kina som bidro til fallet i Ginikoeffisienten de siste 30 årene. Det er derfor ikke overraskende at VarLog da også faller, ei heller at det prosentvise fallet i VarLog (15%) blir noe større enn det prosentvise fallet i Ginikoeffisienten (10%).

Vedlegg A.3: Noen av tallene bak figurene 2.2, 2.3 og 2.6

År	Ginikoeffisient	Ginikoeffisient	Forholdstall	Forholdstall
	(PPP); fig. 2.2	(US\$); fig. 2.3 (aggr. TSR)	(PPP); fig. 2.6	(US\$); fig. 2.6
1965	0,583		15,1	
1966	0,585		14,4	
1967	0,591		15,6	
1968	0,600		17,5	
1969	0,592		16,1	
1970	0,580		14,9	
1971	0,580		14,9	
1972	0,587		15,2	
1973	0,591		15,5	
1974	0,588		15,4	
1975	0,578		14,6	
1976	0,587		15,8	
1977	0,585		15,6	
1978	0,581		15,1	
1979	0,581		15,3	
1980	0,571	0,688	14,1	46,5
1981	0,570	0,694	14,1	51,6
1982	0,564	0,693	13,5	46,4
1983	0,560	0,701	13,0	45,3
1984	0,562	0,707	13,4	42,1
1985	0,556	0,705	13,5	38,3
1986	0,558	0,719	13,7	46,9
1987	0,560	0,733	13,3	56,8
1988	0,558	0,737	13,5	57,7
1989	0,558	0,739	13,2	55,3
1990	0,559	0,740	13,3	57,3
1991	0,556	0,748	13,4	61,9
1992	0,553	0,754	13,7	68,2
1993	0,545	0,760	13,6	69,5
1994	0,539	0,760	13,4	68,2
1995	0,531	0,755	13,1	67,1
1996	0,525	0,743	12,9	63,1
1997	0,523	0,737	12,9	59,0
1998		0,742	12,9	58,1

Vedlegg B1: Oppdeling av Gini koeffisienten i innen-land og mellom-land variasjon

$$GINI = \sum_i G_i \cdot p_i \cdot \mathbf{p}_i + \frac{1}{\mathbf{m}} \cdot \sum_i \sum_{j>i} p_i \cdot p_j \cdot (y_i - y_j) + L$$

Fotskrift i indikerer et av de 91 landene, der Ginikoeffisienten (G) vektes ved å multiplisere landets andel av verdens befolkning (p) med landets andel av den samlede inntekten i verden (π) i det første leddet av uttrykket som reflekterer inntektsulikhet innad i land. For å lage mellom-land komponenten deles forskjeller i median-inntekten (y) mellom to nasjoner i og j med gjennomsnittsinntekten i verden, og så vektes uttrykket med de multipliserte befolkningsandelene for de to land. Den overlappende komponenten (L) er residualbestemt og gjenspeiler den delen av inntektsfordelingen mellom to land som dekker hverandre.

Vedlegg B.2: Inntektsnivå i verden

Prosentil	Inntekt		Forholdstall 1993/1988:
	1988	1993	
5	277	238	0.86
10	348	318	0.91
15	417	372	0.89
20	486	432	0.89
25	558	495	0.89
30	633	586	0.93
35	714	657	0.92
40	802	741	0.92
45	908	883	0.97
50	1047	1044	1.00
55	1314	1164	0.89
60	1522	1505	0.99
65	1898	1856	0.98
70	2698	2326	0.86
75	3597	3005	0.84
80	4370	4508	1.03
85	5998	6563	1.09
90	8044	9109	1.13
95	11518	13240	1.15
99	20773	24470	1.18

Gjennomsnittlig inntekt i prosentiler verdens befolkning, faste 1993 internasjonale US\$. Kilde: Milanovic (1999).

Vedlegg B.3: Regionalt aggregert inntektsfordeling innad i land

Aggregert intern inntektsfordeling innen land på geografiske regioner, som kilde for landobservasjoner er høykvalitetsdatasettet i Deininger og Squire (1996) benyttet.

Geografisk regionsinndeling:

Vektet					
		1960:	1970:	1980:	1990:
Region 1	Afrika	40.55	41.26	38.15	51.77
Region 2	Asia	34.54	34.28	33.23	34.27
Region 3	Nord-Amerika	34.28	34.24	36.39	36.83
Region 4	Latin-Amerika	53.74	55.42	53.49	49.90
Region 5	Europa	29.78	31.28	30.14	31.73
Region 6	Øst-Europa	26.74	25.92	25.76	29.15
Region 7	Oseania	32.02	36.37	38.25	41.47

Uvektet:					
		1960:	1970:	1980:	1990:
Region 1	Afrika	44.16	47.37	41.91	45.91
Region 2	Asia	35.95	34.52	34.54	28.14
Region 3	Nord-Amerika	33.04	33.05	34.23	32.74
Region 4	Latin-Amerika	31.65	31.94	30.11	34.04
Region 5	Europa	31.65	31.94	30.11	34.04
Region 6	Øst-Europa	26.66	26.70	26.03	30.09
Region 7	Oseania	32.02	37.00	37.09	40.97

Prosentdifferanse mellom vektet og uvektet koeffisient:					
		1960:	1970:	1980:	1990:
Region 1	Afrika	-11	-9	-11	-1
Region 2	Asia	-3	-6	-14	-4
Region 3	Nord-Amerika	-11	-7	-8	3
Region 4	Latin-Amerika	0	0	-4	-2
Region 5	Europa	-1	-2	2	-8
Region 6	Øst-Europa	1	11	8	4
Region 7	Oseania	-5	-1	4	-2

Funksjonell regioninndeling fra Deininger og Squire (1996):

Vektet fra gjennomsnitt per tiår:					
		1960:	1970:	1980:	1990:
Region 1	Afrika sør for Sahara	40.86	46.07	37.65	44.98
Region 2	Øst-Asia og Oseania	36.42	37.33	33.31	36.44
Region 3	Syd-Asia	32.20	31.45	32.05	31.05
Region 4	Øst-Europa	24.99	24.68	25.62	29.25
Region 5	Midt-Østen og Nord-Afrika	40.97	41.01	41.08	35.07
Region 6	Latin-Amerika	53.74	55.42	53.49	49.90
Region 7	Industrialiserte land og høyinntekts- utviklingsland.	33.77	34.06	34.03	35.01

Uvektet fra gjennomsnitt per tiår observasjoner:					
		1960:	1970:	1980:	1990:
Region 1	Afrika sør for Sahara	46.17	50.56	42.35	45.37
Region 2	Øst-Asia og Oseania	37.43	39.88	38.70	37.82
Region 3	Syd-Asia	36.23	33.95	34.68	30.23
Region 4	Øst-Europa	25.09	24.63	26.69	29.99
Region 5	Midt-Østen og Nord-Afrika	41.39	41.93	40.45	38.03
Region 6	Latin-Amerika	53.24	50.10	49.59	48.06
Region 7	Industrialiserte og Høyinntekts- utviklingsland	35.63	34.40	32.73	35.83

Vedlegg B.4: Ulikhet innad i enkeltland

Land med økte inntektsforskjeller:

Country	Start	Gini	End	Gini	Percent	Perc. points
Bulgaria	1970	21.50	1993	34.42	60.09	12.92
Chile	1971	46.00	1994	56.49	22.80	10.49
New Zealand	1973	30.05	1990	40.21	33.81	10.16
Guatemala	1979	49.72	1989	59.06	18.79	9.34
Thailand	1969	42.63	1992	51.50	20.81	8.87
Uganda	1989	33.00	1992	40.78	23.58	7.78
Australia	1976	34.33	1990	41.72	21.53	7.39
UK	1970	25.10	1991	32.40	29.08	7.30
Poland	1976	25.81	1993	33.06	28.07	7.25
Venezuela	1971	47.65	1990	53.84	12.99	6.19
Soviet Union	1980	24.56	1993	30.53	24.31	5.97
China	1980	32.00	1992	37.80	18.13	5.80
Czech Rep	1970	22.50	1994	28.26	25.58	5.76
Romania	1989	23.38	1994	28.66	22.58	5.28
Hungary	1972	22.80	1993	27.94	22.54	5.14
Sweden	1975	27.31	1992	32.44	18.79	5.13
Hong Kong	1971	40.90	1991	45.00	10.02	4.10
Dom. Rep.	1976	45.00	1992	49.00	8.89	4.00
USA	1970	34.06	1991	37.94	11.39	3.88
Barbados	1951	45.49	1979	48.86	7.41	3.37
Denmark	1976	31.00	1992	33.20	7.10	2.20
Brazil	1970	57.61	1989	59.60	3.45	1.99
Costa Rica	1971	44.40	1989	46.07	3.76	1.67
India	1970	30.38	1992	32.02	5.40	1.64
Germany	1973	30.62	1984	32.20	5.16	1.58
Zambia	1976	51.00	1996	52.40	2.75	1.40
Taiwan	1970	29.42	1993	30.78	4.62	1.36
Pakistan	1970	29.91	1991	31.15	4.15	1.24
Seychelles	1978	46.00	1984	47.00	2.17	1.00
Indonesia	1970	30.70	1993	31.69	3.22	0.99
Netherlands	1975	28.60	1991	29.38	2.74	0.78
Nigeria	1986	37.02	1993	37.47	1.22	0.45
Korea, R.	1970	33.30	1988	33.64	1.02	0.34
Greece	1974	35.11	1988	35.19	0.23	0.08
Morocco	1984	39.19	1991	39.20	0.03	0.01

Kilde: Internettutgave av Deininger og Squire (1996) mars 2000..

Land med reduserte inntektsforskjeller:

Country	Start	Gini	End	Gini	Percent	Perc. points
Bahamas	1973	45.35	1993	45.29	-0.13	-0.06
Yugoslavia	1973	32.00	1990	31.88	-0.38	-0.12
Jordan	1980	40.80	1991	40.66	-0.34	-0.14
Japan	1970	35.50	1990	35.00	-1.41	-0.50
Panama	1970	57.00	1989	56.47	-0.93	-0.53
Colombia	1970	52.02	1991	51.32	-1.35	-0.70
Finland	1971	27.00	1991	26.11	-3.29	-0.89
Belgium	1979	28.25	1992	26.92	-4.72	-1.33
Puerto Rico	1969	52.32	1989	50.86	-2.79	-1.46
Malaysia	1970	50.00	1989	48.35	-3.30	-1.65
Singapore	1973	41.00	1989	39.00	-4.88	-2.00
Iran	1970	45.45	1984	42.90	-5.61	-2.55
Cote d'Ivoire	1985	41.21	1995	38.00	-7.79	-3.21
Jamaica	1971	41.27	1993	37.92	-8.12	-3.35
Tunisia	1975	44.00	1990	40.24	-8.55	-3.76
Ireland	1973	38.69	1987	34.60	-10.57	-4.09
Norway	1973	37.48	1991	33.31	-11.13	-4.17
Philippines	1971	49.39	1991	45.00	-8.89	-4.39
Canada	1971	32.24	1991	27.65	-14.24	-4.59
Mauritania	1988	42.53	1995	37.80	-11.12	-4.73
Portugal	1973	40.58	1991	35.63	-12.20	-4.95
Tanzania	1977	44.00	1993	38.10	-13.41	-5.90
Egypt	1975	38.00	1991	32.00	-15.79	-6.00
Turkey	1973	51.00	1987	44.09	-13.55	-6.91
Mexico	1968	57.70	1992	50.31	-12.81	-7.39
Sri Lanka	1970	37.71	1990	30.10	-20.18	-7.61
Banglades	1973	36.00	1992	28.27	-21.47	-7.73
Honduras	1968	61.88	1993	54.00	-12.73	-7.88
Italy	1974	41.00	1991	32.19	-21.49	-8.81
Mauritius	1980	45.70	1991	36.69	-19.72	-9.01
France	1970	44.00	1984	34.91	-20.65	-9.09
Trinidad	1971	51.00	1981	41.72	-18.20	-9.28
Peru	1971	55.00	1994	44.87	-18.42	-10.13
Spain	1973	37.11	1989	25.91	-30.18	-11.20
Guyana	1956	56.16	1993	40.22	-28.38	-15.94

Kilde: Internettutgave av Deininger og Squire (1996) mars 2000

Vedlegg C1:

Regresjonsanalyse av endringer i forventet levealder

Figur 4.5 i kapittel 4 viser at en logaritmisk funksjon av inntekt per innbygger (kjøpekraftsjustert) forklarer en betydelig del av variasjonen i forventet levealder mellom land for hvert enkelt år. Ut fra dette er det naturlig å tro at endringene i forventet levealder over tid også kan forklares av endringer i inntekt. Ettersom vi i kapittel 2 fant at inntektsøkningen i gjennomsnitt var sterkere i fattige land enn i rike, er en naturlig hypotese at det er dette som driver utjevningen m.h.t. forventet levealder. Hvis vi tar utgangspunkt i en logaritmisk sammenheng mellom levealder og inntekt, slik at

$$(1) \quad L_i = \alpha + \beta \ln Y_i$$

der L er levealder og Y inntekt, og i betegner at observasjonen gjelder land i , vil vi for to perioder 1 og 2 ha

$$(2) \quad L_{i2} - L_{i1} = \beta \ln(Y_{i2}) - \beta \ln(Y_{i1}) = \beta \ln(Y_{i2}/Y_{i1})$$

En regresjonsanalyse med denne likning for endringer i levealder over tid gir imidlertid stort sett ingen signifikant sammenheng mellom endringene i levealder og inntekt, eller i beste fall en meget svak sammenheng. "Problemet" er kjent fra annen forskning: Mens sammenhengen mellom levekår og inntekt er sterk på tverrsnittsnivå (i et gitt år), er sammenhengen for endringer over tid ofte svak. Easterly (1999) undersøker sammenhengen mellom inntekt og hele 81 indikatorer for levekår, og finner at for mange av disse er tverrsnittssammenhengen klar, men sammenhengen over tid uklar. Som mulige forklaringer på dette trekker Easterly fram (i) lange tidsetterslep, (ii) at levekår påvirkes av offentlige goder som ikke fanges opp av privat inntekt, og (iii) at utviklingen i det enkelte land kan påvirkes av verdens inntekt, og ikke bare sin egen. I vår sammenheng kan dette bety at (i) det tar lang tid før økt inntekt slår ut i høyere forventet levealder, (ii) helsen kan påvirkes av offentlige tiltak og bistand som ikke fullt ut fanges opp i inntekten, og (iii) global utvikling i medisinsk teknologi gir virkninger som er uavhengige av det enkelte lands inntekt.

En annen mulighet er at funksjonen ikke er lik for alle grupper av land. Figur 4.3 tydet på at det var til stede en slags "terskeeffekt"; for landene med lavest levealder i 1962 var økningen også liten. Fra litteraturen om internasjonal teknologispredning kjenner vi uttrykket "mottakerkapasitet" (absorptive capacity); landene må ha et visst kunnskapsnivå og visse institusjoner for å kunne anvende ny teknologi. Kan dette også gjelde helseteknologi? Fra utviklingsteori har vi "fattigdomsfeller". Kan noe slikt være til stede her?

Et hint om mulige sammenhenger finner vi dersom vi sammenlikner de faktiske endringer i forventet levealder over tid for hvert land med de endringer som predikeres av funksjon (2).⁵⁹ Det viser seg da at for landene med lav forventet levealder i 1962, ligger de predikerte verdier stort sett langt under de observerte endringene: Utviklingen

⁵⁹ For prediksjonen har vi brukt en gjennomsnittsverdi for β fra regresjoner for 1962 og 1997.

for de mer tilbakeleggende land har med andre ord vært langt mer positiv enn det man skulle forvente ut fra inntektsendringene. Samtidig ser det ut til at endringene i inntekt og levealder er korrelert for de fattige landene. Vi kan m.a.o. ha to ulike effekter: (i) En fattigdomsfelle der de fattigste land har lavest vekst, og følgelig svakere vekst i levealder, og (ii) en felles positiv effekt som hever levealderen i alle de fattige landene. For de rike landene er sammenhengen mellom predikerte og faktiske verdier svak.

I analysen av endringer over tid vil vi derfor for det første tillate at konstantleddet i likning (1) kan endres over tid. Likning (2) blir dermed

$$(3) \quad L_{i2} - L_{i1} = \alpha_2 - \alpha_1 + \beta \ln(Y_{i2}/Y_{i1})$$

Vi vil videre tillate at både konstantledd og helning på kurven kan variere mellom grupper av land. Vi skiller mellom landene som hadde ulike nivåer på forventet levealder i 1962 ved å innføre dummyvariabler i regresjonen. Vi skiller mellom intervallene 0-49, 49-57, 57-68 og 68 og over. Likningen som estimeres, er dermed basert på (3) med tillegg av dummyvariabler som skiller mellom landenes forventede levealder i 1962. Vi eksperimenterer med å inkludere ulike kombinasjoner av dummyvariabler, og inkluderer til slutt de som merkbart øker likningens forklaringskraft.

I tillegg til inntekt ønsker vi å inkludere høyresidevariabler som gjelder inntektsulikhet innad i land, samt AIDS. Vi vet fra kapittel 4 at AIDS er viktig for å forklare endringer i levealder, og vi ønsker å undersøke om skjev inntektsfordeling i de enkelte land påvirker utviklingen. Det kunne for eksempel være slik at i land med stor ulikhet kommer inntektsøkningen ikke de fattige til gode (for en diskusjon, se f.eks. Verdensbanken (1993, 41)). For inntektsulikhet bruker vi de samme data som i kapittel 3 (fra Deininger og Squire 1997). Ettersom endringene i ulikhet i land over tid er moderate, bruker vi et gjennomsnitt av Gini-koeffisienter for hele førtiårsperioden. Dette gjøres for å øke antall observasjoner; data mangler for mange land i hver enkelt periode. For AIDS bruker vi data fra UNAIDS/ WHO 1998. For levealder og inntekt bruker vi de samme data som i kapitlene 4 og 2.

Tabell C1.1 viser resultatene.

Likning: $L_{i97} - L_{i62} = \alpha + \alpha_{6780} D_{i6780} + \beta \ln(Y_{i97}/Y_{i62}) + \beta_{5867} D_{i5867} \ln(Y_{i97}/Y_{i62}) + \gamma \text{AIDS}_i + \eta \text{GINI}_i + \text{restledd}_i$		
Parameter	Estimat	t-verdi
α (felles endring over tid)	10,77	4,60
α_{6780} (avvik i endring over tid for land med levealder over 67 år i 1962)	-9,39	-8,39
β (virkning av endret inntekt)	2,80	3,58
β_{5867} (avvik m.h.t. virkning av inntekt for land med levealder mellom 58 og 67 år i 1962)	-5,03	-4,80
γ (virkning for hver prosent av den voksne befolkning som er HIV-smittet)	-0,77	-9,50
η (virkning av inntektsulikhet i hvert land)	0,08	1,61
$R^2=0,68$. Justert $R^2=0,65$. Antall observasjoner: 80.		

Tabell C1.1: Regresjonsanalyse av sammenhengen mellom endringer i forventet levealder og inntekt fra 1962 til 1997.

Fotskriften viser hvilke intervaller dummyvariablene, betegnet D , gjelder. Mens α er estimatet for et felles konstantledd, sier α_{6780} at det for landene med levealder over 67 år i 1962 var et negativt skift i konstantleddet. Siden vi her analyserer endringer over tid, viser disse koeffisientene skift i forventet levealder over perioden som ikke forklares av endringen i inntekt. Parameteren β viser den virkning av endret inntekt som er felles for hele datasettet; parameteren β_{5867} viser at det for de som hadde forventet levealder mellom 58 og 67 år i 1962, var et negativt skift i denne parameteren. T-verdier med tallverdi over ca. 2 betyr at parameterne er statistisk signifikante på et akseptabelt nivå. Alle parameter-estimatene unntatt η er med andre ord statistisk signifikante på høyt nivå.

Estimatet for α viser at det har vært en positivt skift i levealderen på gjennomsnittlig ca. 11 år som ikke kan forklares av inntekt. Det negative estimat for α_{6780} viser at dette skift ikke gjaldt de landene som allerede i 1962 hadde levealder over 67 år; her er det bare en differanse på $10,77-9,39=1,38$ år igjen.

Estimatet for β viser den positive sammenhengen mellom endring i inntekt og levealder. Verdien er imidlertid mye lavere enn vi oppnår i tverrsnittsregresjoner (der den i figur 4.5 var ca. 9). Dette kan delvis skyldes at regresjonen ikke fanger opp tidsetterslep på en tilfredsstillende måte. Estimatet for β_{5867} viser at det for de land som i 1962 hadde forventet levealder mellom 58 og 67 år, var en negativ eller ikke-signifikant sammenheng mellom endringer i inntekt og levealder (fordi summen av β og β_{5867} er negativ). Vi har på sparket ingen god forklaring på dette.

Estimatet for AIDS viser at for hver prosent av den voksne befolkning som er smittet av AIDS, synker forventet levealder med 0,77 år.

Estimatet for GINI er ikke statistisk signifikant på et akseptabelt nivå, og dette viser at ulikhet i de enkelte land ikke er viktig for å forklare endringene i levealder over tid.

Regresjonen forklarer alt i alt 65% av endringene i forventet levealder i løpet av perioden.

Dette er en tentativ analyse siden mer arbeid kunne gjøres for å undersøke funksjonsform, tidsetterslep, innflytelse av andre variabler m.v.. Det er derfor grunn til å se på disse resultatene som svært foreløpige. Spesielt er det mulig at effekten av AIDS er overvurdert mens effekten av inntekt er undervurdert. Grunnen til dette er at AIDS i hovedsak har inntruffet i land som også har hatt svak økonomisk vekst. Variablene for inntekt og AIDS er dermed korrelerte, og det blir vanskeligere å skille mellom de to effektene. Ettersom analysene for hvert enkelt år gir langt sterkere virkninger av inntekt, er det en indikasjon på at regresjonen ovenfor ikke treffer presist. Likeledes gir analyser for enkeltår mot slutten av perioden lavere anslag for virkningen av AIDS; med estimater på 0,3-0,5. Hvis vi sammenholder analysen ovenfor med resultatene for enkeltår, kan vi som "best guess" si at parameteren for inntekt ligger i området 3-9, mens parameteren for AIDS ligger i området 0,3-0,8. For illustrasjonen i teksten har vi brukt middelverdiene 6 (for inntekt) og 0,55 (for AIDS) som grunnlag.

For inntektsulikhet i land gir regresjoner for enkeltår stort sett heller ikke statistisk signifikante resultater som tyder på at ulikhet er viktig for utviklingen i levealder. Unntak fra dette er årene 1972 og 1977, der vi får følgende resultater (med t-verdier i parentes):

Regresjonsanalyse av forventet levealder for utvalgte år					
	Konstant	Ln (Y)	Gini-koeffisient	Justert R ²	Antall obs.
1972	8,69 (1,171)	7,86(10,41)	-0,23 (-3,27)	0,72	55
1977	11,33 (1,43)	7,41 (9,44)	-0,19 (-2,55)	0,68	53

Tabell C1.2: Regresjonsanalyse av forventet levealder for utvalgte år.

Resultatene viser at mer ulikhet går sammen med lavere levealder. Estimater betyr at en endring i Ginikoeffisienten på 0,1 (koeffisienten varierer mellom 0 og 1) fører til en endring i levealderen på ca. to år. Som nevnt er sammenhengen ikke signifikant for de andre årene i våre data. Analysen tyder derfor på at ulikhet har en moderat innvirkning på gjennomsnittlig forventet levealder.

Vedlegg C2: Skoledeltakelse for ulike grupper av land, 1960-1995

Grunnskole:								
	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995
WEST	114	105	108	103	102	102	103	104
EURAS	96	102	106	104	99	102	99	96
EAS	101	89	90	116	110	117	118	114
LAC	89	99	103	100	105	105	105	112
NAFR	55	67	69	80	87	93	97	97
SORAS	56	67	67	74	76	86	90	99
AFR	39	46	50	56	78	76	76	71
Sekundærutdanning:								
	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995
WEST	63	55	69	80	86	93	94	106
EURAS	34	45	49	58	86	88	85	85
EAS	25	39	30	48	48	46	52	70
LAC	15	20	28	35	42	47	49	60
NAFR	13	19	25	34	43	51	58	65
SORAS	18	24	25	25	27	34	39	49
AFR	4	5	7	10	15	20	23	26
Tertiærutdanning:								
	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995
WEST		24			37	41	53	62
EURAS		12			30	34	34	32
EAS		2			6	8	8	12
LAC		4			14	16	17	18
NAFR		4			11	11	13	16
SORAS		4			5	5	5	6
AFR		1			1	2	3	3

Vedlegg C2: Skoledeltakelse for ulike grupper av land, 1960
1995. Gjennomsnittbasert på befolkningsandeler. Tall i prosent.

Datakilde: Verdensbanken (1999):
World Development Indicators 1999, på CD-Rom.

Vedlegg C3: HDI-indeks for ulike landgrupper, 1960-1993

HDI-indeks for ulike landgrupper, 1960-1993:

Region/landgruppe	HDI 1960	HDI 1970	HDI 1980	HDI 1993
Verden	0,392	0,459	0,518	0,746
Industriland	0,798	0,859	0,889	0,909
OECD	0,802	0,862	0,890	0,910
Øst-Europa og SUS	0,625	0,705	0,838	0,773
Utviklingsland	0,260	0,347	0,428	0,563
Arabiske land	0,228	0,295	0,410	0,633
Øst-Asia	0,255	0,379	0,484	0,633
Latin-Amerika/ Karibia	0,465	0,566	0,679	0,824
Sør-Asia	0,206	0,254	0,298	0,444
Sørøst-Asia/ Stillehavet	0,284	0,372	0,469	0,646
Afrika sør for Sahara	0,201	0,257	0,312	0,379
De minst utviklede land	0,161	0,205	0,245	0,331

Kilde: UNDP: Human Development Report 1996, 15.

Referanser

Abramovitz, M. (1986a), Catching up, forging ahead, and falling behind, *Journal of Economic History* XLVI(2): 385-407.

Abramovitz, M. (1986b), *Catching up and falling behind*, Stockholm: FIEF, Economic Research Report No. 1.

Aghion, P., E. Caroli og Carcia-Peñalosa, C. (1999), Inequality and Economic Growth: The Perspective of the New Growth Theories, *Journal of Economic Literature*, 37: 1615-1660.

Anand, S. og A.K. Sen (1994), Human Development Index: Methodology and Measurement, UNDP, Human Development Report Office, Occasional Papers No. 12.

Anand, S. og A. Sen (1999), *The income component of HDI - alternative formulations*, Occasional Paper, New York: UNDP (referert til på basis av UNDP (1999)).

Anand, S. og S.M.R. Kanbur (1993), Inequality and development: A critique, *Journal of Development Economics* 41(1): 19-44.

Anderson, K. og H. Norheim (1993), History, geography and regional economic integration, pp. 19-51 i Anderson, K. og R. Blackhurst (red.), *Regional integration and the global trading system*, Hertfordshire: Harvester Wheatsheaf.

Atkinson, A.B. (1999), The distribution of income in the UK and OECD countries in the twentieth century, *Oxford Review of Economic Policy* 15(4): 56-75.

Balassa, B. og L. Bauwens (1988), The determinants of intra-European trade in manufactured goods, *European Economic Review* 32: 1421-1437.

Baldwin, R.E. og A.J. Venables (1995), Regional economic integration, pp. 1597-1644 i Grossman, G.M. og K. Rogoff (red.), *Handbook of International Economics, Vol 3*, Amsterdam: Elsevier.

Barro, R. J. (1999), *Inequality, Growth and Investment*, NBER Working Paper No. 7038, Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research, NBER.

Basu, K. (1984), *The less developed economy. A critique of contemporary theory*, New York: Blackwell.

Bénabou, R. og E.A. Ok (1999), *Social Mobility and the Demand for Redistribution: The POUM Hypothesis*, NBER Working Paper No. 6795, Cambridge, MA: NBER.

Berman, E., J. Bound og Z. Griliches (1993), *Changes in the Demand for Skilled Labour within U.S. Manufacturing Industries*, NBER Working Paper No. 4255, Cambridge, MA: NBER.

Birdsall, N., T. C. Pinckney og R. H. Sabot (1996), *Why Low Inequality Spurs Growth: Savings and Investment by the Poor*, IBD Working Paper No. 327, Washington DC: World Bank.

Boltho, A. og G. Toniolo (1999), The Assessment: The Twentieth Century - Achievements, Failures, Lessons, *Oxford Review of Economic Policy* 15 (4): 1-17.

Borensztein, E., J. D. Gregorio og J.-W. Lee (1994), *How Does Foreign Direct Investment Affect Economic Growth?*, Washington: IMF Working Papers No. 110/94-EA.

Burtless, G. (1995), International trade and the rise in earnings inequality, *Journal of Economic Literature* XXXIII: 800-816.

Castles, I. (1998), The Mismeasure of Nations: A Review Essay on the Human Development Report 1998, *Population and Development Review* 24(4): 831-945.

Crafts, N. og G. Toniolo (1996), *Economic Growth in Europe since 1945*, Cambridge/London: Cambridge University Press/ CEPR (Centre for Economic Policy Research).

Crafts, N. (1999), Economic growth in the twentieth century, *Oxford Review of Economic Policy* 15(4): 18-34.

Crafts, N.F.R. (1997), The Human Development Index and changes in standards of living: Some historical comparisons, *European Review of Economic History* 1: 299-322.

Dasgupta, P. (1993), *An Enquiry into Well-being and Destitution*, Oxford: Clarendon Press.

Deininger, K. og L. Squire (1996), New Data Set Measuring Income Inequality, *The World Bank Economic Review*, 10(3): 565-82.

Diwan, I. og M. Walton (1997), How international exchange, technology, and institutions affect workers: An introduction, *The World Bank Economic Review* 11(1): 1-50.

Dollar, D. og A. Kraay (2000), *Growth Is Good for the Poor*, utkast på www.worldbank.org/research/growth/absddolakraay.htm

Dowrick, S. og J. Quiggin (1997), True Measures of GDP and Convergence, *American Economic Review* 87(1): 41-64.

Easterly, W. (1999), *Life during growth*, Working Paper, Verdensbanken.

Edwards, S. (1998), Openness, productivity and growth: What do we really know?, *The Economic Journal* 108: 383-98.

FAO (1997), *The State of Food and Agriculture*, Roma: FAO.

FAO (1999), The State of Food and Agriculture, Dokument C 99/2 til FAOs konferanse, 30. sesjon, Roma 12 - 23.11.1999.

Feenstra, R.C. (1998), Integration of trade and disintegration of production in the global economy, *Journal of Economic Perspectives* 12(4): 31-50.

Filmer, D. og L. Pritchett (1999), *The effect of household wealth on educational attainment around the world: Demographic and health survey evidence*, Mimeo, Washington: Verdensbanken.

Firebaugh, G. (1999), Empirics of World Income Inequality, *American Journal of Sociology*, 104 (6): 1597-1630.

Forum for Utvikling og Miljø 1999; "Med rett til å handla eit informasjonshefte om Verdas Handelsorganisasjon (WTO)."

Fujita, M., P. Krugman og A.J. Venables (1999), *The spatial economy*, Cambridge MA/ London: MIT Press.

Gottschalk, P., T. M. Smeeding (1997), Cross-national comparison of earnings and income inequality, *Journal of Economic Literature*, 35: 633-687

Gregg, P. og A. Manning (1997), Skill-biased change, unemployment and wage inequality, *European Economic Review* 41: 1173-1200.

Grossman, G.M. og E. Helpman (1995), Technology and trade, pp. 1279-1337 i Grossman, G.M. og K. Rogoff (red.), *Handbook of International Economics*, Vol 3, Amsterdam: Elsevier.

Grünfeld, L.A. og M. Battistin (1997), Norske investeringer i Øst- og Sørøst-Asia, *Internasjonal Politikk* 55(3): 377-402.

Hoffmann, K. (1985a), Clothing, chips and comparative advantage: The impact of microelectronics on trade and production in the garment industry, *World Development* 13(3): 371-392.

Hoffmann, K. (1985b), Microelectronics, international competition and development strategies: The unavoidable issues - editor's introduction, *World Development* 13(3): 263-272.

Kelley, A.C. (1991), The Human Development Index: "Handle with care", *Population and Development Review* 17(2): 315-324.

Kenwood, A.G. og A.L. Lougheed (1999), *The growth of the international economy 1820-2000*, London/ New York: Routledge.

Korzeniewicz, R. og T. Moran (1997), World-Economic Trends in the Distribution of Income, 1965-1992, *American Journal of Sociology* 102(4): 1000-1039.

Kneller, R., M.F. Bleaney og N. Gemmell (1999), Fiscal policy and growth: evidence from OECD countries, *Journal of Public Economics* 74: 171-190.

Krugman, P. (1991), *Geography and trade*, Cambridge MA/ London: MIT Press.

Krugman, P. og A.J. Venables (1990), Integration and the competitiveness of the peripheral industry, pp. 56-77 i Bliss, C. og J. Braga de Macedo (red.), *Unity with diversity in the European economy*, Cambridge/ London: Cambridge University Press/ CEPR.

Kuznets, S. (1956), Economic Growth and Income Inequality, *American Economic Review*, 45: 1-28.

Lau, L., Y. Qian, G. Roland (2000), Reform without losers: An interpretation of China's dual-track approach to transition, *Journal of Political Economy*, 108 (1): 121-143.

Li, H., L. Squire og H. Zou (1998), Explaining International and Intertemporal Variation in Income Inequality, *The Economic Journal* 108: 26-43.

Lomborg, B. (1998), *Verdens sande tilstand*, Viby J.: Centrum.

Maddison, A. (1995), *Monitoring the World Economy 1820-1992*, OECD Development Centre, Paris.

Maurseth, P.B. (1997), Asia i verdensøkonomien - enkelte utviklingstrekk, *Internasjonal Politikk* 55(3): 431-452.

Maurseth, P.B. (1999), *Europeiske regioner - konvergens eller divergens?* Mimeo, kommer i Norsk Økonomisk Tidsskrift.

Melchior, A. (1998), *Patterns of agglomeration in European industry: Has integration led to more or less centralisation?*, Paper to the Centre for Economic Policy Research/ Arne Ryde Foundation Symposium on "New Issues in Trade and Location", Lund 1998.

Melchior, A. (1999a), *Globalisation and industrial location: The impact of trade policy when geography matters*, Paper to the European Economic Association Conference, Spain, September 1999.

Melchior, A. (1999b), Globalisering og arbeidstakerrettigheter: Et blikk på Øst-Asia, *Internasjonal Politikk* 57(2): 295-321.

Milanovic, B. (1998), *Income, Inequality, and Poverty during the Transition from Planned to Market Economy*, Mimeo, World Bank, Washington D.C.

Milanovic, B. (1999), *True world income distribution, 1988 and 1993: First calculations based on household surveys alone*, Working Paper, World Bank

Moene K. O. og M. Wallerstein (1998), *Inequality and redistribution*, Memorandum Sosialøkonomisk Institutt, No. 25, Universitetet i Oslo.

Morishima, M. (1982), *Why has Japan succeeded? Western technology and the Japanese ethos*, Cambridge: Cambridge University Press.

Oxley, H., J-M. Burniaux, T-T. Dang M.M. d'Ercole (1997), Income distribution and poverty in 13 OECD countries, *OECD Economic Studies* 29: 55-91.

Penn World Table 5.6. Datasettet er lastet ned fra: <http://datacentre.chass.utoronto.ca/pwt/index.html>

Persson T. og G. Tabellini (1994), Is Inequality Harmful for Growth? *American Economic Review*, 84: 600-621.

Pissarides, C. (1997), Learning by trading and the returns to human capital in developing countries, *The World Bank Economic Review* 11(1): 17-32.

Puga, D. og A.J Venables (1997), Preferential trading arrangements and industrial location, *Journal of International Economics* 43(3-4): 367-368.

Puga, D. og A.J. Venables (1998), Trading arrangements and industrial development, *The World Bank Economic Review* 12(2): 221-249.

Radetzki, M. og B. Jonsson (2000), 1900-talet - de økande inkomstklyftornas århundrade. Men hur tillförlitliga er siffrorna?, *Economisk Debatt* 1: 43-58.

Ravallion, M. og S. Chen (1997), What Can New Survey Data Tell US about Recent Changes in Distribution and Poverty, *The World Bank Economic Review*, 11 (2): 257-82.

Richardson, J.D. (1995), Income inequality and trade: How to think, what to conclude, *Journal of Economic Perspectives* 9(3): 33-55.

Rodrigues, F. og D. Rodrik (1999), *Trade policy and economic growth: A sceptic's guide to the cross-national evidence*, London: Centre for Economic Policy Research (CEPR), Discussion Paper No. 2143.

Rodrik, D. (1997a), *Has Globalization Gone Too Far?*, Washington DC: Institute for International Economics.

Rodrik, D. (1997b), *Trade, social insurance, and the limits to globalization*, NBER Working Paper No. 5905, Cambridge MA: NBER.

Rodrik, D. (1999c), *The New Global Economy and Developing Countries: Making Openness Work*, Washington: Overseas Developing Council.

Roemer, M. and M. Gugerty (1997), Does Economic Growth Reduce Poverty?, Technical Paper, Harvard Institute for International Development.

Ruminska-Zimny, Ewa (1997), Human Poverty in Transitions Economies: Regional Overview, bakgrunnsnotat for UNDP (1997).

Rødseth, A. (1998), Rike og fattige land: Nasjonalproduktet som mål for inntekt, pp. 296-333 i Rødseth, A. og C. Riis (red.), *Markeder, ressurser og fordeling. Artikler i anvendt økonomi*, Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Salvanes, K. og S.E. Førre (1999), *Job destruction, heterogeneous workers, trade and technical change: Matched worker/ plant data evidence from Norway*, Institutt for Samfunnsøkonomi, Diskusjonsnotat 15/99, Bergen: Norges Handelshøyskole.

Schultz, T. (1998), Inequality in the distribution for personal income in the world: How it is changing and why, *Journal of Population Economics* 11: 307-344.

Schulze, G.G. og H.W. Ursprung (1999), Globalisation of the economy and the nation state, *The World Economy* 22(3): 295-352.

Sen, A. (1997), *On economic inequality*. Expanded edition with a substantial annexe by James E. Foster and Amartya Sen. Clarendon Press, Oxford.

Summers, R. og A. Heston (1991), The Penn World Table (Mark 5): An expanded Set of International Comparisons, 1950-1988, *The Quarterly Journal of Economics* 106: 327-368.

Telle (2000), Patent på velferd. Velferdsvirkninger i lys av avtalen om immaterielle rettigheter (TRIPs) i Verdens Handelsorganisasjon (WTO), Et teoretisk bidrag. Hovedoppgave, Universitetet i Oslo, Sosialøkonomisk Institutt.

Temin, P. (1999), Globalization, *Oxford Review of Economic Policy* 15(4): 76-89.

Tungodden, B. (1999), Hva er utvikling? pp. 31-55 i Hagen, R. og K. Pedersen (red.), *Fordeling og vekst i fattige land*, Bergen: Fagbokforlaget.

UN (1994), *World Comparisons of Real Gross Domestic Product and Purchasing Power, 1985*, New York: UN.

UNAIDS/ WHO (1998), Report on the global HIV/AIDS epidemic, finnes på http://www.who.int/emc/diseases/hiv/Global_Reports.html

UNCTAD (1994), *Trade and Investment Report 1994. Transnational corporations, employment and the workplace*, Genève: UNCTAD.

UNCTAD (1996), *World Investment Report 1996. Investment, trade and international policy arrangements*, Genève: UNCTAD

UNCTAD (1997), *Trade and Development Report 1997*, Genève: UNCTAD.

UNDP (1990), *Human Development Report 1990*, New York: UNDP/ Oxford University Press.

UNDP (1993), *Human Development Report 1993*, New York: UNDP/ Oxford University Press.

UNDP (1996), *Human Development Report 1996*, New York: UNDP/ Oxford University Press.

UNDP (1998), *Human Development Report 1998*, New York: UNDP/ Oxford University Press.

UNDP (1999), *Human Development Report 1999*, New York: UNDP/ Oxford University Press.

UNDP (2000a), *Overcoming Human Poverty. Poverty Report 2000*, New York.

UNDP (2000b), *Response to Mr. Castles' Room Document on Human Development Report 1999*, notat tilgjengelig på www.undp.org

Venables, A.J. (1993), *Equilibrium location of vertically linked industries*, London: CEPR Discussion Paper No. 802.

Verdensbanken (1993a), *The East Asian Miracle. Economic Growth and Public Policy*. London: Oxford University Press.

Verdensbanken (1993b), *World Development Report 1993. Investing in Health*, Washington: Verdensbanken.

Verdensbanken (1995), *World Development Report 1993. Workers in an integrating world*, Washington: Verdensbanken.

Verdensbanken (1997a), *China 2020: Sharing Rising Incomes*, Washington DC: Verdensbanken. Del av 7-binds rapport om China 2020: Challenges in the New Century.

Verdensbanken (1997b), *World Development Report 1997: The State in a Changing World*. Washington DC: Verdensbanken.

Verdensbanken (1998), *World Development Report 1998/1999: Knowledge for Development*. Washington DC: Verdensbanken.

Verdensbanken (1999a), *World Bank Development Indicators 1999*, på CD-ROM.

Verdensbanken (1999b), *World Development Report 1999/2000. Entering the 21st century*, Washington: Verdensbanken.

Verdensbanken (1999c), *Poverty Trends and Voices of the Poor*, The World Bank Group.

Verdensbanken (2000), *World Development Report – Attacking Poverty*. Washington DC: Verdensbanken.

Vernon, R. (1966), International investment and international trade in the product cycle, *Quarterly Journal of Economics* 80(2): 190-207.

WB1993, World Bank, *World Tables of Economic and Social Indicators, 1950-1992*, Washington DC.

WB99. Datasettet stammer fra Verdensbanken <http://www.worldbank.org/html/prdmg/grthweb/GDNdata.htm#1>) som bygger på Penn World Table 5.6.

WB00. Datasettet stammer i hovedsak fra <http://www.worldbank.org/html/prdmg/grthweb/GDNdata.html>). Mindre oppdaterte tall finnes også på WDI-99.

WDI-99, The World Bank (1999), World Development Indicators, på CD-ROM.

Wiig, H. (1999), *How much globalisation?*, NUPI Rapport No. 241, Oslo: Norsk Utenrikspolitisk Institutt.

Wood, A. (1994), *North-south trade, employment and inequality*, Oxford: Clarendon Press.

Wood, A. (1995), How trade hurt unskilled workers, *Journal of Economic Perspectives* 9(3): 57-80.

Wood, A. (1997), Openness and wage inequality in developing countries: The Latin American challenge to the East Asian wisdom, *The World Bank Economic Review* 11(1): 33-57.

Wood, A. og C. Ridao-Cano (1997), *Skill, trade and international inequality*, IDS Working Paper 47, University of Sussex (forthcoming in Oxford Economic Papers).

Woodruff, W. (1973), The emergence of the international economy 1700-1914, i Cipolla, C.M. (red.), *The emergence of industrial societies*, London/ Glasgow: Collins Clear-Type Press.

Yao, Shujie (2000). Economic Development and Poverty Reduction in China over 20 Years of Reforms, *Economic Development and Cultural Change*, 48(3), 447-474, University of Chicago Press: Chicago

Rapportserien Aktuelle utenrikspolitiske spørsmål

Utenriksdepartementet ved Planleggings- og evalueringsavdelingen ber med jevne mellomrom ulike forsknings- og utredningsmiljøer om å utrede aktuelle utenrikspolitiske spørsmål. Med denne rapportserien ønsker departementet å gjøre disse studiene tilgjengelige og motivere til debatt om spørsmål som har eller kan få betydning for norsk utenrikspolitikk.

- 1:99 Regionalisering i Europa og norsk utenrikspolitikk (J.E. Grindheim, Januar 1999)
- 2:99 Nye aktører i norsk utenrikspolitikk (T. L. Knutsen, Januar 1999)
- 3:99 Regional stabilitet i Sørøst-Europa i lys av Kosovo-konflikten (E. Barth Eide, N. Græger, B. Holmen, K. Osland, S. Ulriksen, Mai 1999)
- 4:99 Options and Trade-Offs: Means and Measures in the Implementation of Norwegian Human Rights Policy (A. Tostensen and F. Grünfeld, June 1999)
- 5:99 Liberalization of Trade in Producer Services – the Impact on Developing Countries (H. Kyvik Nordås and J. Hodge, Oktober 1999)
- 6:99 Med status quo som målsetning: Norge og endringene i europeisk sikkerhetspolitikk (H. Sjørusen, Oktober 1999)
- 7:99 Understanding Turkey's Kurdish Dilemma (P. Tank, November 1999)
- 8:99 Sexual Violence in the Conflicts in ex-Yugoslavia (I. Skjelsbæk, Desember 1999)
- 1:00 Europeisk sikkerhet i en foranderlig tid: – En analyse av Norges utenriks- og sikkerhetspolitiske handlingsrom (A. Granviken, A. Kjølberg, B. O. Knutsen, M. Ruge Holte, F. Aagaard, Januar 2000)
- 2:00 Oppbrudd og fornyelse – Norsk utenrikskulturell politikk 2001-2005 (M. Lending, Januar 2000)
- 3:00 EUs utvidelse – Konsekvenser for norsk utenrikspolitikk (H. Blakkisrud, J. Godzimirski, S. Melby, M. Sæter, Mai 2000)
- 4:00 Nationalism and the Russian political spectrum: Locating and evaluating the extremes (S.G. Simonsen, September 2000)
- 5:00 Regional Organisations in the North (Å. Mariussen, H. Aalbu, M. Brandt, October 2000)
- 6a:00 Globalisering og ulikhet – Verdens inntektsfordeling og levestandard 1960-1998 (A. Melchior, K. Telle, H. Wiig, Oktober 2000)
- 6b:00 Globalisation and inequality – World income distribution and living standards 1960-1998 (A. Melchior, K. Telle, H. Wiig, Oktober 2000)